

SZEGED

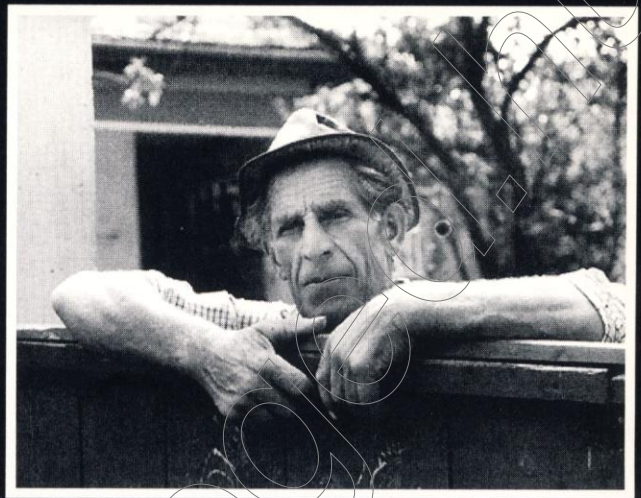

A város
folyóirata

12. évfolyam 1. szám
2000. január

1039 - 1936
SZENT ISTVÁN ÁBILÉLMANIAK
ESZTEROMKÉJÉN
A XXIV. EUKHAISZTIKUS
VILÁGKONGRESSZUS EMLÉKÉRE

Fekete-fehér
Gyenes Kálmán
Székelyföldön

SZEGED

Várostartörténeti, kulturális
és közéleti magazin
12. évfolyam, 1. szám
2000. január

Tartalom

TUDOMÁNY	2	A tudományos értelmiség fóruma (A SZAB Ieköszönő elnökségének beszámolója) - <i>Telegdy Gyula</i>
MÚLTUNKBÓL	4	Meghatározó személyiségek (Arcképek Szeged 19. századi katolikus egyházi életéből) - <i>Miklós Péter</i>
	6	Népi kultúra - népi vallásosság (A dél-alföldi folklórkutatás folytonossága Kálmány Lajos és Bálint Sándor munkásságában) - <i>Barna Gábor</i>
	10	„Lelkiismeretesen rajzolja meg Szeged népét“ (Kovács János, a Város folklóristája) - <i>Horniczky Anikó</i>
	14	Akit Stelczel papának becéztek (Arcképvázlat Stelczel Frigyes építőmérnökről) - <i>Bátyai Gitta</i>
	16	A magyar Albert Schweitzer (Emlékezés Waltner Károly gyermekgyógyász professzorra) - <i>Hencz Péter</i>
	18	„Az áldozatos anyai szívek bátorítására“ (Katolikus kápolna a női klinikán) - <i>Pál József</i>
DOSSZIÉ	21	A bumeráng-effektus (Péter László cikke József Attiláról) - <i>Rakoczi János</i>
DIAGNÓZIS	22	Strukturális és finanszírozási reformra van szükség az egészségügyben (Beszélgetés a szegedi kórház két vezetőjével) - <i>Mihály Mária</i>
KÖSZÖNTŐ	27	Tóth Béla hetvenöt éves - <i>Gyuris György</i>
MŰVÉSZET	28	Ki vagyok én? - <i>Bene Kálmán</i>
	32	Az értelmes élet mércéje a tudás (Kass János iskoláról, tanításról, művészetéről) - <i>Gál József</i>
	35	Prae (Szentkuthy Miklós naplórajzai elé) - <i>Szönyi György Endre</i>
	38	Kandi kamerák (Szegedi fotósok seregszemléje) - <i>Szuromi Pál</i>
KÖNYVMUSTRA	41	Az első száz (Polner Zoltán interjúkönyve) - <i>Lengyel András</i>
	43	„Használni és gyönyörködtetni“ (Görög bölcsességek könyve) - <i>Maróti Egon</i>
	45	Hitélet Tápén (Ifj. Lele József új könyve) - <i>Polner Zoltán</i>
	45	A századik kötet (Szegedi történész-folyóirat jubileuma) - <i>G. Tóth Ilona</i>
	48	Vállán a reménység hídja (Katona Judit összegyűjtött versei) - <i>Takács Tibor</i>
VENDÉGKÖNYV	50	A „csokornyakkendős“ múzeumi gyűjtések ideje... (A Fehér-tói madárgyűjtésekről) - <i>Csizmazia György</i>
	53	„Ugye, eljön még hozzánk...?“ (Találkoztam röszei olvasóimmal) - <i>Takács Tibor</i>
PÁLYÁZAT	55	A Magyar Nyelvtudományi Társaság felhívása
GONDOLATOK	56	Tollhegy - <i>Maróti Egon</i>

Címlapon *Vinkler László*: Szent Imre élete című freskójának részlete a Szent Imre kollégiumban - (Fotó: Dömötör Mihály); a borító 2. oldalán Fekete-fehér - *Gyenes Kálmán*: Székelyföldön; 3. oldalán Kétszáz éves a szegedi színjátszás (Kelemen László levele) - *Sándor János* rovata; 4. oldalán Szegedi üvegművesség (a Dóm rózsablaka) - *Bátyai Gitta* rovata, (Fotó: Dömötör Mihály)

SZEGED

a város folyóirata

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **Tandi Lajos**

Szerkesztőbizottság: **Apró Ferenc, Csizmazia György,**

Darvasi László, Gyémánt Iván, Lengyel András,

Koczor György, Sándor János,

Szuromi Pál, Zombori István

Kiadja a Somogyi-könyvtár,

6720 Szeged, Dóm tér 1-4. Tel.: 425-525. Fax: 425-521.

Felelős kiadó: **Gyuris György**

Készült a Typo-System nyomdájában

Felelős vezető: **Kinyik Erika**

Ára 150 Ft

ISSN 0239-1384

A tudományos értelmiség fóruma

A SZAB leköszönő elnökségének beszámolója

Egy periódus végén szokás értékelést adni az elvégzett munkáról. Abban a helyzetben vagyok, hogy kilenc év elteltével talán lehetőségem van kicsit messzebb tekinteni mindarra, ami a SZAB keretében az utolsó három évben történt. Honnan indultunk kilenc évvel ezelőtt és hová jutottunk? Mit sikerült megvalósítani és mit lehetett volna még tenni?

Amikor kilenc évvel ezelőtt ugyanebben a helységben az Önök, vagy részben az Önök elődeinek bizalmából megválasztattam, azt tekintettem elsődrendű feladatumnak, hogy a régióban dolgozó tudományos értelmiséget megpróbáljam összehozni, összefogni, fórumot és lehetőséget teremteni mindenki számára, aki tudományos eredményeivel a nyilvánosság elé kíván lépni. Úgy fogalmaztam, hogy szeretném elérni, hogy a Dóm tér sarkán lévő épületben pezsgő szellemi élet folyjon, a késő estében menő viták, eszmecsefék töltsek meg ennek az épületnek falait.

Mit sikerült ennek érdekében tenni? A legelső feladat volt a *Grasselly Gyula* által elkezdett rekonstrukciót befejezni még pedig úgy, hogy közben sem álljon meg az élet. Ennek eredménye lett, hogy most már hét különböző nagyságú előadó, tárgyaló áll rendelkezésünkre, melynek állagát évről évre javítottuk. Felszereltük termeinket korszerű demonstrációs eszközökkel, a két nagy helységünket légkondicionáltuk, a vendégszobáinkat azóta ismét felújítottuk, a rekonstrukció hibáit saját erőből kijavítottuk, korszerű klub áll tagjaink rendelkezésére. A közelmúltban kicseréltük a tetőzetet. Ezen túlmenően a fizikai erőnlétre is gondoltunk, amikor az alagsorban kialakítottunk egy ping-pong-helyiséget is. Azt gondolom, hogy a keret ily módon adva volt. Korszerű, észlettikus környezetben folytatható a munka. A hazai és külföldi visszajelzésekből ítélve általában közmegelegedésre.

Mit tettünk szervezetileg? Amikor elindultunk 12 szakbizottság és 52 munkabizottság létezett. Ezt fokozatosan az Önök kezdeményezései alapján a jelenlegi 13 szakbizottsági és 68 munkabizottsági szintre fejlesztettük. Elértük, hogy bizottságainkban az 1993-as 600 helyett több mint 2000 tudományos kutató dolgozott kisebb-nagyobb intenzitással. Nyugodtan állíthatom, rangot jelentett bizottságaink tagjának lenni.

Akadémikusaink száma jelenleg 23 a korábbi 21 helyett. Kimutatásaink szerint a régióban jelenleg 138 doktor és hozzávetőlegesen 720 kandidátus ill. PhD minősítésű kollégánk dolgozik. Mindezeket figyelembe véve ma a legerősebb akadémiai bizottság vagyunk.

Elértük azt, hogy a SZAB épülete, mint kongresszusi centrum is működhetett, ahol nemcsak SZAB, hanem egyéb tudományos rendezvények is szerveződtek. Ezekre is szükségünk volt, hiszen a költségvetésünknek csak egy részét fedezi az akadémia, kisebb, de nem jelentéktelen részét, a bevételeinkből kellett kiegészíteni. Ezt szolgáltatta a 12 vendégszoba 22 személyt befogadó kapacitással.

Az évenként, most már legalább az elmúlt 5-6 évre visszatekintve, az itteni rendezvények a 220-250 számot is elérték 1415 ezer résztvevővel. Összehasonlításképpen 1991-ben 59 rendezvény szerveződött összesen 4000 fő részvételével.

A fiatal, még nem minősített kutatók munkakedvének serkentésére évenként bizottságaink segítségével meghirdettünk pályamunkákat. Ezeknek és kiadványaink anyagi fedezetének biztosítására létrehoztuk a Tudomány támogatására a Délalföldön c. alapítványunkat, amely eredetileg 2.5 millió forint alaptőkével indult, ma, és ezt utódomnak némi büszkeséggel fogom tudni továbbadni, 7.104 millió forinttal rendelkezik. Ez a növekmény részben a kamatokból származik, részben abból, hogy az egyéb forrásokból származó bevételeinkből fedeztük a kiadásainkat, így az alapítvány pénze egyenletesen gyarapodhatott. Az is igaz, hogy az APEH-el némi vitánk támadt, de ezt úgy érzem sikerült megnyugtatóan lerendezni.

A meghirdetett pályamunkák száma évenként 170-220 volt, ebből rendszerint 27-40 pályamunka érkezett be, amelyet a kidolgozott rend szerint bíráltnak el és jutalmaztunk. Az első díjak mellé - amely az elmúlt évben első díj 30ezer, második díj 25 ezer és harmadik díj 20 ezer forint volt -, névreszóló ezüst plakettet csinaltattunk. A plaketteknek sikere nagyobb volt, mint a vele adományozott első díjnak. Az utolsó három évben 1997-ben 755 ezer, 1998-ben 555 ezer, 1999-ben 760-770 ezer Ft-ot, fordítottunk a pályadíjak jutalmazására.

A város fiatal kutatóinak támogatására, a PhD védésekre rendszeresen a SZAB épületében került sor díjmentesen

Ugyancsak a visszavonuló, több éve óta jelentős tudománysszervező munkát végző kollégáink munkájának elismerésére az oklevél és pénzjutalom mellé, a SZAB nagy bronz plakettjét is elkészítettük, és azt eddig 9 kollégánknak adományoztuk.

Meg kell mondanom, hogy a többi területi bizottság is a mi példánkon felbuzdulva hasonló érmekeket tervezett, amelyet a területi bizottságok különböző alkalmakkal adományoznak.

Évente két alkalommal, az év végén közös beszámolókon ismertették a bizottságaink az elvégzett munkát és ugyanakkor az év elején közösen beszéltek meg a következő év terveit. Ezeknek a célja többek között az is volt, hogy kölcsönösen tájékoztassuk egymást, továbbá, hogy inspirálja bizottságainkat. Számos esetben érzékelhető volt bizonyos fokú versengés kialakulása az egyes bizottságok között, másrészt, ha valamelyik bizottság egyik évben elfáradt volna, a másikban azt igyekezett behozni.

Évente a SZAB aktivitását a kiadott évkönyvekben rögzítettük. Az utolsó három évben a Tudomány Napja alkalmával szerveztünk központi tudományos rendezvényeket. Első évben csak Kecskeméten, a második évben Szegeden, ahol egy hetes két szekcióban

szervezett tudományos ülésorozatra került sor. Ez alkalommal fiataloknak és az idősebb kutatóknak az akadémia elnöke *Glatz Ferenc* által biztosított központi keretből jutalmakat is adhattunk át kimagasló tudományos eredményeikért. Hasonló rendezvény volt Kecskeméten és Békéscsabán. Ebben az évben a megemlékezések köre bővült. Szeged, Kecskemét és Békéscsaba mellett Kiskunhalason és Baján is szerveződtek tudományos emlékülések. Sajnos, ebben az évben csak a fiataloknak tudtunk jutalmakat osztani.

Kapcsolatainkról. Az MTA elnöksége mindvégig fontos szerepet tulajdonított a területi bizottságoknak és nagyra értékelte az itt folyó munkát. Többször, évente biztosan legalább egy alkalommal, az akadémia elnöke, alelnökök, főtitkárok megfordultak nálunk. Többször nyilatkoztak úgy, - korábban Kosáry Domokos majd Glatz Ferenc elnök urak -, hogy az akadémia köztisztületi jellegét leginkább a területi bizottságokon keresztül látják megvalósulni. Rendszeres látogatásai megerősítették a területei bizottságok fontosságáról több alkalommal elhangozott nyilatkozataikat.

Az Önkormányzatokkal, - és nemcsak a szegedivel -, a kapcsolattartás rendszeres volt. Több alkalommal volt kihelyezett ülés és látogatás a régióban. A korábbi helyi önkormányzatok anyagilag is támogatták tevékenységünket. A rendszerváltás után a szegedi önkormányzattal együttműködési szerződést írtunk alá. Ugyancsak együttműködési szerződést írtunk alá Temesvár és Újvidék képviselőivel. Mindkét együttműködést az újonnan megválasztott helyi önkormányzatokkal a jövőben meg kell megerősíteni.

A Gazdasági Kamarával folytatott tárgyalásaink közös pályamunkák kiírásához vezettek, valamint arra, hogy testületeink az egymás bizottságaiban kölcsönösen képviseltek egymást.

A Szerb Akadémiával földtani kutatásokra ugyancsak szerződést írtunk alá.

A helyi tudományosságot erősítendő, létrehoztuk az MTA Békés megyei Tudományos Testületét elsősorban a helyi problémák, az önkormányzatokkal való együttműködés és a helyi közös gondolkodás elősegítésére.

Sikerült a médiákkal is megfelelő viszonyt kiépíteni. Rendezvényeinkről rendszeresen tájékoztattak.

A régióban kollégáink által kiadott munkákhoz rendszerint résztámogatást tudtunk adni, így évente 6-7 munkához tudtunk segítséget adni. 1997-ben 286, 1998-ban 308 és 1999-ben 296 ezer forint összegben. Ezekhez központi segítséget nem kaptunk, saját erőnkől, alapítványi keretből, önkormányzati támogatásból, a SZOTE támogatásából és az utolsó két évben az adók 1%-ából. Ebben az évben az egy százalékból 199 ezer forintot került a SZAB számlájára, melyért ezúton is szeretnék köszönetet mondani támogatóinknak.

Fontos területe volt a SZAB tevékenységének a

KLUB működtetése. Az ide vonatkozó rendelkezések szerint a Tudós klubot, mint önálló anyagi háttérrel és bevétellel rendelkező szervezetet kellett átszervezni, azonban ezt mi továbbra is a SZAB részének tekintettük. A gyakran váltakozó klubtitkárok igazán mindent megtettek a klubélet fellendítésére. Ennek ellenére csak nehezen alakult az az elképzelés, amelyet akkor úgy fogalmaztunk meg, hogy angol mintájú klubélet. Az elmúlt két évben Csillik Bertalan professzor érdemként jelentős politikuskok, közéleti személyek voltak vendégeink. Az érdeklődés talán az elégtelen propagandának is köszönhetően váltakozó sikerű volt. A klub, mint szervezet különválásával a SZAB

jelentős anyagi alapokat biztosított a klub működéséhez, amely a SZOTE-től kapott támogatásból és a tagsági díjakból tartja fenn magát. Két rendszeres klubrendezvény külön megemlékezést érdemel, az egyik az újravezetés, amely ma már társadalmi rangot kapott és tagjaink számítanak rá. Újravezetés keretében sok helyütt van fogadás a városban, azonban ahol rang és cím nélkül fiatal és kevésbé fiatal is találkozhat, az csak egy van, ahol évente 300-400 között találkozhatunk egymással, a SZAB újravezetése. A másik, amely ugyan kisebb körű, az őszi szalonnasütés. Olyan tradíciók, amelyeket talán érdemes megőrizni. Klub tagjainak száma a kezdeti cc 100 főről jelenleg 320 főre emelkedett.

Végül személyes jellegű mondanivalóval szeretném befejezni ezt a beszámolót. Visszatekintve az elmúlt kilenc évre szerencsésnek érzem magam több okból is. Mindenekelőtt azért, hogy kilenc év alatt nagyon sok nagyszerű, kiváló emberrel volt módom találkozni, együtt dolgozni. Köszönet érte.

Szerencsésnek érzem magam azért is, hogy Szeged tudós társadalmát képviselhettem számos helyi és országos testületben. Ezt mindvégig szolgálatnak tekintettem és örömmel tettem.

Szerencsésnek érzem magam azért is, mert sikerült megkímélni a SZAB-ot a napi politika hullámveréseitől. Sőt, volt idő, amikor azt éreztem, hogy a sok helyütt megfeszült emóciókat pontosan a SZAB-ban, munkába való menekülés tudta levezetni. Ha ebben valami részem lehetett, jó érzéssel nyugtáztam.

Végül szeretnék köszönetet mondani akadémikus társaimnak a bizalomért, bizottságaink vezetésének, a SZAB elnökségének és munkatársainak az éveken keresztül nyújtott támogatásért, tanácsaikért és kritikájukért.

A SZAB jelenlegi elnökség munkáját befejezte. Az akadémia az akadémiai törvény életbelépésétől számított a kétszer három éves periódus lejárt többünnel, amely az is jelenti, hogy ugyanabban a pozícióban nem vagyunk újra választhatók. Az újonnan megválasztandó elnökségnek jó munkát és egészséget kívánok, és ha valamilyen segítségükre lehetek, azt készséggel felajánlom.

Telegdy Gyula

Meghatározó személyiségek

Arcképek Szeged 19. századi katolikus egyházi életéből

A konzervatív prépost: Kreminger Antal (1804-1885)

Kreminger Antal (neve Kremminger alakban is előfordul) 1804-ben született. 1826-ban szentelték pappá Temesvárott, ahol később a szeminárium dogma-polemika (1828-tól), majd egyháztörténet-kanonjog (1831-től) tanára lett. 1835-ben Szeged-Palánk (Szent Dömötör-templom) plébánosává választották, ettől az évtől a szegedi esperesi tisztelet is ellátta. 1840-ben a püspök a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett csöpöfői prépostság címzetes prépostjává nevezte ki. (Schematismus cleri venerabilis dioecesis Csanádiensis 1863. Temesvári, 1863. 195.) 1843-tól szentszéki ülnökként, 1851-től Szeged iskolai és tanítóképzője fölötti püspöki biztosként tevékenykedett. (Schematismus cleri venerabilis dioecesis Csanádiensis 1851. Aradini, 1851. 138.) 1885. február 5-én halt meg; hamvai a belvárosi temetőben nyugszanak. Kreminger Antal ellentmondásos alakja Szeged történetének. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc napjaiban konzervatívizmusa és forradalomellenessége miatt a város egyik leglátványosabb figurája volt, ugyanakkor tudása és tapasztalata révén élete végéig bizonyos tekintélynek örvendett. Az alábbiakban 1849-es szerepét részletezzük.

A belvárosi plébános ellen 1849 áprilisában valóságos mozgalom indult. A korábban is népszerűtlen papról azt a hírt terjesztették, hogy megtagadta egy gyermek eltemetését; azal az indokkal, hogy apja a király ellen harcolt Földváry Sándor gerillái közt. (Szeged története 2. Szerk. Farkas József. Szeged, 1985. 782-783.) Nem tudni, a történet igaz

Szeged 19. századi társadalmi és szellemi életének meghatározó és befolyásoló tényezője volt a katolikus egyház. A papok, plébánosok formálták a gondolkodásmódot, értékrendet. Az alábbiakban néhány általunk kiemelkedőnek ítélt katolikus lelkész életútját, tevékenységét, sikereit és olykor küzdelmeit szeretnénk bemutatni. Kreminger Antal prépost, Radics Pál pápai kamarás és Jászai Géza püspök személye egyaránt jelentős Szeged és a Csanádi egyházmegye történetében.

volt-e vagy sem, az azonban tény, hogy Batthyány Kázmér kormánybiztos felmentette állásából és vizsgálatot indított a prépost ellen; ezzel próbálva a botránnyal és a népharagot csillapítani.

Kreminger nem nyugodt bele eltávolításába, ezért *Nyílt Válasz* címmel (Vö. Lovázi Józsefné: „Szegednek népe.” Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc dokumentumai a Somogyi-könyvtárban. In: Szeged, 1998/3. 33-35.) reagált az öt évtől támadásokra, amelyben felsorolta a kormány szolgálatában szerzett érdemeit. *„A haza jelenvész állapotjában, a mibe megbízattam, az ország gyűlése, vagy kormánya, a városi hatóság vagy a püspök rendeletei által, azt mindég egész készséggel nem csak hirdettem, de meg is magyaráztam úgy, mint isten azt értenem és felfogom engedte és mint csekély szónoki tehetségemből kitelt. Két zászlót is szenteltem, a 6-kat és a 8-kat a honért lobogókat. Utóbbi Márczius 15-kén a szent-rókusi, az első Augustus 4-kén 1848-ben a palánki szentegyházakban, és ha ekkor mondott pár szavaimra a honvédok felbuzdultak - mint ezt nekem igaz örömeimre az akkori őrnagy Szabó Zsigmond s tisztikara szóval és levélben, a 8-dik zászlóalj parancsnoka pedig szinte tiszti-karával szóval a helyszi-*

nen kinyilatkoztaták - isten né a dicsőség, nem enyím. Még 1848-dik év Julius 29-én, tán legelső a hazában, a szegedi egyházakban közéleti tisztaságot egyházi imákkal rendelttem vasár- és ünnepnapokra, mit később az October 15-ki iszonyatosság után - ezt szó nélkül nem hagyva - naponkéntre változtattam.”

E védőiratra Nyáry Ferenc, a liberális meggyőződéséről híres rókusi lelkész Nyílt Felvilágosítás című röpiratában válaszolt, amelyben élesen bírálta és sértően támadta Kreminger prépostot. (Jászai Géza: A szegedi Szent Rókushoz címzett r. kath. plébánia 100 éves története 1805-1905. Szeged, 1905. 94.) Szeged város közgyűlése, kegyúri jogával élve, 1849. május 21-én a palánki plébániát be nem töltöttnek nyilvánította, majd Szabados József teológiai tanárt választotta lelkésznek. Horváth Mihály választott csanádi püspök, válás- és közoktatásügyi miniszter azonban visszahelyezte hivatalába Kreminger Antalt és erélyesen bírálta a város kegyúri politikáját. Ekkor Szeged vezetősége a kormányzóhoz fordult, ám a minden szinten kellemetlen kérdést Kossuth sem tudta megoldani. Végül Kreminger két hónapra kezelésre utazott Budára, a gyógyfürdőbe. Csak 1849 augusztusában tért vissza és foglalta el plébánosi állását, de a sza-

badságharc bukása miatt a város vezetősége már nem tiltakozott ellene. (Reizner János: Szeged története II. Szeged, 1899. 153-155.)

Szöregi plébánosból pápai kamarás: Radics Pál (1813-1895)

A szegedi püspöki levéltár őriz egy XIII. Leó (1878-1903) által kiadott pápai oklevelet. Az irat 1895. július 20-án keletkezett, Leó pontifikátusának tizennyolcadik évében. Tartalmát tekintve kinevezési okmány, amely Radics Pál szöregi plébánosnak a pápai kamarás címet adományozza, valamint engedélyt ad a kamarási insígnia viselésére. (SzPL Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szöreg, 82. sz.) A kinevezési oklevelet Henny Sebestyén püspöki kegyúri lelkész adta át az idős plébánosnak. Erről számol be 1895. augusztus 9-én, a püspökhöz írt levelében: *„Radics Pál szöregi plébánosnak, mint legkegyelmesebben kinevezett pápai kamarásnak személyesen kézbesíttem az idevonatkozó legmagasabb felmagasztaló okmányt, mit az agg lelkész hálatelt szívvel fogadott, és annál becsesebb az előtte, mivel Ő Szentsége proprio motu - azt legkegyelmesebben elhatározni méltóztatott, noha azt legkevésbé sem várta...”* (SzPL Egyházközségekre vonatkozó régi iratok. Szöreg, 80. sz.)

A kamarás cím a középkortól kezdve fontos udvari méltóság (feladata eredetileg az uralkodói kincstár vezetése), amelynek jelvénye a zsinóron vagy láncan függő kulcs, illetve a kamarási bot. Érdekes, hogy a Vatikán mindig sok kamarást nevezett ki, a pápai kamarások méltóságjele azonban nem kulcs, hanem díszlánc, illetve zománczott jelvény

volt. (Pandula Attila: Insigniologia. In: A történelem segédtudományai. Szerk. Bertényi Iván. Budapest, 1998. 309-311.) Feltehetőleg nem akarták kompromittálni az általános Szent Péter-szim-bólumot, a két keresztbe fektetett kulcsot.

A pápai kamarás Radics Pál 1813. január 27-én született a Pest megyei Szentistvánon. 1841. augusztus 28-án szentelték pappá. (Schematismus cleri venerabilis dioecesis Csanádiensis 1886. Temesvári, 1886. 275.) Ezután Krassován, Temeshidegkúton, Temesrékason szolgált segédlelkész-ként. Adminisztrátori kinevezéssel 1849 szeptemberétől Szőregen, 1852 márciustól Bogdán, 1852 szeptemberétől Nagylakon tevékenykedett. 1880 decembereától 1895-ben bekövetkezett haláláig a szőregi plébánosi teendőket látta el. Nevéhez fűződik a Historia Domus gondos és rendszeres vezetése, mintegy harminc éves kihagyás után. (Vö. Bezdán Sándor: Szőreg a dualizmus idején. In: Szőreg és népe. Szerk. Hegyi András. Szeged, 1977. 149.)

Fontos megemlíteni Radics Pál 1895. szeptember 2-án kelt végrendeletét. (SzPL Egyházközségekhez vonatkozó régi iratok. Szőreg, 89. sz.) Ennek értelmében a plébános jelentős összegeket hagy az egyházmegye különböző szociális feladatait ellátó intézményeire: a papnevelde száz, az „elaggott papok segélyezésére” ötszáz, a nyugdíjalapra ezer forintot. Emellett a fiatal teológusok szellemi előrehaladását serkentőleg ezer forintot helyezett letétbe, amelynek évi négy százalékos kamatát a legjobb hittudományi dolgozatot benyújtó káplán kapta meg. Ugyanekkor összeget, ugyanekkor kamattal kötött le a papnevelde javára; azzal a feltétellel, hogy az évi nyolcvan forintot az iskola céljaira kell fordítani.

Radics Pál testamentumának végrehajtója Jászai Géza szeged-rókusi plébános volt, aki 1896 áprilisában beszo-gáltatta az egyházmegyei hatóságnak a háromezer forint névértékű aranyköt-

vényt, valamint hatszáz forintnyi készpénzt. (SzPL Egyházközségekhez vonatkozó régi iratok. Szőreg, 85. sz.) Mindezeket túl az idős Radics miscalapítványokat is tett a szőregi egyháznál, összesen ötszáznegyven forint értékben, saját lelki üdvéért. Ezeket a szentmiséket utóda, Hegedűs Dezső megbízott plébános mutatta be.

Mint említettük Radics Pál folyamatosan vezette a plébánia Historia Domusát; rendszeresen tett feljegyzéseket 1849 szeptembere és 1852 tavasza között is, ideiglenes szőregi lelkész-ként. Ezeket a bejegyzéseket Szántó Imre felhasználta, Szőreg, illetve Csongrád megye szabadságharc alatti történetének feldolgozásakor, mint elsőrendű forrást. Péter László Híres emberek Szőregen című cikkében Radics életéből egy érdekes epizódot közöl. (Ld. Péter László: Szőregi délutánok. Budapest, 1994. 145-150.) Radics Pál jó barátságban volt Jókai Mórral; ő mesélte el az írónak az 1863-as nagy ínség megrázó nagylaki történetét, 1852 és 1880 között ugyanis Nagylakon szolgált, adminisztrátori megbízatással. A históriát Jókai A nagylaki iskolafiúk című versében örökítette meg.

Rókusi történetírója: Jászai Géza (1857-1914)

A Szeged történetével foglalkozók számára jól ismert Jászai Géza A szegedi Szent Rókushoz címzett r. kath. plébánia 100 éves története 1805-1905 című

könyve. A kötet - amelynek oktatástörténeti részét Némecskay István iskolaigazgató és Szmollény Nándor felső kereskedelmi iskolai tanár írta - nemcsak Rókus plébániájának és templomának történetét mutatja be, de ismerteti Szeged életének 1805 és 1905 közötti időszakának főbb eseményeit. A jubileumi kiadvány összeállítását gondos levéltári és helytörténeti kutatómunka előzte meg. Jászai Géza 1857. október 25-én született Szegeden. Hittudományi tanulmányokat Temesvárott folytatott, ahol 1880. július 7-én áldozópappá szentelték. 1880-tól Nemeteleméren, 1881-től Makón, 1886-tól Szeged-Belvárosban szolgált káplánként. (Jászai Géza: i. m. 356-357.) 1893 és 1907 között Rókuson, majd 1907-től haláláig a szeged-belvárosi plébánián tevékenykedett plébánosi megbízatással.

Jászai a dualizmus kori Szeged katolikus egyházi életének legjelentősebb alakja. Működése eredményeként kezdtek építeni a ma is álló rókusi templomot, nevét ott találjuk az újszegedi templom építését szervező bizottság tagjai között. Lelkeszi munkája mellett társadalmi szervezetek vezetője is: a Szegedi Katolikus Kör és a Szegedi Iparosifjak Közművelődési Egyesületének elnöke, valamint a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek fenntartásában lévő szegedi katolikus iskolák igazgatója. 1896 januárjától a városi

közgyűlés tagja, 1899 márciusától szegedi esperes. Ferenc József császár és király 1901. szeptember 16-án a Szent Péterről nevezett bodrogmonostori címzetes apátságot adományozta neki. Az apáti jelvényeket (aranykereszt, nyaklánc, kesztyű, gyűrű, pástorbot, infula) Dessewffy Sándor csanádi püspöktől kapta még 1901. novemberében. A püspök e napon szentelte föl a Szentháromság utcai katolikus tanítónő-képezdét is. (Szegedi Napló, 1901. november 4.)

Jászai Géza - akit 1910-ben Sebenico címzetes püspökévé neveztek ki - 1914. június 7-én hunyt el Szegeden. Temetését és a gyász-miséjét 1914. június 10-én a csanádi megyéspüspök végezte. Itt kell megemlítenünk, hogy a temetést eredetileg június 9-re tűzték ki, ám Glattfelder csak június 10-re tudott Szegedre érkezni, ezért a program egy napot csúszott. Mivel Jászai a város egyik legközismertebb és legnépszerűbb polgára volt a Szegedi Napló betegsége alatt mindennap tudósított állapotáról. (Vö. Szegedi Napló, 1914. június 6. és 1914. június 7.)

Temetésén Szeged városa az első „szegedi püspököt” gyászolta. Búcsúbeszédet ravatalánál Glattfelder Gyula, a temetőben Dobay Gyula, a Szegedi Katolikus Kör alelnöke mondott. (Szegedi Napló, 1914. június 10.) A megyéspüspök búcsúzó szavai: „Papot temetünk, olyan papot, aki ennek a városnak évek hosszú során által lelkipásztora volt, nem csak abban az értelemben, hogy a hívek vallási szükségleteit elégítette ki, de valóságos lelkipásztora volt. Pap volt és ezen város társadalmi és vallási életének vezetője, amint szentegyházunk alapítói tanították...”

Miklós Péter

Than Móra: A kápolnai csata

Népi kultúra - népi vallásosság

A dél-alföldi folklórkutatások folytonossága

Kálmány Lajos és Bálint Sándor munkásságában

Igen nehéz helyzetben van megszólaló, amikor halálának 80. emlékévében Kálmány Lajos munkásságának folytatásáról Bálint Sándor életművében, és a még közelebbi utókor kutatásaiban néhány gondolatot el akar mondani. Azért, mert hatalmas életművekről van szó egyrészt, másrészt pedig még folyamatban lévő kutatásokról kell szólni.

Rövid írásom Kálmány Lajosról szólva Móra Ferenc, Péter László, Ortutay Gyula, Diószegi Vilmos, Bálint Sándor és mások írásai után tehát valószínűleg nem hoz túl sok új gondolatot, Bálint Sándor munkásságát pedig szintén igen sokan méltatták már, részleteiben és egészében, jómagam is.

Fennáll annak a talán vállalható csapdahelyzetnek a veszélye is, hogy az áttekintés szubjektív szempontok szerint szelektív és erősen aktualizáló lesz. Hiszen ekkora életművek, mint a Kálmány Lajosé és Bálint Sándoré, valamint velük párhuzamosan vagy nyomukba lépve hosszú évtizedeken keresztül mások, pl. az éppen 10 éve halott Ferenczi Imre munkássága, mindig jó lehetőséget szolgáltatnak szubjektivitásra, válogatásra, aktuális törekvések helyi gyökereinek megerősítésére vagy éppen legitimálására. Bizonyára nincs ez másképp velem sem. Nem csak tudományról, emberi sorsokról is szólok.

Erre a feladatra készülve a kétségtelenül meglévő emberi, szakmai különbségek mellett meglepő hasonlóságokat véltem felfedezni Kálmány Lajos és Bálint Sándor életútjában. Mindkét ember sokat szenvedett meg nem értés, mellőzés, a szülőváros hálátlansága miatt. Sőt, Kálmány a Dugonics Társaságra megorrult, kilépett belőle, mert nem érezte annak támogatását a rókusi plébánosi helyre benyújtott pályázatánál. Megélethetési gondjaik voltak. Mindez munkát gátló, embert és lelket próbáló terhek voltak. Bálint Sándornál politikai, ideológiai kirekesztéssel is párosulva.

Kálmány Lajosról írott életrajzában Péter László idézi Móra Ferenc nekrológiáját, amelyben a múzeum akkori igazgatója Kálmányt a legnagyobb magyar folkloristának tartja. „Ha ma nem is tartjuk őt a legnagyobb magyar folkloristának”, írja Péter László, „kétségtelen, hogy Kálmány Lajos a magyar folklorisztika egyik legnagyobb alakja.” Ez vitathatatlan. Számunkra, szegediek számára pedig talán még ennél is fontosabb munkássága - neki köszönhetjük a régi, a víz előtti, a nagy változások előtti Város műveltséggrajzát, s kipillantást a szegedi nagytáj paraszti kultúrájára.

Ha pontokba kellene szedni Kálmány Lajos munkásságának legfontosabb témacsoportjait, földrajzi - területi kötődését, módszertani vonatkozásait, a következő témaköröket említhetnénk:

(népköltészeti emlékek: mesék, történeti énekek és katonadalok, betyárballadák, hiedelemtörténetek, helyi mondák, vallásos mondák, hiedelmek, ősvallási emlékek; (az árvíz előtti Szeged, Szeged és környékének, a szegedi kirajzásoknak a kutatása, a Dél-Kelet-Alföld: Temesköz, Csanád és Arad megyék folklórijának kutatása, első feltárása;

(az egyéniségkutatás, meserepertoár kutatás, a terepkutatás módszertanához hozzájárulás, a szóbeliségből

nyert adatok hitelességének kérdése.

Mindezekben a témakörökben fontos Kálmány Lajos munkássága. A Vadrózák után a szakmai körök és a közvélemény figyelmét Erdély felől az Alföldre irányította, észrevette, hogy nemcsak a szöveg, hanem a szöveget/a hagyományt fenntartó és hordozó ember is fontos. A kortársak és elődök számára a mesemotívumok voltak a fontosak, ő egy ember (Borbély Mihály) összes szövegét, egész tudását lejegyezte. S nem alakított, nem stilizált, hanem megtartotta az élőbeszéd jellegzetességeit, esetlegességeit, jöllehet nem gyűjtött fonográfal, hanem leírta a hallottakat.

(Keziratok hagyatéka sok tekintetben feldolgozatlan. Tanszékünk feladatának tartja a folyamatos feldolgozást és közzétételt, amit most az gátol, hogy a Néprajzi Múzeum, amelynek Ethnológiai Adattára hagyatékát őrzi, zárta azt az állomány rossz állapota, a papírok törékenysége miatt. Pedig éppen most lett volna egy hallgatónk, aki Kálmány Lajos néphitgyűjtésének adatait kívánta volna szakkollegatában feldolgozni.)

A gyermek Bálint Sándor már nem ismerhette az idős Kálmány Lajost, aki a halála előtti években, 1919 előtt visszavonultan élt. Csak írásait használhatta, amikor megkezdte néprajzi munkásságát. Kálmány Lajos tevékenységének köszönhetően Bálint Sándor már nem járt ismeretlen utakon. Nagymértékben építhetett a nagy előd publikációira. Bár Szeged „múltja, kultúrája, népelete” iránti érdeklődést Bálint Sándor „apai örökségnek” mondja. Ez a jelképes értékű megfogalmazás valóságos viszonyokat tükröz: utal az Alsóvárosból a Tisz mentére, a Temesközbe kiköltöző szegedi családokra. Nyilván nem véletlen, hogy a Temesvár melletti Ötvösdön találkoztunk Bálint nevű családokkal. A fiziológiai hasonlóság feltűnő volt. A Szülőváros történetének, kultúrtörténetének, népeletének s a szegedi kirajzások életének kutatása lényegében folytatása Kálmány Lajos tevékenységének.

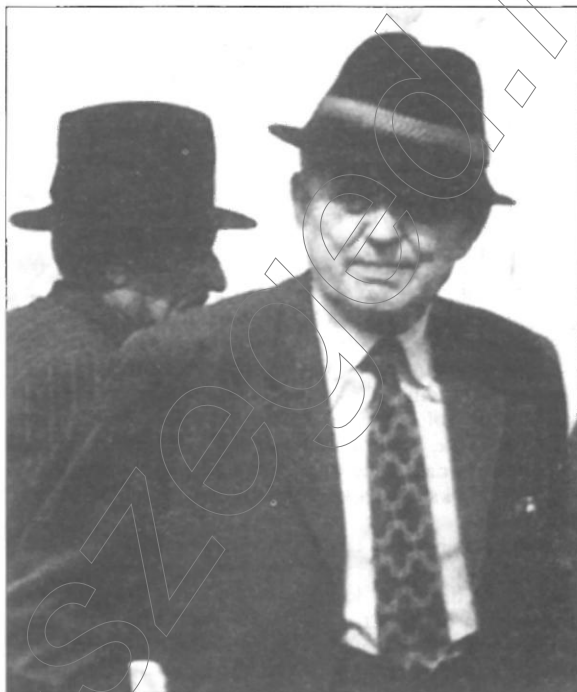
Addig, amíg Kálmány Lajos a Szegedtől délre fekvő vidékeken lelkipásztorodva inkább a Temesközt és a Marosmentét vizsgálta, ezt a nagytájat Bálint Sándor belülről is, és északnyugat felé is kitágította, hozzá csatolva a homokhátságot, a szegedi puszták benépesülését és a kialakuló új telepek életének vizsgálatát. A lokális érdeklődés tehát nagyobb tájegységet fogott át, kitágult. Bálint Sándor kutatásai mind földrajzi, mind tematikus, mind pedig módszertani tekintetben folytatásai, egyúttal azonban kitágításai is Kálmány Lajos munkásságának.

Kálmány Lajos lelkipásztor, pap volt. Ez nemcsak bizonyos földrajzi kötöttséget, hanem társadalmi korlátokat is jelentett kutatói tevékenységében. Illetőleg a társadalmi érintkezés korabeli konvencióit sértett meg folklórgyűjtői munkája nyomán. Bálint Sándor pedig paraszti származású értelmiségi, aki egyetemi oktatóvá emelkedve sem felejtette el gyökereit. Maga ír életrajzában ilyen jellegű félelméről. Őt, mint rövid ideig politikázó embert, ez és nem titkolt vallásos meggyőződése tette mellőzött, másodrendű állampolgárrá egy szomorú történelmi időszakban.

Bár mindketten magányos kutatóknak minősíthetők, Bálint Sándor főiskolai, majd egyetemi tanítványai révén bizonyos időszakokban meg tudta sokszorozni erejét, s

Kálmány Lajos egy most talált fotón

Bálint Sándor (Nagy Ádám fotója)

ami talán ennél fontosabb - hatását. Kálmány elismertsége csaknem kizárólag a tudományos körökre korlátozódott. Bálint Sándor hatása azonban sokkal szélesebb körű: pedagógiai, politikai szervező - gondoljunk csak a boldoggá avatásával kapcsolatos dokumentumgyűjtésre, amelyet Lele József végzett. Bálint Sándor tudósként, pedagógusként és emberként is hatott. Kézírtos hagyatékában is nagyon sok szakirodalmi adat származik tanítványai kézírásából, de számos helyszíni adatfelvétel is. A tanítványi köszönet és hála megmutatkozott életének a későbbi évtizedeiben is, amikor kényszernyugdíjazása után sokfelé tanítványai segítségével jutott el. Hiszen a Város és a szögedi nemzet kutatás mellett Bálint Sándor legáltalában ilyen intenzitással végezte a vallásos élet minden napjainak, kultúrtörténeti gyökereinek nemcsak magyar, hanem európai összefüggéseket feltáró feldolgozását. Ez utóbbi munkája révén sokfelé kellett vagy kellett volna járnia: a Felvidéken, Dunántúlon, Erdélyben, s egyáltalán határainkon túl, Európában. Ebben a tekintetben is kissé hasonlatos a két életpálya: túl messzire a térben egyikük sem jutott. Maradtak a könyvek, az országba bejutó külföldi szakirodalom.

Kálmány Lajos munkáiból tudjuk, hogy annak idején a falusi paphoz is eljutottak a legfontosabb magyar és idegen nyelvű munkák, azokat Kálmány ismerte. A temesvári szeminárium a tudományos kutatás módszertanának elsajátítása szempontjából bizonyára nem volt rossz iskola. Bálint Sándor sem csak a folklorisztikát tanulta az egyetemen, hanem magyart és történelmet is. Mindketten ismerték nemcsak a Biblia nyelveit, hanem a németet is. Mindez nemzetközivé tágította horizontjukat. Miután Bálint Sándor munkássága egy emberöltővel későbbre esett, arra az időre, amikor a néprajz és folklorisztika itthon és külföldön is elnyerte intézményi kereteit, kialakult alapvető könyv- és folyóiratkiadási gyakorlata és struktúrája, Bálint Sándor esetében ez tág nemzetközi kitekintést engedett. Sajnos, körülményeik miatt ez nem járt együtt széleskörű nemzetközi aktivitással, s még Bálint Sándor esetében sem egy gyakori idegen nyelvű, s netán külföldi publikálással.

A földrajzi és társadalmi korlátok bizonyos hasonlósá-

ga mellett Bálint Sándor érdeklődésének kibontakozásában feltétlenül közrejátszott, hogy egyetemi előadó volt. Hogy habilitációja (1934) után évről évre egyetemi előadásokat hirdethetett meg. Mindez pedig egy sokkal szélesebb tematikájú érdeklődést eredményezett/kényszerített ki, s elmélyedést is ezekben a témakörökben. Ez, valamint a Város iránti érdeklődés irodalomtörténeti, társadalomtörténeti, művészettörténeti, gazdaságtörténeti irányba is tágította Bálint Sándor kutatásait, a néprajzi és a folklorisztikai munkálkodás mellett.

Akár a közvetlen folytatást is feltételezhetjük Kálmány Lajos nyomán a mesemondó egyéniség vizsgálatánál, még akkor is, ha időközben ez a fajta megközelítés, szemléleti és vizsgálati mód, az egyéniségkutatás önálló és erős tudományos iskolává is vált. Kálmány Borbély Mihály meséit és tudásanyagát gyűjtötte kötetbe, Bálint Sándor pedig Tombácz Jánosét. De ugyanilyen tematikus, és megújult szemléletű és módszertanilag is kifinomultabb folytatásnak számít Bálint Sándor népballada és monda iránti érdeklődése, történeti hagyomány-gyűjtése. Bálint Sándor nem kis büszkeséggel említi meg, hogy Szeged város, a „Szögedi nemzet” Erdély és Moldva mellett a legjelentősebb balladaőrző tájunk. Ebben Kálmány úttörő munkássága mellett a saját, valamint más 20. századi kutatók kutatásait tudja megemlíteni. Nagy és mély vallási műveltsége, sokirányú érdeklődése segítette, pl. a legszébb legendaballadánk, a Júlia szép leány értelmezésében. Meggyőzően mutatta ki benne a középkori látomások, a Bárányszimbolika világát, a halálról alkotott korabeli nézeteket.

Kálmányhoz hasonlóan Bálint Sándor is rögzít és közöl sok-sok hiedelmet, hiedelemtörténetet. Bálint Sándor azonban ebből nem óhajtott egy régies „mitológiai rendszert” szerkeszteni, ahogyan azt Kálmány tette fél évszázaddal korábban, s érdeklődése sem csak a „pogánykori” képzetek kikutatására és rekonstruálása irányult, hanem a szinkretikus, az élő, a keresztény képzetek által dominált hitvilág, világnézet rögzítésére.

Bár Bálint Sándor számos néphit-tanulmányt is írt Szegedről és Szeged környéki településekről, nem ezt tartotta legfontosabb feladatának, hanem a mindennapok ke-

resztény vallásosságának kutatását. Ahogyan Kálmány az egyéniségkutatásban és a terepkutatásban, úgy Bálint Sándor a népi vallásosság kutatásában volt úttörő Magyarországon. E tárgykörnek európai összehasonlításban is egyik legkiválóbb kutatója, szakértője lett. Nagy kára a magyar tudományosságának, hogy a népi vallásossággal foglalkozó munkái csak magyarul láttak napvilágot, így azokat a világ nem ismerheti. Napjainknak volna fontos kötelessége, hogy ezeket angolra és németre fordítva a világ elé tárjuk.

Ez volt az „édesanyai jussa“, öröksége, mondja életrajzában. Valóban, az özvegy édesanyjával élő gyermek Bálint Sándor még láthatta, élhette, tapasztalhatta az Alsóváros paraszti közösségében egy gyökereiben a 17-18. századra visszanyúló, sajátos törvényű, önálló és önellátó, templomon kívüli vallásgyakorlás utolsó lobbanását. Fontos szerepe volt ebben a közösségi vallásgyakorlásnak, a búcsújárásnak, a szóbeliségnek, egy másfajta, egy egységes világlátásnak. Vezetői a „szentemberek“, laikus énekezők, énekszervezők, előimádkozók, társulati szervezők voltak.

A vallásos népélet tanulmányozása számos új felismerésre vezette Bálint Sándort, amellyel nemcsak a magyar, hanem az európai tudományosságban is a korszerű gondolkodásra mutatott példát. Ilyen volt a néprajztudomány egyik legvitatottabb elméleti kiinduló kérdése, a nép fogalmának meghatározása. A népen Bálint Sándor már az 1930-1940-es években sem csak a parasztságot értette, hanem tágabban definiálta, s szinte minden társadalmi réteget és csoportot ide sorolt, amennyiben azok egy közösségi jellegű kultúrával rendelkeztek.

S bár Bálint Sándor mindvégig hangsúlyozta a „népi kultúra“, a „népi vallásosság“ közösségi jellegét, éppen ő volt az, aki a vallásosság egyéni ihletéseit, a vallásosság egyéniségeit, a „szentembereket“ elsőként vizsgálta, sajátos világukat és személyiségüket bemutatta. Az „Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza“ című könyve nemcsak a vallási néprajzban számít úttörőnek és alapvetőnek, hanem pl. az élet történetek, életrajzok kutatásában is. Nagy történeti távlatú bevezető írásában megmutatja a vallásos embertípus középkori, s a korai újkori licenciátusi hagyományig visszanyúló gyökereit. A magyarországi licenciátusok Juhász Kálmán megrajzolta képét, azaz egy vallási önellátásra és önállóságra berendezkedett közösség és vezetői világát napjaink szekularizálódott világában ismét példának tarthatjuk. Ezért is tanítják azt a német teológiai karokon. A jászági énekszerző és búcsúvezető életrajza mellett ő gondozta a szegedi Kovács István önéletrajzát is (Zombori István előszavával közreadott), amely nemcsak a múlt századi, víz előtti Szeged mindennapjainak szép leírása, hanem a Szeged polgárosodó világának pontos bemutatása is. Orosz Istvánról több tanulmányt is írt. Az egyéniség bemutatása mellett jól összefoglalja Bálint Sándor a 19. század vallási kultúráját, a szóbeliség és a mindinkább fontosabbá és uralkodóvá váló írásbeliség kölcsönhatását. Ezt a gondolatkört tanszéki kutatásunk is igyekszik elmélyíteni, részleteiben elemezni. A napjainkban írásos devóciónak nevezett írott vallásosságról már kötetet is megjelentettünk. Mindezek a híres mesemondó Tombácz János repertoárjának közreadásával, a mesemondó egyéniségének vizsgálatával együtt egy jól megfogható egyéniségkutató irányba helyezhetők el - gyökereiben pedig visszanyúlhatnak Kálmány Lajos munkásságához. Azaz egy problémakör: a hagyományteremtő, átörökítő, megújító egyéniségek elemzését Bálint Sándor több témakörben: mesemondó parasztember, énekszerző parasztember, polgár elvégezte.

A paraszti vallásos szöveghagyományának számos emléket lejegyezte már Kálmány Lajos is. Már az ő kötetében is találunk archaikus imádságszövegeket. Ezek számát Bálint Sándor nemcsak újabbakkal gyarapította, hanem

neki köszönhetjük az imádságokat elemző első szaktanulmányt is még 1937-ből. Ugyanakkor tudjuk ma már, hogy egyéneket sem figyelt föl e szövegekre, ezeket marginális jelentőségű, szövegmozisáknak tartották. Majd csak Erdélyi Zsuzsanna intenzív 1970-es évekbeli, illetőleg máig tartó kutatásai tisztázták, hogy egy olyan széles folyamként hömpölygő, veretes nyelvű imádsághagyományról van szó, amely az oralitásban megőrizte a középkor és a barokk kor vallásosságának, imádságainak, vallási szimbolizmusának sok-sok elemét, amelyeket más népeknél az írásos tradíció őriz. A Szeged környéki világ imádsághagyományát Polner Zoltán kutatásai hozták napvilágra.

A népi vallásosság paraliturgikus világának, a szentiszteletnek, a búcsújárásnak vizsgálatával Bálint Sándor kitágítja a kutatás tematikai határait. Módszertanilag is példát adva a tudományközi megközelítésre, az élet és a kultúra holisztikus szemléletére, s megértő elemzésére. A több kiadást is megért nagy összefoglalója, a Karácsony, Húsvét, Pünkösöd és az Ünnepi kalendárium (újabbban csak Ünnepi kalendárium címmel) nemcsak a magyarországi könyvtárak egyik legkeresettebb könyve, hanem fontos oktatási kézikönyv, segédkönyv is. Felvonultatása Bálint Sándor hatalmas néprajzi, folklorisztikai, művelődéstörténeti, egyháztörténeti, irodalomtörténeti, teológiai, liturgiátörténeti, zenetörténeti és nyelvészeti ismereteinek. Az összefoglaló munka éppen summázó, áttekintő jellegénél fogva kijelöli a további kutatások útját, az elvégzendő feladatok körét is. Ezzel összefüggésben egyik korai munkájára, a „Népünk ünnepeire“ szeretnék röviden még utalni. Ennek első nagyobb fejezete szinte máig folytatás és folytatódás nélkül áll. Szemléletét itt talán fenomenológiai-nak is nevezhetnénk, ahogy a vallásos közösséget, a kultuszt, a megszentelt időt és a teret bemutatja. Hagy áruljam el, hogy nagyjából ezen a szemléleten alapszik a szegedi Néprajzi Tanszéken ettől az évtől elindított, s Bálint Sándor törekvéseit talán legközvetlenebbül folytató „vallási néprajzi specializáció“ oktatási rendje.

Tudatosan nem akarok részletesen szólni Bálint Sándornak a szegedi történeti és néprajzi monografikus kutatásairól, sem a szegedi paprikáról, sem a „Szegedi nemzet“ nagy négykötetes összefoglalójáról, azokból csupán egy-két mozaikot szeretnék kiemelni. Csupán három nagyobb munkájára, az azokból kibontakozó tudományos szemléletre és módszerre kívánok röviden utalni: először a „Szeged városa“ (1959), másodsor a „Szeged reneszánszkori műveltsége“ (1975), harmadszor pedig a „Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom“ (1981) című könyvére.

A „Szeged városa“ Szeged ezeréves művelődéstörténeti vázlata, leírása erős - ma talán úgy mondanánk - antropológiai szemlélettel. „Szeged reneszánszkori műveltsége“ a Bálint Sándor-i életmű méltatásakor általában háttérbe szorul. Nekem egyik nagy olvasmányélményem és tanulságom. Jóllehet, Bálint Sándor sem ebben a munkában, sem másuttal nem nagyon írt elméleti és módszertani bevezetőket, áttekintéseket, szemléletét magából a műből az elemzőnek, az olvasónak kell kibontani. Nekem éppen a szemlélet kibontása okozott - túl a könyv pozitív adatain - emlékezetes olvasmányélményt, s hozott nagy tanulságot. Abban például, ahogyan megrajzolta a 15-16. századi Szeged gazdaság- és társadalomtörténeti képét, ennek kulturális vetületét, s amelynek tükrében szemléletesen ábrázolta a helyi kolostori műveltséget, a külföldön tanuló szegedi diákok révén meghonosodó egyetemi és literátus műveltséget, majd pedig a reformáció, a hódoltság és a hatására bekövetkező szegedi diaszpórák szerepét. Elsőnek elemzte, még ha szelektálva is Kapisztrán Szent János újlaki (ma Ilok - Jugoszlávia) sírjánál lejegyzett mirákulumtörténetek szegedi vonatkozásait. S mindezt lenyűgözően hatalmas szakirodalmi háttérismerettel végzi. Ezt az interdiszciplináris, holisztikus szemléletet tartom és

Népmesegyűjtés Zsombón 1963-ban. Balról Dömötör Sándor, Tombác János, Bálint Sándor, Börcsök Vince (Fotó: Juhász Antal)

nagyon modernnek, példamutatónak és követendőnek.

Szinte ugyanezt mondhatom el a „Szeged-Alsóváros” című könyvről is azzal a kiegészítéssel, hogy sajnos nyomtatásban nem a Bálint Sándor által javított, véglegesített szöveg jelent meg. Ezt nem ártana esetleg egy második kiadásként első, eredeti kiadásként megjelentetni. Ez a könyv tekinthető az első kegyhely-monográfiának is. A városrész történetét és életének mindennapjait, vallásos kultúráját a ferences kolostorral és templommal való szoros összefüggésben értelmezi, elemzi. Erre a munkára építve vizsgáltuk meg a jelenlegi, az 1997. évi Havibúcsút, figyelve annak mai jelentőségére, a megváltozott körülményekre és funkciókra. Nagyobb történeti távlatban, de még az 1970-es évekhez viszonyítva is, jelentős változásokat rögzíthettünk.

Kálmány Lajos és Bálint Sándor munkásságának intézményei keretei között nagy különbségek vannak. Kálmány Lajos lelkipásztorként működött, s emellett vált jelentős folklórkutatóvá. Bálint Sándor azonban egész életén keresztül pedagógusként, egyetemi tanárként dolgozott, még ha ebben sokszor hosszabb-rövidebb időre korlátozták is. Úgy tűnik, hogy az 1960-as évek elején látta elérkezettnek az időt a Néprajzi Tanszék keretei és tevékenysége bővítésének. Így került meghívására Szegedre Ferenczi Imre, akinek 1964-1989 közötti munkássága számos területen (elbeszélés-kutatás, szokás- és néphitkutatás) folytatója a szegedi és délvidéki folklórisztikai kutatásoknak. Ferenczi Imre az 1980-as évek végén gondolt nagyobb intézményfejlesztésre. Igazából ennek eredményes kibontakozása következett be az egyetem és a kar jóvoltából az 1990-as években.

Tanszékünk a nagy elődök, elsősorban Bálint Sándor szellemi örökségét igyekszik felvállalni, de Kálmány Lajos, valamint Ferenczi Imre szakmai munkáját is folytatni kívánja mind földrajzi, mind tematikus értelemben. Ezért választottuk tanszékünk oktatási és kutatási tevékenysége során a következő folklórisztikai kutatási témákat:

(hiedelmek (jelenleg éppen aktuálisan az elmúlásról, világvégéről stb. szóló képzetek);

(ritualizált viselkedési formák, szokások;

(vallásos élet minden területe (pl. búcsújárás, képkutatás, votívkép kutatás /Máriaradna/, tárgykutatás, mentalitás, identitás, politika és népi vallásosság);

(szövegfolklórisztika: a mindennapi élet történetei - verses családtörténet, életrajz, hiedelemmonda, mirakulumtörténetek, szóbeliség-írásbeliség.

Vázlatos és mozaikszerű áttekintésünkben arra szeretnénk volna rámutatni, hogy Bálint Sándor munkássága, amely szerves folytatása Kálmány Lajos életművének, csak a kortárs és az utókor néprajzi/folklórisztikai tevékenységének összefüggésrendszerében, szövegében érthető meg maradéktalanul. Ebben a kontextusban csaknem minden kapcsolódik egymással. Amit Kálmány megkezdett, amire egy-egy szövegközlésével, problémafelvetésével felhívta a figyelmet, azt Bálint Sándor és kortársai, későbbi pályatársai folytattak, elmélyítettek. S amire ők irányították figyelmünket, azt nekünk kötelességünk egy egészen más tudománytörténeti, elméleti és módszertani háttérrel folytatni. Nem véletlenül választotta Tanszékünk 1992-ben az „Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza” megjelenésének 50. évfordulóján az első szegedi vallási néprajzi konferencia témájául a „szeptember” világát. A tanulmánykötet azóta megjelent, hamarosan sajtó alá megy a Mária-kultuszt, a szentiszteletet, a Szentháromság-kultuszt elemző szegedi konferenciának tanulmánykötete is. A tudatos folytatás szimbólumait látjuk ebben, mint ahogy abban is, hogy december 8-án a tanszéken folyó jelenlegi elbeszélkutatások eredményeiről adunk számot Ferenczi Imre, volt kollégánk, a jeles mondakutató halálának 10. évfordulóján.

Barna Gábor

„lelkiismeretesen rajzolja meg Szeged népét”

Kovács János, a Város folkloristája

(1852. április 25. – 1918. január 2.)

Az emlékezés feladatának szeretnék most eleget tenni, emlékezni egy „régiszege”re, aki: - „Annak a Szeged népének igazlelkű fia volt, melynek néprajzát oly szép és alapos könyvben írta meg.”... (Lőw Immanuel).

A múltba tekintve, sok olyan tudós személyiséget fedezhetünk fel, akinek emlékét bizony már belepte a feledés pora. Értéket megőrizni, ápolni a feladatunk, és Móra Ferenc egyik írásában (a „Szegedi tulipános láda” c. kötetében) említi, hogy érdemes a régi szegediek emléke előtt kalapot levéve tisztelegni, - olyan „régiszege” előtt különösen, mint amilyen Kovács János is volt. Aki a város minden utcakövére, emlékére, a „régiszege”-hez való ragaszkodással gondolt, felelősnek tartva magát, hogy ezért a városért tegyen is valamit.

Ezúttal, az emlékezés folyamán könyvtáráról is említést tennék, amelynek újrafelfedezésénél az első támpont egy bekezdés a város történetében: 1918 áprilisában Kovács János özvegye, férje könyvtárát, a ki nem mondott végakaratot követve a Somogyi-könyvtárnak adományozta. „Örök emlékkül való megőrzés végett”...

A Szegedi Friss Újságban mindez így jelent meg: „Kovács János, a Dugonics Társaság alelnöke, az *ilusztris szegedi etnográfus*,... több mint ezer kötetes *irodalmi becsű könyvtárat hagyott hátra. A boldogult író özvegye megkapóan közvetlen hangú levélben értesítette a várost, hogy férje könyvtárát a Somogyi-könyvtárnak hagyományozza: „Jóságos és gyöngéd szelleme - írja Kovácsné úrasszony - az örökkévalóság*

mezőjén bizonyára örömet fogja találni benne, hogy a könyvek, amik földi életének legnagyobb örömet adták, a város hűséges gondviselése alatt továbbra is teljesítik feladatukat. Ellenértékül nem kérek mást, tudván azt, hogy a Somogyi-könyvtár rendszere nem engedi meg, a könyvtárnak osztatlan való külön kezelését, minthogy minden egyes könyvön jeleztessék az, hogy a mű „Kovács János könyvtárbizottsági tag hagyatéka.” S kikötöm még azt, hogy a mennyiben a könyvtár egyes példányai, mint duplumok eladatnának, s az érték befolyó összeg csak könyv beszerzésére legyen fordítható, s azok a fenti jelzéssel szintén el láttassanak.”

(Szegedi Friss Újság, 1918. április 13.)

Az adományt Móra Ferenc könyvtárigazgató veszi át, s a könyvek az 1154 - 1848/1918-as számok mellé a könyvtári járuléknaplóba bevezetettek.

Értékmegőrzés. - Ha igazságos vagyok, azt mondom: ez a kiindulópont. És ha az igazsághoz hű akarok lenni, a legelső nyom, - amin elindulhattam -, az nem is a leltárnapló bejegyzései, - hanem egy Ovidius-kötet, s benne az 1918-as beszerzés száma. Utána pedig következhetett a könyvtár felderítése. - Közben rengeteg kérdés fogalmazódott meg bennem: - vajon ki volt, mi-

lyen ember lehetett a gyűjtő, - milyen alkotások jelzik életútját, - mennyire ismerték el a kortársak, - no és mi az, ami még mindig fellelhető ebből a miniatűr könyvtárból?... A céloim volt: keresni az értékeset.

Egy könyvgyűjtő személyisége szorosan összefonódik könyvtárával, - nemcsak gyűjtőgeti, használja is őket, mintha életet lehelne könyveibe, - néhol egy-egy bejegyzés vagy baráti ajánlás őrizi emlékeit a múltnak. Ha Kovács Jánosról, a néprajztudósról szeretnénk emlékezni, mindenképpen említenünk kell ezt a könyvtárat - nagyira egybeolvadt életének állomásaival.

Hogy mégis, könnyebb legyen a dolgunk, néhány szóban szeretnék pontosítani, ki is volt ő... - És az emlékezés folyamán hirtelen a múlt század éveit jelenhettek meg előttünk.

Jómódú polgárcsaládban látta meg a napvilágot, 1852. április 25-én Szegeden, ahol középiskoláit végezte. A budapesti egyetemen jogot hallgatott, majd ennek befejezése után a bölcséleti karon történelmet, modern - és keleti nyelveket, művelődés - és művészet-történetet tanulmányozott, 1878-ig. Beutazta Nyugat-Európa országait, - az így összegyűjtött tapasztalatait, élményeit a szegedi lapokban örökítette meg. Úgyvédi pályára, - melyre készült - betegsége miatt nem léphetett, ezért is vállalt állami szolgálatot a Távíróhivatalban. (Vagyis: a szegedi Főpostán.)

Rövid idő elteltével szakvizsgát tett és vezető beosztásba került, mint a Távíróhivatal igazgatója. Tehát, az 1870-es évek végétől újból Szegeden tevékenykedett, - úgy is, mint a köztörvényhatóság tagja, a Dáni Ferenc főispán által választott tiszteletbeli jegyző. Állami hivatalában azonban továbbra is megmaradt, egészen az 1917-es esztendő végéig...

Ezek eddig csak adatok. de hát, ki is volt ő elsősorban? - A postatiszt, aki hivatalát idős koráig megtartotta az írás, a folyamatos kutatás, gyűjtőgetés mellett? - Vagy inkább néprajztudós, aki a Dugonics Társaság tagja? - A közéleti személyiség, aki számos, a várost képviselő bizottságánál jelen van? Tevékenységét még sorolhatnám.

Mindenesetre, a néprajz az, ami által a neve fennmaradt, az írásai, a könyvei... a kultúráért folytatott küzdelme.

„...mindig és mindenhol ott volt, ahol szép és jó ügyön lendíteni kellett, amikor oly embernek kellett a szavát felelni, akiben a polgárság hitt bízott, hívón, kitartással.” (Olvashatjuk a Délmagyarország 1918. január 3-i számában.)

Egy biztos, életében bármihez fogott, mindent szívvel-lélekkel csinált. Ha röviden kellene jellemezni, mi a legfőbb tulajdonság, amely áthatotta életét és mi az, ami írásaiban tükröződik, - az a város, a nép iránti szeretete, hűsége.

Izgalmas dolog egy könyvgyűjtő tudós életútját nyomon követni. Élete fő művét, amely néprajzi gyűjtéseit, kutatásait mintegy összegzi, - a „Szeged és népe - Szeged ethnographiája” c. munkáját szintén megtalálhatjuk az adománylistán. Azt a munkát, amelynek olyan nagy visszhangja lehetett egykoron... - tisztelettel méltató és keményen bíráló hangok jelzik ezt. És ez az a pont, ahol az életmű, a tudomány művelése, s a könyvtár leginkább összekapcsolódik.

A város kulturális életében irányító szerepet játszó irodalmi „műhely”, a Dugonics Társaság célul tűzte ki, hogy: „Írassék meg Szeged és Népe, népszerű geographiai és ethnographiai értekezés, különös tekintettel a történelmi fejlődésre.”

E pályázat kihirdetése után még eltelik néhány év, mire megérkezik az idő, s megszűlelik az első, összetett ethnográfiai munka, - a kor mércéje szerint. A Dugonics társaság szívből örült a lelkiismeretes és hasznos mun-

ának, az íróársak, sőt jó néhányan a társaságon kívül is, - elismerésüket fejezték ki.

„A Szegedi Dugonics Társaság dicséretet érdemel, hogy alkalmat adott Szeged néprajzának megírására, s hogy a pályadíjjal jutalmazott munkát kiadta.” - írta Balassa József nyelvészprofesszor.

Találkozhatunk azonban ellenvéleménnyel is, - a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának tudós vezetője, Semayer Vilibáld erősen megkritizálta a szerzőt, a munkáját, s ugyanakkor a Dugonics Társaságot. A kritikus szerint a szerző alcímadása „fölösleges”, mert a „Szeged ethnographiája” túlzás a „ténylegesen 91 oldalnyi” ethnográfiai résznek.

Kifogásolta a megfogalmazást, nem tartotta elég tudományosnak, - mondván: „amolyan kisszerű fonák-ságokba „ keveredik... - amiért nem is elsősorban Kovács Jánost, hanem a munkát elbíráló bizottságot okolja, tudománytalansággal, szerénytelenséggel vádolva őket.

„Ha kevesébbet markol, feladatának bizonyára jobban megfelel, mert teljes ethnográfiai monográfia megalkotásához nem volt sem tudományos látóköre, sem módszere. De ugyanebben a hibában sinlődek hivatatos bírálói is, kik Kovács János uram mellett könyvének minden hibájáért kétszeresen felelősek, és kik, ha csak valamicskével szerényebbek, okvetlenül bevallják, hogy a szerző könyvében föltálat, valamennyi tudományághoz bizony, ők se értenek.”

Kemény szavak ezek, bár finoman kiélezettek. Nem kifejezetten igazságot szolgáltatni a feladatom, viszont elgondolkodtatott ez az éles kritikai hang. Lehetséges, hogy nem a legtudományosabb munka a „Szeged és népe”, - nem mentes a kortársak hatásától sem, - itt különösen Reizner Jánosra, Kulinyi Zsigmondra, és Kálmány Lajosra gondolok - de az sem felel meg a valóságnak, hogy egy összeollózott, összedobott írással állnánk szemben. Kíváncsi lennék, olvashatta-e Semayer úr Kovács Jánosnak a korabeli lapokban megjelent publikációt... nyilvánvaló, ha olvasta volna, nem jut a fent idézett megoldásra. Talán akkor megérzi a szerző átfogó, összegző munkára való törekvését, amelynek előzményei éppen ezek a publikációk.

A kortársak közül Czirbusz Géza igyekezett tárgyilagos választ adni az előző kritikára: „A kritika bizalmatlansággal fogadta e jóra való munkát, különösbbe azt vetén föl okul, hogy a szerző sokat markolt, keveset szorított és igen sokfelét ölelt fel. A pályamunkának tervezetét illetően azonban a Dugonics Társaság felelős e hibáért, ha ez ugyan hiba. Részemről teljes elfogulatlansággal nyilatkozom, és Kovács János könyvét jóra való, s ami fő, hézagot pótló munkának tartom, hiszen eddig csak szórványos értekezéseket, de összefüggő monographiát nem bírtunk Szeged néperől. Kovács Jánosé az első, rendszeres munka... A könyv történelmi része nem sikerült. Egészében véve azonban igen érdekes és értékes Kovács János könyve, melyet jelen viszonyok között nyereségnek tartok a magyar néprajzi irodalomban. A ki többet tud a szegediekről és ezeket jobban tudja megírni, tessék válaszolni rá...” (Részlet a Földrajzi Közlemények 1902-es évfolyamából, a XXX. kötetből.)

Elsősorban történelmi megközelítés, de igyekszik tárgyilagos lenni. A szerzőről magáról, talán még tisztább kép tárulhat elénk, ha egy régi barátja nyilatkozatával ismerkedünk meg: „...iskolatársai már az érettség vizsga előtt tudós Kovács Jánosnak nevezték el... egy emberöltőnyi időn át hordta össze, rendezte el és dolgozta föl hangya-szorgalommal a gazdag anyagát annak a nagyértékű könyvnek, melyet a Dugonics Társaság megkoszorúzott...”

Ezek Kulinyi Zsigmond szavai az ünnepélyen, me-

lyet a szegedi monográfiák tiszteletére rendezett a Dugonics Társaság, - (Megjelent a Szegedi Naplóban, az 1902. január 11-i számában.) - a szóban forgó monográfiák pedig: Reizner János: Szeged története, Kulinyi Zsigmond: Szeged újkora és Kovács János: Szeged és népe.

Igaz, az említett monográfiaírók közül Reizner és Kulinyi nevét talán gyakrabban hallhatjuk, de jó, ha a megemlékezésünk arról is, hogy akkoriban e három monográfiát, mint az egymást kiegészítőket tartották számon. Tanúskodnak erről a folyóirat hasábjai.

Értékmegőrzés. Ha kézbe vesszük a könyvet, - amelynek megjelenése után ekkora vita éleződött ki, - elidőzve az elmosódott tintájú, ám eredetileg szépen megrajzolt betűkből álló ajánlason - még inkább meg-elevenedhet egynéhány kép a szerző és a könyv korából. ezert is volt ez a kis kitérő - hogy teljesebb képet kapjunk, de legalábbis egy kis betekintést a fejlődő néprajztudomány történetébe - a század fordulóján. (A munka 1901-ben került ki a nyomdából, a Dugonics Társaság kiadványaként.)

Még néhány gondolat erejéig elidőznék ennél a pontnál, hiszen ha teljes képet szeretnénk, akkor - nem utolsósorban - az is fontos lehet, mit ír ő maga, Kovács János erről az oly sokat vitatott munkáról. A könyv előszavában olvashatjuk a következőket: „*Sem teljes, sem tökéletes nem lehet ez a munka, de lelkiismeretesen rajzolja Szeged népét, annak egész életét és emlékeit, igyekeztem megmenteni, s a könyv kiszabott kereteihez és az anyagiakhoz mérten - bemutatni mindazt, mi Szeged területén a népiéletnek hű megismeréséhez bemutatható.*”

E sorok olvasása nyomán egy olyan ember képe jelent meg előttem, aki előremutatott törekvéseivel, átadva a stafétabotot az eljövendő nemzedékeknek. Tudatában annak, hogy amit alkotott, annál még lehet jobb is, sőt kell is, hogy jobb legyen.

Igazságosan akkor járnék el, ha minden egyes könyvének történetébe ilyen mély bepillantást nyújthatnék... Viszont az összes többről, mint „építő kövekről” beszélhetnék, akár valamelyik írásáról, akár gyűjteményének darabjairól lenne szó. Nehéz az előzményekről beszélni, de talán így hűségesebb képet tudok adni a valóságról - hogy már valamelyest körvonalazódott előttünk egy, figyelemre méltó néprajzi munkásság.

Az egyik ilyen „előzmény” a Szeged, - alcíme: Tájékoztató ismertetésül. Pontosan, aprólékosan, képekkel illusztrálva tárja az olvasó elé a város szépségét, kis történetekkel ismerteti meg a századforduló emberét elsősorban, de a manapság Szegedet meglátogatók is sokat tanulhatnak belőle. (Engel Adolf könyvnyomdájában készült, 1899-ben.)

A könyv tábláján még kevéssé kopott meg a díszkötés, gyönyörködhetünk hát ebben a szép, századfordulós kiadványban. Ha pedig összevetjük a „Szegedi emlékek” c. munkájával, akkor láthatjuk, mennyire egyértelmű bizonyítéka annak, hogy fő munkájában a saját kutatásai eredményét írta meg. - A „Szegedi emlékek” 1895-ben jelent meg, Eendrényi Lajos könyvnyomdájában.

Ezek az „előzmények” valóban csak helytörténeti és néprajzi vázlatok. De a fejlődéshez szükség volt ezekre is. Tény, hogy sokan tartották megbízható kutatónak számon - annak ellenére, hogy akadtak jócskán olyanok is, akik elégedetlenek voltak ezzel a tudással.

„...számtalan cikke, tanulmánya jelent meg... hettek nem restelt kutatni egyetlen adat után, amiként hogy hozzá fordult a Tudományos Akadémia is, mikor egy-egy szeged-vidéki szónak eredetét, vagy változatait kellett megállapítani...” - írta Lőw Immanuel a Szegedi Naplóban, 1918. január 3-i számában.

Majd egy másik kortárs gondolatait olvashatjuk a Délmagyarország hasábjain: „*Néprajzi írásai elsőrendű alkotások, kultúrcikkei komoly és tartalmas tudásról tanúskodnak.*”

Ha mást nem írt volna, mint a Szeged és népe kötetes munkáját, az esetben is jutna hely számára a magyar irodalomban.”

A néprajz mellett még sok más, meghatározó állomásról szeretnék említést tenni. Meghatározó életében a nép szeretete, a város iránti hűsége.

Ha kezünkbe kerül a Dugonics Társaság egyik-másik jelentése, az évkönyvek egyike, vagy akár a Szegedi Képes Naptár 1880-as száma, - akkor olvashatjuk az 1879-es árvízről szóló visszaemlékezését és élénk tárul, mennyire mélyen élte meg ezt az eseményt, mennyire ösztönözték a király-buzdító szavai, hogy az újjáépítő munkálatokban aktív részt vállaljon.

„*Kovács János írói egyénisége figyelemreméltóan meggyőződik a szegedi árvíz napjairól írt rajzában. Fölvásása visszaemlékezés volt a szegedi árvíz vészes napjára. Eleven, színgazdag styl, az árvízveszedelem egyes momentumainak éles megfigyelés és leírása...*”

A felolvasást annak idején lelkesen megtapsolták. (Erről is szól a Dugonics Társaság éves jelentése.)

Fontos még megjegyezni: ez az írás - a „Szeged veszedelme” - az egyik legalapvetőbb, ami az árvíz korából ránk maradt.

Később, még az árvíz 25. évfordulóján is ő az, aki az emlékbeszédet mondja, a Dugonics Társaság ülésén.

„*Láttam, ott voltam a süllyedő gáton, a folyó sötét hullámai mellett, ott az elemek és emberek pokoli zívájában, hol száz meg száz, fojtó füsttel égő fáklya vörös lángja egy-egy pillanatra fényt, világosságot vetett a dübörögve csapkodó víz haragos hullámaira, melyeket a vihar hideg szele milárá foszlányokra tépve a kétségbe esni nem tudó küzdőknek-dolgozóknak verejtékes arcába szórt.*”

Ennyire élethűen, ilyen átéléssel csak az tud írni, aki maga is tapasztalta, megélte az eseményt.

A természeti erőkkal szembeni harc, majd az újjászületés ígérete, a király biztató szavai, hogy ez a város „...lesz, még pedig szebb lesz, mint volt.” - Mindezek élmenye egész élete során elkísérte.

Könyvei közt az árvízrel kapcsolatos írások mind-mind megtalálhatók. És egy része mind a mai napig hozzáférhető - sajnos csak egy kis része. A „legnépszerűbb”, a legtöbbször forgatott talán az a változat lehetett, amely a Szegedi Képes Naptárban jelent meg, 1880-ban, Burger Gusztáv kiadásában.

A városért élő ember tevékenysége megfigyelhető a kultúráért, a Szegeden létesítendő egyetemért folytatott küzdelemben is. A fontos döntéshozataloknál mindig ott volt. Ha a kultúráért való küzdelmet emlitem, akkor valójában, mint a város vezető irodalmi társaságát, - a Dugonics Társaságot is említenem kell, amelynek osztályelnöke, majd alelnöke, a háború ideje alatt pedig, mint ügyvezetője tevékenykedett.

„*Annak a vezérkarnak, melyet végére nem is kellett Lázár Györgynek szerveznie, hiszen közös cél hozta mindnyájukat közös szolgálatba, - Kovács János egyik legértékesebb tagja volt.*” - írja ezeket Lőw Immanuel, a Szegedi Naplóban.

Ott található a nevét a Dugonics Társaság jelentéseiben, s a korabeli lapok méltatják irodalomban, képzőművészetekben való jártasságát is.

„*Többet értett a művészethez mindannyiunknál, ízlése fejlettebb volt, mint a hagyományos, helyi ízlés, de azért nem kért vezérszerepet művészi mozgalmakban. Különben az iskolaszék alelnöki állásába, és a Dugonics Társaság élére is akarata ellenére került. de*”

hogy a Társaság vezetése a nyakába szakadt, például szerényen helyrehozta anyagi ügyeit...

(Szegedi Napló, 1918. január 3.)

Legyen az néprajzi értekezés, irodalmi beszéd, cikk, tanulmány - az ő neve gyakran fellelhető a bíráló bizottságban, 1915 és 1917 között.

Egész életében megmutatkozott elhivatottsága a város, a kultúra ügyéért. Komolyan foglalkoztatta, mit tehet Magyarország, a azon belül Szeged jövőjéért, hangsúlyt helyezve arra, hogy mennyire fontos a kitartás, hogy igazán fejlődőképes legyen a környezet, amelyben élt, s munkálkodott. Egyszerűen értéket megőrizni és továbbadni akart.

Könyvtárából, ami ránk maradt, lemérhető sokoldalúságra való törekvése - mindenre kiterjedő figyelme. A néprajz-, a szépirodalom-, a művelődés- és művészet-szeretetét tanúsítják a könyvei, s a folyóiratok - amelyeket az évek során összegyűjtött. Művészet-szeretetének legszebb példái a századforduló híres művészeti folyóiratai: A legérdekesebbek: a Le Magasin pittoresque (Párizs, 1880.), Die Kunst für alle (München, 1887.) - valamint a magyar festőművészet remekéi. A képzőművészet, a festészet iránti érdeklődése nemcsak elméleti jellegű volt, - a kortársak nyilatkozatai szerint rendszeresen festgetett, csak úgy, a saját kedvtelésére. Több nyelven olvasott, beszélt - amelynek bizonyítékai a klasszikus irodalmi alkotások sorozatai, - angol-, német-, olasz-, francia nyelven. - Utazásai során azonban mindig ébren élt benne a néprajzos: igyekezett megismerni az országok életét, kultúráját, szokásait. Kutatgatásai elismerést váltottak ki, - nemcsak Magyarországon. A Szegedi Naplóban egy „baráti kéz” írta:

„1910-ben nemzetközi zsebkönyvet adott ki egy lipcsei cég. Keleti nyelvészet és népisme volt benne or-

SZEGED ÉS NÉPE

SZEGED ETHNOGRÁFIÁJA.

A „DUCONICUS-TÁRSASÁG” ALTAL PÁLYÁKÖZÖLT MŰ

Írta: *Sándor Miklós*
piros kiadással.
 IRTA
 KOVÁCS JÁNOS.

A város színein tér- és go lát-
 képével.

SZEGED
 KIADJA A „DUCONICUS-TÁRSASÁG”
 1918

szágonként ismertette, tudós intézetek kimutatása és tudósok címjegyzéke. Két szegedit találtam benne: egyik Kovács Gyula volt, kinek szakmája magyar nyelv és néprajz. Természetes, hogy Kovács János gondolta a német. Még ahhoz a szerény hírharangozáshoz sem volt szerencséje a mi csendes Jánosunknak. Mosolygott is, mikor mutattam, hogy Lipcseben Gyulává vedlett.”

Hogy e „baráti kéz” valójában ki volt, arról sajnos nem szól az újságcikk, de jó érzés tudni, hogy országunk határain kívül is megőrződött neve, munkájának eredményei.

Írásait, könyveit még manapság is keresik a kutatók. Könyvtára azonban csak töredékeiben található meg, (a „töredék” ténylegesen egyharmadrészt jelent) - de ami még megtalálható, - abban a könyvében, alkotásában tovább él, s emléke bennünk, az utókorbán. „Vérbeli gyűjtő volt, akár Kálmán Lajos, nyelvjárásunk, nyelvkincsünk és népköltésünk alapos ismerője. Tudták ezt a főváros szakkörei is, és például a boszorkánypörök nyelvét nem a nagy monográfia, hanem az ő egybevetése alapján dolgozták föl.” - írta szintén egy kortársa.

Vérbeli gyűjtő volt, - és hangyaszorgalommal gyűjtötte, építette egész élete művét is. - Értékmegőrzés, ismét. Az emléket nem szabad, hogy újra belepje a por. Úgy gondolom, rá is igazak Kármán József szavai, melyeket éppen ő idézett egyszer, egy kortársára emlékezve:

„Minden embernek neve, aki azokkal a tulajdonságokkal bír, melyek a jó ember, jó polgár, jó atya, jó barát kötelességei, megérdemli, hogy késő nyom övezze.”

Megérdemli ő is!

Horniczky Anikó

Akit Stelczel papának becéztek

Arcképvázlat Stelczel Frigyes építőmérnökről

A századforduló évtizedeiben élt és alkotott Szegeden a nagytekintélyű, mindenki által kedvelt mérnök, kinek minden jelentős létesítményhez köze volt, támasza a közigazgatási, műszaki ügyeknek, részese egyesületek alapításának.

Erről a kiváló emberről a Szeged története (1991, 3/2 kötet) csak jelentéktelen említést tesz három esetben, mely inkább elmarasztaló, mint kedvező. A magas fizetését kifogásolták (610). Stelczel Frigyes kétségbeejtő erőfeszítést tett a sztrájkoló munkások között a munka megindítására (612). Révész Imre poggyászholdárt, ki a szocialista eszmék szószólója volt, Stelczel Frigyest igazgatónak és munkája ellátására alkalmatlannak találta és elbocsátotta (837).

Ki volt hát *Stelczel Frigyes*, mit tett Szeged városáért? Nagykanizsán született 1848. december 12-én. Apja építész, fia Grazban, majd Bécsben végezte az egyetemet. Déli vasút építési vállalatánál rövid ideig, mint mérnök működött. 1872-ben az Alföld-Fiume-i vasút szegedi osztálymérnökségéhez nevezték ki, 1876-ban a gombosi kompmérnökséghez. 1879-ben a boszniai hadjárat mozgósításánál tanúsított kiváló szolgálatainak elismeréséül Ófelsége a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Gomboson létesítette az első magyar vasúti iskolát több száz gyermek részére.

A népszerű fiatal mérnököt Dáni Ferenc főispán 1878-ban a város tiszteletbeli főmérnökévé nevezte ki. Már ekkor élénken érdeklődött Szeged közügyei iránt, és nagy kedveltségnek örvendett a város társasági életében.

Az 1884 évben a vasút államosítása után főmérnök-ként a MÁV Igazgatóságához osztották be, a szabadkai üzletvezetőséghez. 1885-ben pályafenntartási osztály-

főnök helyettes lett. Szabadkáról 1888-ban Szegedre költözött az üzletvezetőség. Ezzel Szeged régi óhaja teljesült, és művelt, intelligens tisztikarával gazdagodott városunk élete. Szabadkáról a Leszámítoló Hivatal helyiségeibe, majd a Zsótér-ház 46 helyiségeibe költöztek. Száz új polgár érkezett, köztük Stelczel Frigyes főmérnök, kit a miniszter felügyelőnek és üzletvezető helyettesnek nevezett ki.

1890-ben Budapesten tartott nagyszerű előadással hívta föl magára a figyelmet. A magyar vasutak fölépítvényeinek reformja nagy siker volt, mivel eszméivel halomra döntötte az eddig fölállított fölépítvényi rendszereket, és irányt mutatott a korszerűbb fölépítvényi intézmények megvalósítására. Eszméi Baross Gábor miniszter intencióin alapultak.

1891-ben találmányát fogadták el, majd 1893-ban a román királyi csillagrend lovagkeresztjét kapta meg.

Nemes gondolatot karolt föl az a kezdeményezés, amely az országban élő vasutas dolgozók árva, féllárva,

valamint a szülők szolgálati elfoglaltsága miatt felügyelet nélkül maradó, vagy az iskolát lakhelyüktől megközelíteni nem tudó gyermekek részére második otthont nyújthat.

Baross Gábor kezdeményezte, 1892-ben országosan a létrejöttét. Stelczel Frigyes nevéhez fűződött a tervezet kidolgozása. (Az épület részletes leírása a Szeged. c. folyóirat 1996. szeptemberi számában található.)

Az üzletvezetőségi palota építésének gondolatát szintén Baross Gábor vetette föl, a vasúti forgalom gyűjtőpontjain, ott, ahol üzletvezetés van.

Szegeden is az üzletvezetés és a leszámítoló hivatal részére készültek építeni. A Zsótér-ház mögött a Ferenc térre terveztek. 1893 tavaszán kezdődött az építkezés. A homlokzat az ártézi kút felé néz. Első emeleten nagy erkély és egy neoreneszánsz stílusban épült torony díszíti a homlokzatot. Sok apró tornyocska egészíti ki. E gyönyörű középületünk a legszilárdabban és a legbiztonságosabban van a városban megépítve.

Az épület beosztása még sikerültebb, mint a külső, joggal mondható minta hivatali épületnek. Földszinten a pénztár és a számosztály helyiségei, első emeleten, a közép homlokzatán elnökség, üzletvezetés és helyettes, közte a díszes tanácsterem fekszik. Majd az általános igazgatási osztály, forgalmi és kereskedelmi osztály helyezkedett el.

Második emeleten az építési és pályafenntartási osztály működik. 115 szobában több mint 150 tisztviselő végezte a hazai közlekedés és kereskedelem e régióra eső részét.

A terveket az államvasutak igazgatóságának építési szakosztálya végezte, Pfaff Ferenc felügyelő vezetésével. Augusztusban kezdték az építkezést, melynek vezetésével Bernáth Kálmán főmérnököt és Máthé Károly építésmérnököt bízták meg. Az építési munkálatokat Szilágyi József és Przybilla Ernő építési vállalkozó kapta meg, kik példás gyorsasággal, még a tél beálltával kiemelték a földből a falazatot, és tető alá hozták az épületet. Terv, hogy 1894 augusztusában költözés a kilenc-tornyos palotába. E díszes palotának lett gazdája később Stelczel Frigyes, melynek építésénél is nagyban kivette részét.

1896-ban már fölmerült a szükségessége a tanyai gazdasági vasút építésének, melynek célja, hogy az Alsótanyát és a várost összekapcsolja. Várostanya és Pusztamérges község végállomásokkal két ágban behálózó vasút 76 cm-es keskenyvágányú, 69 km-es vonalával, 24 állomásával 1927. február 1-én indult el. Terveit Szesztay László készítette. Kezdetben Stelczel Frigyes is készített tervet, mely az Alsótanyák minden területét behálózta, és a város gazdasági érdekét is kielégítette volna. A tanyai lakosság is tetszéssel fogadta.

Stelczel Ferenc nem csak a vasút ügyet szolgálta. Jelen volt a századforduló nagy szegedi építkezésein, a fejlesztések munkálataiban. Az 1891-ben megalakult villanybizottság tagja, a gőzfürdő építésénél, mint törvényhatósági bizottsági tag jelen volt a tervek elbírálásánál, építési vállalkozásoknál, mint vízépítési szakértett. A szegedi új pályaudvar építését is Stelczel Frigyes felügyelte. Szakértelmével és bölcs meglátásával a csatornázási, parkírozási, kövezési, feltöltési munkálatokban is híven kivette részét.

1897 októberében nagy ünnepségre került sor. Huszonöt éves állami szolgálatát ünnepelte a szegedi vasút üzletvezetőség tisztikara, hol felügyelőként a helyettes üzletvezetői tisztséget látta el.

A szerv király kitüntette az 5. fokozatú szerb Takovo érdeméremmel. A király megengedte, hogy Stelczel Frigyes a rendet elfogadja és viselje.

1905. augusztus 26-tól 1908. november 30-ig látta el a MÁV Szegedi Üzletvezetőség igazgatását.

Neve a vasúti üzletvezetőséggel és a közélettel elválaszthatatlanul, évek óta össze volt kötve. A közéletben végzett munkája éppoly hasznos, mint a szakmunkája. A szegedi társadalom egyik leghasznosabb és legnépszerűbb tagja. Megnyerő, szeretetteljes egyéniségét tisztelet és megbecsülés vette körül. Átlagon felüli termete külön látványosság, lassú és megfontolt, akár az üzletvezetés ügyeiről volt szó, akár képzőművészeti egyesületet szervezett.

A Szeged belvárosi kaszinó, mely 1829-ben alakult, évtizedeken keresztül bérelt helyiségekben működött. 1891 elején fölmerült a gondolata egy állandó helyiség építésének, mely Stelczel Frigyesről ered, ki 1872 óta tagja volt a kaszinónak. A hamarosan megalakult építő bizottságnak is tagja lett, a Vörösmarty u. 5. szám alatt Gerle Lajos tervéi alapján Meszlényi József kezdte építeni az épületet. Júniusban már bokrétáunnepelet ünnepeltek, és varázslatos gyorsasággal október 24-én gróf Tisza Lajos, Munkácsy Mihály, Mikszáth Kálmán jelenlétében megnyitották.

1894 végén indult a tisztviselők körében mozgalom, olyan társaskör létesítésére, melynek főadata lett volna megkönnyíteni társadalmi helyzetüket, megélhetésüket, és a különböző tisztviselőket társadalmilag egyesíteni. Indító ok volt még, hogy a kaszinó és különböző külvárosi körök nem nyújtottak e rétegnek megfelelő, olcsó és kellemes szórakozást. Megindult a szervezés, nagy volt az érdeklődés. Nagy István polg. isk. igazgató volt a kezdeményező. A Tisza Szállóban tartotta értekezletét az előkészítő bizottság, melynek Stelczel Frigyes volt az elnöke. Tagjai tisztviselők, ügyvédek, orvosok, mérnökök, írók, tanárok, lelkészek, tanítók voltak.

A „Szegedi Tisztviselők Otthona” 1895. január 6-án tartotta alakuló ülését. Elnöke Stelczel Frigyes volt, ki kérte a polgármestert, hogy engedje át alakuló ülésre a városi széképület közgyűlési termét. Induláskor a tagok száma 480 fő.

1898 május elején e több mint 3 éve működő klub a Kass-féle Vigadó első emelének pazarul berendezett termeibe költözött. A város legnagyobb klubjának nőtte ki magát, pezsgő életet élt, mely jó hatással volt a szegedi társas életre. Az új „otthont” nagy lakomával szentelték föl, taglétszámuk ekkor már 530 fő volt.

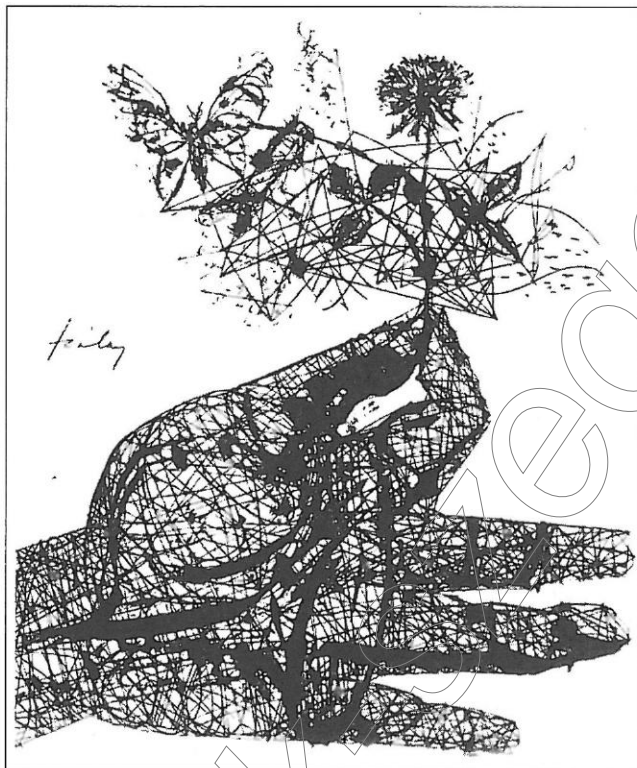
A századfordulón született az a gondolat, hogy az itteni képzőművészeti élet pártolása végett mozgalmat kellene indítani. Stelczel Frigyes nevéhez fűződik annak az intézőbizottságnak a szervezése, mely feladata, hogy megalakítsa a műbarátok egyesületét. A Tisztviselők Otthona, a Belvárosi Kaszinó, a Szeged Társaság, a Dugonics Társaság megbízottai lettek a bizottság tagjai. A cél a műizlés nemesbítése, a művészet terjesztése.

1899 március elején létrejött a Szegedi Képzőművészeti Egyesület, melynek elnöke Stelczel Frigyes volt. Ezzel megindult Szegeden, először az országban, a pezsgő művészeti élet.

Már mint MÁV üzletvezető vette ki részét 1906 őszén abban a rendezvényben, melyben Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása történt. Várnai Györggyel és Rainer rendőrkapitánnyal szervezték meg a szegedi ünnepélyes fogadtatást. A fényes fogadtatás gazdag programmal társult.

1908-ban nyugdíjazták, amikor a miniszter királyi udvari tanácsossággal tüntette ki.

Harminchat évi szolgálat után halt meg 1915. november 1-én. A Tisza Lajos krt. 9. sz. házból temették a belvárosi temető díszsírhelyére.

A magyar Albert Schweitzer

Emlékezés Waltner Károly gyermekgyógyász professzorára

Értékvesztett világunkban kevés ember van, akire jobban ráillenek ezek a sorok, mint dr. Waltner Károlyra, a szegedi gyermek-klinika volt professzorára, a szegedi Egészségügyi Ötthon névadójára, aki 105 éve született. Páratlan és kivételes egyéniségét nemcsak orvosoknak, de mindenkinek ismernie kell.

Délvidéken, Lovrinban, polgári családban látott napvilágot 1894-ben. Orvostanhallgatóként járta be századunk első világháborújának poklait. A hírhedt román sipootelei fogolytáborban a tisztí részlegről átkéri magát a légénységi táborba, oda, ahol 1800 ember közül 1200 lelte halálát kiütéses tifuszban és vérhasban, hogy többet segíthesen. Az általa megmentettek még évtizedek múltával is emlékeztek rá. Az ott szerzett betegsége súlyos következményeit egész életében viseli. 1924-ben kerül Szegedre. A legendás kultuszminiszter, Klebelsberg Kuno építette gyermekklinika tervezésében és

„Aztán így szól a király a jobbán állókhoz: Gyertek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot! Ehes voltam és adtatok ennem. Szomjas voltam és adtatok innom. Idegen voltam és befogadtatok. Nem volt ruhám és felruháztatok. Beteg voltam és meglátogattatok. Börtönbe voltam és felkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesen, hogy enned adtunk volna, vagy szomjasan, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk idegenként, hogy befogadtunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy meglátogattunk volna? A király így felel: bizony mondom nektek, amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tetek, velem tettetek“ (Mt. 25, 34-40) - írja le Máté evangélista az utolsó ítéletet.

félszerelésében segítkezik. A klinika kora Európájának egyik legmodernebb intézménye lett.

A Klebelsberg-i kultúrmisszió keretében Rockefeller-ösztöndíjasként Amerikában, Baltimorban, a John Hopkins egyetemen gyarapítja tovább tudását. Hazatérően árvákat, menhelyi gyerekeket gyógyít, mint igazgató főorvos Gyulán, majd Budapesten. A második világháborúban

Budapest ostroma alatt több száz állami gondozott életére vigyáz. A világháborúban porig lebombázott szegedi gyermekklinikát ő építteti újjá, ahol 1947-60-ig, nyugdíjazásáig tanszékvezető egyetemi tanár. A klinikája szeretetteljes és önzetlen betegellátása az embertelen diktatúra évei-ben lámpásként világított. Nyugdíjasként húsz éven át, 1981-ben bekövetkezett haláláig magányos időse-

ket, betegeket látogat és támogat.

Waltner professzor nemzetközi hírű gyermekgyógyász volt, gyermekek táplálásával, D-vitaminnal történő ellátásával, gyermekbénulással, reumás lázzal és még számos fontos tudományos kérdéssel foglalkozott. Tudományos sikereit messze meghaladta emberi nagysága. Törékeny testében lakozó lelke edzett volt, mint az acél, jelleme szilárd volt, mint a gyémánt. Szigorú és következetes volt gyógyító munkájában és életvitelében, de szeretetteljes, együtt érző és irgalmas a rászorultakkal. Míg Borromeo Szent Károly ágyneműjét adta oda a pestises betegeknek, dr. Waltner Károly inséges időkben egyetlen télikabátját a klinika fűtőjének. Hősi fokon gyakorolta a szeretet mind megannyi fajtáját: a segítségnyújtást, az adakozást, az együttérzést, meghallgatást és vigasztalást, a másokért való lemondást, akár kicsi betegeiről, árvákról, üldözöttekről, testleg,

szellemileg sérültekről, elhagyatottokról, nagycsaládosokról vagy éppen foglyokról volt szó, sokszor életét is kockáztatva. Ma hihetetlenül hangzik, de orvosi munkájáért kizárólag köszönő szavakat fogadott el. Gyermekgyógyász felesége anyagi térítés nélkül dogozta le életét. Példamutató házasságuk asztétikusan takarékos életvitellel tette lehetővé, hogy a megszámlálhatatlan hozzá forduló rászoruló anyagilag támogassa és vagyonokat érő karitatív alapítványokat tegyen idősek és szellemileg sérültek javára. Híres volt takarékosága a gyógyításban is: azonos hatású gyógyszerek közül - még ha fillérekről volt is szó - mindig az olcsóbbat választotta. Figyelmességére és együttérzésére csupán egy apróság: ha a gyermeklinikáról távozván az utcán sírást hallott, visszament, hogy megvizsgálja a kicsi beteget.

Keveset és halkán beszélt, jócselekedeteit úgy tette, hogy nagyrészek nem is vált ismertté. Már a köszönetet is zavartan hártotta el. Egyéniségének vonzása elől azonban senki sem menekülhetett, aki egyszer közelébe került. A személyes példaadás szavak nélküli tanítóereje mindenkit megigézett, ellenállhatatlan belső parancsot érezvén, hogy életében ezentúl csak is az ő példáját kövesse.

Waltner Károly élete nem volt könnyű, a diktatúrák szemében emberiség szálka volt. A vészkorokban a megbélyegzett zsidókkal való együttérzése jelként ő is sárga csillagot hordott. Tettekben is megélt és vállalt katolikus hite és az 1956-os szabadságharcra való rokonszenve miatt meghurcolják. De a hősiességéből származó hátrányok cselekedeteit sosem befolyásolták. Emelkedett értékrendjében tetteinek rigója nem az érvényesülés és a hivatalos elismerésre való törekvés volt. Elszármagta a legnagyobb csapást: egyetlen gyermekének, nagyreményű fiának elvesztését. A biztosítótól kapott jelentős összeggel támogatta a Gyermekgyógyászati Otthon bővítését.

Waltner Károlyról emlékezőn álljanak itt neves kortársainak méltatásai:

Boda Domokos (Széchenyi-díjas gyermekgyógyász professzor, Szeged diszpol-

Dr. Waltner Károly
(Lovrin, 1894. VII. 20. - Szeged, 1981. VIII. 18.)
A szegedi Egészségügyi Gyermekotthon névadója

„Amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettemek, velem tettemek“ (Máté, 25:40)

Már orvostanhallgatóként végigjárja az I. világháború poklait: a román tiszti fogolytáborból átkéri magát a legénységi táborba, oda, ahol 1800 ember közül 1200 lelke halálát -, hogy többet segíthessen a betegeken. Árvákat, menhelyi gyerekeket gyógyít igazgató főorvosként Gyulán és Budapesten. Tudását Amerikában Rockefeller-ösztöndíjasként gyarapítja. A lebombázott szegedi Gyermeklinikát ő építi újjá, melynek tanszékvezető professzora 1947-60-ig. A zsidó deportálás idején együttérzése jeleként sárga csillagot visel. Tettekben is megnyilvánuló katolikus hite és az 1956-os szabadságharcra való rokonszenve miatt meghurcolják. Nyugdíjasként 20 éven át elhagyatott időseket látogat és támogat.

Waltner Károly nemzetközi híru gyermekgyógyász volt, de tudományos sikereit messze felülmúlta emberi nagysága. Törekeny testében lakozó lelke edzett volt, mint az acél, jelleme szilárd, mint a gyémánt. Szent ember volt a szó erkölcsi és hétköznapi értelmében egyaránt, aki hősi fokon gyakorolta a szeretet mindmegannyi-fajtáját. Életét a betegek, az elesettek, testi- és értelmi fogyatékosok, árvák, idősek, nagycsaládosok megsegítésének szentelte. De ha bárki, akár ismeretlen is fordult hozzá segítségért, üres kézzel, vigasztaló szavak nélkül nem távozott. Orvosi munkájáért csak köszönő szavakat fogadott el. Keveset és halkán beszélt, jócselekedeteit feltűnés nélkül tette, nagyrészek nem is vált ismertté, a köszönet zavarba hozta. A személyes példaadás szavak nélküli ereje mindenkit megigézett, aki közelébe került, ellenállhatatlan erkölcsi kényszert érezvén, hogy példáját kövesse. Asztétikusan takarékos élete tette lehetővé, hogy jelentős alapítványokkal támogassa a rászorultakat. Egyetlen gyermekének, fiának tragikus elvesztése miatt kapott jelentős összeggel támogatta a szegedi Egészségügyi Gyermekotthon bővítését.

(Emlékplaja az Egészségügyi Gyermekotthonban; Gyulay Endre Szeged-csanádi megyéspüspök szentelte meg 1999. június 29-én.)

gára): „Waltner Károly professzor rendkívüli és kivételes egyéniség volt. Végtelen szerénysége, közvetlensége mellett pusztán léte egy emelkedettebb, tisztább világot, szeretetet, ugyanakkor fegyelmező önmérsékletet, nemes cselekedetekre indítást sugárzott... Követendő példa abban is, hogy éppen a legegyszerűbb emberekben, a leges-legelestebbekben is annyira tisztelte az emberi méltóságot, az életet... Élete megismerésére konunk gyermekeinek, nekünk van szükségünk.“

◀Katona Nándor (katolikus pap): „Nemcsak azok a szentek, akiket hivatalosan szentté vagy boldoggá avatnak... Nem nézte, hogy a beteg gazdag vagy szegény sorból származott-e... A Szent Pál-i kijelentés: »Mindent megtehetek abban, aki nekem erőt ad« egész életében jellemző volt.“

Petri Gábor (állami díjas sebészprofesszor, akadémikus, a SZOTE rektora): „Egyéniségének lenyűgöző hatásával szemben minden más magatartás, minden érvelés erőtlenné bizonyult. Sohasem ismerem embert, aki személyes példájával és csakis evvel szavak nélkül - hasonlóan hatott volna környezetére.“

Sárkány Jenő (gyermekgyógyász professzor, Budapest): „Hivatásunk etikai követelményeit a legmagasabb szintre emelte... Régen kialakult bennem a meggyőződés: nagy orvosaink között ott van egy magyar Albert Schweitzer is: Waltner Károly a neve.“

Waltner Károly valóban szent ember volt a szó erkölcsi és hétköznapi értelmében egyaránt. Amikor századunk követendő példaképeit soroljuk, Apor Vilmos, Batthyány Strattmann László, Bálint Sándor, Márton Áron és Romzsa Tódor neve mellé Waltner Károlyt is oda kell tennünk. Emlékét a gyermeklinikán tábla, az Egészségügyi Gyermekotthonban emléklap, a Szent Gellért templom kapuján emlékérem örökíti meg. Méltó helye azonban ott lenne nemzetünk nagyjai között: a Nemzeti Panteonban! Waltner Károly bethlemi csillagként ragyog a harmadik évezred egén.

Hencz Péter

„Az áldozatos anyai szívek bátorítására“

Katolikus kápolna a női klinikán

Az egyetem Szegedre kerülése - a női klinika fölépítése

A nemzetgyűlés 1921. május 29-én fogadta el azt a törvényjavaslatot, mely szerint a Ferenc József Tudományegyetem ideiglenesen Szegeden nyer elhelyezést. Kezdetben az egyetem a város területén szétszórva, ideiglenes jellegű épületekben működött. Az egyetemi építkezések, csak 1924. június 30-a után vettek nagyobb lendületet, amikor a városi közgyűlés olyan határozatot hozott, hogy 50 éven keresztül, évi 24 vagon búza ellenértékét az egyetem támogatására fordítja. A klinikák építése 1925. október 5-én kezdődött, amikor Horthy Miklós kormányzó letette a gyermekklinika alapkövét. A hat intézetből álló klinikai telep és a kilenc orvosi, valamint természettudományi intézetet magában foglaló Dóm téri épülettömb zárókövét a kormányzó 1930. október 25-én helyezte el. (Lásd: Magyar Kórház 1939. 6. 155-80. old.)

Az új női klinika beindítására 1929. augusztus 26-án került sor. Első igazgatója **Berecz János** (1882-1938) volt, aki már a klinika építkezési és berendezési munkálatait is irányította. A 140 (szükség esetén 160) beteg elhelyezésére képes klinika bemutatását az újságíró a következő mondattal zárta:

„Ez a klinika az ország legtekélyesebb intézménye, mely a hasonló célú európai klinikákkal minden tekintetben felveheti a versenyt.“ (Szegedi Új Nemzedék, 1929. augusztus 25.)

A klinikán az orvostanhallgatók elméleti és gyakorlati képzése mellett, bábaképzéssel is foglalkoztak.

Vallási élet a klinikán

A klinika első igazgatója mélyen hívő ember volt, a szegedi katolikus értelmiség egyik vezéralakja, számos egyházi szervezet és egyesület vezető tisztségviselője. Nem véletlen tehát, hogy igazgatósága alatt virágzott a vallási élet a klinikán. Ugyanez mondható el utódjának, **Batizfalvy János** (1895-1959) igazgatóságának (1938-59) első feléről is.

A klinikán minden hónap első csütörtökén „szent órát“ tartottak, melynek keretében, az egyik szépen földiszittelt teremben, a klinika dolgozói, betegek, az egyetemi hallgatók és a bábaképző növendékei a Jézus társasági anyák hitbuzgalmi előadásait hallgatták meg. A főlegjegyzések szerint, a leggyakoribb vendég előadó **Kardas József** volt, aki az orvosi diploma megszerzése után választotta a szerzetesi életet, és lett a jezsuita rend tagja. (Lásd: Katolikus Alföld, 1940. június 15.)

A „szent órát“ másnap az „első pénteki ájtatosság“ követte, mely vallásérkölcsei előadásai kezdődött, és a közös imák elmondása után, szent gyónással (mely a résztvevők nagy száma miatt néha órákig is elhúzódott) végződött.

Mindkét rendezvény gyakorlati szervezésében a források **Sándor Ivánné** klinikai tisztviselőnő és **Dézsi Ferencné** főmadam nevének említik. Azt is kiemelik, hogy ezeken a klinika dolgozóival egyetemben, ha munkája engedte - az igazgató professzor is részt vett. (Lásd: Katolikus Alföld, 1940. szeptember 15.)

A kápolna létesítése

A klinikai kápolna létesítésének gondolata a „szent órák“ és az „első pénteki ájtatosságok“ gyakorlatából nőtt ki. Annak magasabb szintű kiteljesedése volt, hiszen a kápolnában szentmisét is lehetett mondani. De létrehozását a klinika dolgozóinak sajátos munkája is indokolta, ahogy **Batizfalvy** professzor, **Halász Pál** belvárosi apátplébánoshoz küldött levelében, ezt világosan meg is fogalmazta: „Megvallom, sokszor nagyon nehéz helyzetben van a személyzet, amikor vasárnap vagy ünnepnap eleget akar tenni miselátogatási kötelességének. Egyik percről a másikra fölbortítja számításunkat egy szülés vagy egy műtét, és akkor átöltözní, és a városba kimenni bizony nehézségekre ütközik, de

hogya erre az alkalom a házbán megadatik, szinte kivétel nélkül ott lehetünk, és meghallgathatjuk azokat a szép beszédeket, amelyekre a mi lelkünk is vágyódik.“ (Szeged-Csanád egyházmegye Püspöki Levéltára - továbbiakban PL 950/941)

Halász Pál apátplébános támogató soraival ellátott **Batizfalvy** levélre, **Glattfelder Gyula** megyéspüspök beleegyező választ adott, és engedélyezte a női klinikán egy fél nyilvános jellegű kápolna (oratorium semipublicum - fél nyilvános kegyhely) létesítését. A kápolnában tartott istentiszteletekben így nem jelenhették meg bárki, csak a klinikai dolgozók, az egyetemi hallgatók, a bábaképzésben részt vevők, a klinika betegek, valamint az őket látogatók.

A kápolnának elég szűkös hely jutott, a földszinti nagy előadóterem előterében (szülészeti előkészítő) rendezték be.

Berendezése

A kápolna kegytárgyai közadakozásból gyűltekk össze. Közülük kettőtől részletesen is szólnak.

A szertartások végzéséhez szükséges miseruhát a kápolna **Sopsich János** pápai prelátestól, a püspöki iroda igazgatójától kapta. A két miseruhához az irodaigazgató meghatározott hangvételű levelet mellékel. Ebből megtudjuk, hogy a miseruhákat anyja emlékére küldi, aki nyolc fiúgyermeket szült, és közülük hetet föl is nevelt. Az első világháborúban katonai szolgálatot teljesítő hat fia utáni aggodástól az esztét vesztette. Anyja példáját általánosítva, az irodaigazgató hangsúlyozza, hogy az anyai szívnek a gyerekéért való reszketése már a szüléssel kezdődik és halálig tart. Kéri a klinika dolgozóit, hogy mindezt kellően érezzék át, és munkájukban ez vezesse őket.

A gyönyörűen megírt levélből ezt a gondolatot szó szerint is idézzük: „...Engem pedig rádöbbenett az anyai szív mérhetetlen áldozataira. A Máltóságod bölcs vezetése alatt álló klinika pedig az a hely, ahol az anyaság emberi szempontból szinte fel sem mérhető áldozata nap, mint nap megújul, és ott kezdődik tulajdonképpen az anyai szív aggodalma és reszketése az új életért, s tart az anyai szív reszéről, amíg az utolsót dobban.

Boldog leszek Méltóságos Uram, ha az áldozatos anyai szívek bátorítására és erősítésére a Mindenható kegyelmének csak egy parányi részét sikerül majd megszerezniünk, pedig a megszentelt helyen az olyan bőven árad majd. Adja Isten, hogy Professzor Úr és munkatársai ezt mind megértsék, s elhatározásaikkban őket ez a mentalitás inspirálja“ (Ugyanott)

A kápolna **Krisztus** szobrát, **Batizfalvy** professzor, **Vágó Gábor** székely szobrászművésznél rendelte meg, aki ekkor éppen Szegeden tartózkodott, és a ferences zárdában rendezte be műtermét. **Vágó Gábor** nemzetközileg ismert és elismert szobrászművész volt. Tehetségét a **Krisztus** szobor is tanúsítja. Komoly értéke az egyházi művészetnek. A szoborról **dr. Mandula Aladár** értő műelemzést írt. Néhány érdekes meglátását mi is idézzük:

„...**Krisztus** arcában a kiegyensúlyozott lélek nyugalmával találkozunk. Vele és általa pedig a szelíd kiengesztelő és hangulata árad szét a teremben. A krisztusi arc kis felületen koncentrikus erői fejez ki: azt a komolyságot, mely az egyetemi tanterem uralkodó hangulata. Ott Élet és Halál kering egymás körül, és minden egyes új élet, az anya kinteljes vergődésébe kerül. A szobor hatása egyszerű és méltóságos, ezzel stílszerűen illeszkedik bele a tudomány csarnokába...

Ha dialektikával akarnánk élni, azt kérdeznők, hogy miért ilyen komoly itt **Krisztus**, mikor a szülésetnél az élet friss szárnycsapásai suhogznak, és a kis ártatlanok szívében angyalok muzsikálnak? Hiszen ide az a gyöngéd derű kellene, mellyel **Krisztus** magához engedte a kisdedeket? Ez igaz, de ott vannak a vergődő anyák, akik, ha átélték

Vágó Gábor Krisztus-szobra

Krisztus szenvedéseit, könnyebben viselik a magukéit."

A fölszentelés

A női klinika kápolnájának különös súlyt, jelentőséget kölcsönzött az a tény, hogy fölszentelését Glattfelder püspök maga vállalta.

A fényes egyházi szertartás elvégzésére a püspöki iroda részletes forgatókönyvet készített. Eszerint, a klinika dolgozóinak kérésére, a kápolna Jézus Szíve elnevezést kapja, és fölszentelésére 1941. március 28-án (a pénteki ájtatosságok tiszteletére - pénteki napon) du. 5 órakor kerül sor:

„...Fél ötkor érkezik a püspök. A fogadóteremben vezetik, ahol liturgikus ruhába öltözködik, Innen indul teljes főpásztori díszben és kísérettel a kápolnába.

A liturgikus ténykedés pontjai:

1. Ecce sacerdos. Éneklí az énekkar
2. Jöjj el Szentlélek Úristen.

3. Szentbeszéd mondja a püspök.

4. Jézus Szíve ének.

5. Kápolna megáldása: a terem megáldása, tabernákulum megáldása.

6. Jézus Szíve litánia.

7. Püspöki áldás.

8. Befejező ének.)

(PL 950/941)

A forgatókönyvhöz kiegészítésként még azt fűzzük hozzá, hogy a szertartás alatt a Jézus társasági templom énekkara énekelt. Mayer Antal vezetésével.

A szentelésre a szegedi sajtó képviselői is kivonultak, és tudósításaikban a püspök beszédéből hosszasan idéztek. Ezekből megtudhatjuk, hogy a püspök mindenek előtt az anyák áldozatvállalását hangsúlyozta, melyhez erőtt Krisztusból meríthetnek.

„Az áldozat oltára minden kórház, de különösen a női

klinika, mert a gyöngébb női szervezet fokozottabb mértékben viseli az élet keresztjét, különösen, amikor az anyaságot, a Teremtő akarata szerint, hősies lelkiülettel vállalja, és a gyermeket Isten ajándéka gyanánt elfogadja. E kápolnában van a krisztusi áldozat oltára. Ide jöjjenek a betegek, orvosaik és ápolóik, és tanulják meg Krisztustól a hősies lelkiületet, hogyan kell a szenvedéseket másokért elviselni. Amikor a szentmisében Krisztus keresztáldozatát megújítja, erő árad minden jelenlévő édesanya lelkébe, hogy megerősödjék azon áldozatokra, melyeket az anyaság jelent a mai súlyos időben.“ (Katolikus alföld, 1941. április 22.)

Vallási tevékenység a kápolnában

A női klinika kápolnája hivatalosan a belvárosi plébániához tartozott, de a klinika és a jezsuita atyák közötti korábbi kapcsolat továbbra is megmaradt. Ők minden nap korán reggel szentmisét mondtak a kápolnában, és ezen a klinika dolgozói és az egyetemi hallgatók közül sokan megjelentek. A vasár- és ünnepnapokon celebrált szentmiséken pedig a klinika dolgozói - Batizfalvy professzorral az élen -, valamint a hallgatók és a betegek szervezettek vettek részt. (PL 625/944) Az ünnepi szentmisék celebrálásáért, Batizfalvy professzor havonta 50 pengőt juttatott a rendnek. (PL 950/941)

A kápolna elkészülte után, az első csütörtöki „szent órát” és az első pénteki ájtatosságot természetesen már itt tartották. Az előadók személyében annyi változás történt, hogy köztük egyre gyakrabban üdvözölhették Zborovszky Ferencet (S. J.), a teológiai főiskola filozófia tanárát.

Néhány évi működés után, Batizfalvy professzor már a kápolna tevékenységi körének bővítését kérte a püspökségtől, a klinika dolgozóinak és az itt világra segített gyermekek szüleinek nevében. Konkrétan egy keresztelő kút fölállítását és az újszülöttek itteni megkeresztelésének engedélyezését.

Kérelmező levelében a professzor utal arra, hogy a klinikán szépen fejlődik a vallási gyakorlat, és ennek betetőzésé-ként, „milyen szép volna, ha a keresztelések is a mi kedves kis kápolnánk meghitt környezetében történének.“ (PL 625/944)

Kérését a professzor objektív tényekkel is igyekezett alátámasztani. Utal arra, hogy a hideg téli napokon az újszülöttek milyen komoly veszélyeknek vannak kitéve, amikor keresztelés céljából a fagyos levegőjű Fogadalmi Templomba szállítják át őket, a templom sekrestyéje pedig keresztelés céljára kicsiny.

A kérés nyomtatékosítására a bajai és a miskolci kórház példáját hozta föl, ahol - tudomása szerint - a közelmúltban állítottak föl keresztelő kutakat. (Ugyanott)

Az egyházmegyei hatóságnak (Glattfelder püspök halála után, Raskó Sándor apostoli kormányzóként irányította ekkor az egyházmegyét) azonban el kellett utasítani a kérést, mivel az egyházi törvények szerint fél nyilvános jellegű kápolnában nem lehet keresztelő kútát fölállítani, és egész éven át, keresztelést tartani. Baján és Miskolcon azért lehetett keresztelni, mivel mindkettő, mindenki számára rendelkezésre álló kápolna (oratorium publicum - nyilvános kegyhely) volt.

A püspöki hatóság azt tanácsolta Batizfalvy professornak, hogy ne keresztelő kútát és állandó jellegű keresztelést kérjen, hanem a hideg időre való hivatkozással, október és április közötti időtartamra, csak ideiglenes jellegű keresztelést. Így is történt. A professzor visszavonta az előző kérelmét, és csak az ideiglenes jellegű keresztelés jogát kérte, amit Raskó Sándor 1944. március 21-én meg is adott a klinika kápolnájának. (Ugyanott)

A kápolna belső berendezésének bővítésére - egy keresztelő kút fölállítására -, és ezzel a lelki tevékenység kiszélesítésére, 1945. koratavasán került sor. A klinika dolgozóinak és betegeknek óhaját Halász Pál apátplébános 1945. február 12-én továbbította Hamvas Endre püspökhöz, aki február 13-án kelt levelében már beleegyezését is adta. (Lásd: PL 255/945)

A kápolna áthelyezése, majd megszűnése

A kápolna áthelyezésére 1947. őszén került sor, az egész klinika átrendezésének keretében. A kezdeményezés most is a klinikáról indult ki. Az átrendezés során, a klinika harmadik szintjén, egy nagyobb - és kápolna számára megfele-

lőbb - helyiséget szabadítottak föl. Az átköltöztetés engedélyezéséhez most is Halász Pál közbenjárását kérték, aki kérésüket szeptember 18-án, egy támogató levél kíséretében, továbbította Hamvas püspökhöz. Ebből megtudjuk, hogy a kápolna megfelelőbb helyiségbe került.

„...Liturgikus és gyakorlati szempontból is ez a tervezett elhelyezés jobb a réginél, és általában megfelelőbb. Alázzal kérem Nagyméltóságodat, hogy a kápolna áthelyezését engedélyezni és a kápolna benedíktálására Merksz Elemér klinikai lelkészt meghatalmazni méltóztatassék,“ (PL 2441/947)

Hamvas Püspök még aznap megadta az engedélyt.

Az új, megfelelőbb helyiségbe költöztetett kápolna, azonban nem állhatott fenn hosszú ideig. A szocialista államhatalom nem tűrte a klinikákon és kórházakban a kápolnák működését.

A női klinikán a kápolna megszüntetése a következő módon történt: A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egy bizottságot hozott létre, mely a szülésznő képző részleget és a növendékek internátusát úgy akarta bővíteni, hogy ahhoz szükségessé váljon a kápolna főlszámolása. Batizfalvy professzor ezért, 1949. február 16-án kelt levelében, kénytelen volt kérni Halász Pál apátplébánost, hogy a kápolnából szállítsák el a kegyszereket, ami rövidesen meg is történt. (PL 331/949)

A püspöki hivatal, a megszüntetett kápolnák kegyszereit a még működő templomokban helyezte el.

Kísérlet új kápolna létrehozására

A női klinika kápolnájának története azonban ezzel nem ért véget. A rendszerváltozás után - élve a szabad vallásgyakorlás lehetőségével - a klinika hívó dolgozói és betegek egyre gyakrabban fejezték ki egy kápolna felállítására irányuló óhajukat.

A klinika igazgatója - Kovács László professzor - örömmel felkarolta ezt a törekvést, és amikor 1994-ben, a klinika épületének kisebb mérvű átalakítása után, lehetőség nyílt egy 50-60 hívó befogadására alkalmas kápolna létesítésére, Gyulay Endre püspökhöz fordult segítségért. Kovács professzor a létesítendő kápolna számára, keramikus ismerősével egy corпуст is készíttetett.

Gyulay püspök örömmel tett eleget a kérésnek, bár - paphiány miatt - nagy problémát jelentett a heti szentmisék megtartása. Szeles Sándor püspöki irodaigazgató áldozatkészségével azonban sikerült ezt a nehézséget is áthidalni. Az irodaigazgató ugyanis maga vállalta, hogy minden szombaton du. fél öt órakor szentmisét tart a leendő kápolnában.

Az akadályok elhárítása után, még 1994-ben, meg is kezdte működését a kápolna. Sajnos azonban újra gondot okozott a paphiány. Szeles Sándor irodaigazgatónak 1996. tavaszán bekövetkezett halála után, egyre nehezebben lehetett találni öt helyettesítő papot. A nyári szünet után, 1996. őszén már nem is indult be a szentmisék tartása a klinika kápolnájában.

A hívó dolgozók és betegek azonban nem mondtak le véglegesen a kápolnáról, illetve a benne celebrált szentmisékről. Thurzó László onkológus professzor vezetésével lendületes kezdeményezés indult, hogy a női klinika új épület-szárnyában, az onkoterápiás ambulancián kápolnát létesítsenek. A ferences atyák vállalták is a szerda délutánokra tervezett szentmisék bemutatását.

Örömteljes hír a kápolna felállításáért tevékenykedők számára, hogy az 1941-ben létesített kápolna fő ékességét jelentő Krisztus szoborra sikerült rátalálni, és eredeti helyére - a női klinika kápolnájába - való visszaszállításától vezető egyházi személyek sem zárkoznak el.

Remélhető, hogy a kápolna újraindítására rövidesen sor kerül, és ismét betöltheti funkcióját: a klinikai dolgozók, a betegek és az egyetemi hallgatók lelki életének ápolását.

✱

1999. decemberében az elképzelésből valóság lett. Azóta az onkoterápiás ambulancián minden szerdán délután a ferences atyák szentmisét mondanak 20-30 hívó részvételével.

Pál József

A bumeráng-effektus

Péter László cikke József Attiláról

1963-ban botrány kavarta föl a bölcsészeti karnak 1956 után már lassan elcsöndesülő vizeit. Péter Lászlónak a Szegedi Egyetem április 10-i számában József Attila a dogmatizmus ellen címmel jelent meg a költő évfordulója alkalmából írott cikke.

Mérei Gyula történelemszakkészítő volt a dékán. Az egykori Szekfű-tanítvány már látványosan megtagadta mesterét, és csatlakozott a Gerő Ernőné Fazekas Erzsébet köré csoportosult ultrasztálinista maghoz. Tagjai: Karácsonyi Béla, egy pesti zuggyúvód ugyancsak renegát fia, Szekfű-tanítvány maga is, aki 1944-ig mesterének lábánál ült az egyetemen; Székely Lajos, aki karrierizmusból Veres Péternek és a parasztpártnak fordított háta; Ördögh Piroska, később Méreinek második felesége; Krajko András, Gulya Károly, Gulyáné Sós Katalin, Sonkolyné Kiss Erzsébet.

Mérei akkor még Pestről járt le. A forradalom alatt Szegeden rekedt. Akkor Nyíri Antal volt a dékán, de mivel nem lépett vissza a pártba, leváltották. Helyébe Halász Előd került, aki addig mindig cinikusan nyilatkozott a párttól, tagjairól, de megfelelő időben mindig ő is belépett. 1945-ben a Magyar Kommunista Pártba, amelyből később kizárták, vagy állítólag kizáratta magát: a törvénysértések idején többször „elvezítette” a tagkönyvét... Csipkelődő, gunyoros modora, elvtelensége bosszantotta a héjakat, s ő nem is bizonyult számukra együttműködő partnernek. Olyan gyorsan távolították el, hogy ő tudta meg utóljára, hogy már nem dékán.

Mérei rektorságra tört, vonalás, kemény kézzel irányította a kart. Megszégyenítette, mint egy csínytevő gyereket sarokba állította Halász Elődöt. Belekötött Szádeczky-Kardoss Samuba, amiért 1956 őszén, őt, Méreit, Baróti Dezső rektor kezdeményezésére az egyetemi tanács leváltotta a történeti intézet (tanszék) éléről, Baróti megbízásának eleget téve elvállalta vezetését. Nem bocsátotta meg neki, hogy együttműködött az „ellenforradalmár” Baróttal. Benne volt a Bálint Sándor eltávolítására irányuló akcióban, ezekre játszott a per kitervelőknek.

Velem is támadt afférja, de ráfizetett, így gyorsan visszavonult, s majdnem bocsánatot kért a kar színe előtt.

Mérei kari ülésen jelentette be, hogy az egyetemi újságban súlyos provokáció történt. Péter László, akiről tudtuk, hogy 56 után meghurcolták, cikket közölt a Szegedi Egyetem hasábjain József Attiláról. A cikk - Mérei szerint - rágalmozó, gyalázkodó, kommunista- és szovjetellenes.

E vádak közt a legsúlyosabb a szovjetellenesség volt. Megtanultuk, hogy ez a legveszélyesebb vád Magyarországon; ezzel hurcoltak el sokakat a Szovjetunióba, így Kovács Bélát, a kisgazdapárt főtítkárát is. Akkor vették elő ezt a vádat, amelyet sohasem kellett igazolni, amikor hirtelen akartak megszabadulni egy veszedelmesnek hitt ellenfelüktől. Elég volt a vád; már el is vitték az illetőt; átadták a szovjeteknek, s az áldozat már indult is Vorkuta felé... Így járt Karig Sára is, az 1947-i „kék cédulás” választások után, amikor tiltakozott a csalások ellen.

Megdöbbenem Mérei vádjának hallatára. Arra gondoltam, ez az ember már az éjszakát sem tölti otthon, figyelmeztetni kellene. Péter Lászlót, mint felsős diákot ismertem meg a Baross Gábor gyakorló gimnáziumban. Gyakorlófélelvemet ott töltöttem Madácsy László mellett, s 1940-ben éppen a kitűnő hatodik osztályban tanítottam. Ennek az osztálynak volt Péter László eminens tanulója. 1947-49 között kollégák is lettünk a Barossban. tudtam,

hogy apja csendőr volt, székely család sarja. A háború után parasztpárti nézeteiről volt ismertetés. 1956-ban belebonyolódott valamilyen ügybe, mint példaképe, Németh László. Ő is figyelmeztetett egy cikkében az „ellenforradalom” veszélyére, szerintem alaptalanul, de ezt majd a történelem tisztázza. Amikor azután november 4-e után hivatkozni kezdtek a visszaszállingózó sztálinisták Péter László cikkére, ő fölháborodva utasította el próbálkozásait, hogy nevét besározzák. Erre letartóztatták, internálták.

Amikor a kari tanács ülésén elhangzott Péter László neve a cinikus és kegyetlen Mérei Gyula szájából, őszinte aggodalom fogott el. Arra gondoltam, mit követhetett el már megint ez az ember, mibe bonyolódott bele. Aggódásomat fokozta egy másik emlékezetes jelenet. Néhány nap múlva ideológia fejtárgón vettünk részt, mi, párton kívüli oktatók. Barátságosan beszélgettünk különféle kérdésekről, amikor szót kért Szőke György, az orosz tanszék docense. Természetesen párttag. A korábban joviálisnak ismert, mindig mosolygó arcú Szőke rendkívül éles szavakkal Péter László fejét követelte. A Feszítés meg őt jelenete jutott eszembe. Sipka Sándorral döbbenet néztünk egymásra. Még ma is látom kedves jó barátom, kollégám földült tekintetét, elvörösödött arcát. Senki sem mert szólani. Ekkor sem derült ki, mit tartalmaz a kárhözott cikk. A vádat nem fogalmazták meg, újból csak a szovjetellenesség dominált.

Siettem megszerezni az inkriminált cikket. Hamarosan kiderült, miről is van szó. Péter László arról írt, hogy József Attila halálában döntő szerepet játszott a kommunista párt, amely kizárta, megbélyegezte, gyakorlatilag kitesztotta. Ismeretes, hogy a párt megbízásából Pákozdy Ferenc kommunista bértollnok csúnya támadást intézett a már amúgy is depresszióban szenvedő költő ellen. (Ez a Pákozdy nem azonos a vásárhelyi Pákozdyval, akiről Németh László oly elismerően szólt. Nyilván magyarosított nevű egyénről van szó.) Ez a Pákozdy később könyvet is írt dicstelen szerepéről; ebben mosakodik, a pártfegyelemre hivatkozik, mint minden gerinctelen fráter a világ kezdete óta. Péter László cikke az egyetem hivatalos lapjában, néhány évvel 56 után, mérhetetlen indulatra gerjesztette a sztálinista klikket.

Hogy tisztán lássak, elmentem Keserű Bálinthoz, aki a mérsékeltébb párttagok közé tartozott, s akivel nyelvi órák során találkoztam. Angolt, franciát, orosz tanítottam társadalmi munkában a fiatal tanszéki oktatóknak, s így jó kapcsolataim voltak; megtűrték a sztálinista karon. Ő mosolyogva világosított föl. „Ne izgulj, Péter Lászlónak nem lesz bántódása. Arról van szó, hogy megjelent egy kötet József Attiláról, mely a kortársak visszaemlékezéseit tartalmazza. Ebben a kötetben, mely könyvtárusi forgalomban nem került, csak pult alatt lehetett megvenni szakembereknek, Komlós Aladár szó szerint írja azt, amit Péter László megszéllőztetett cikkében.”

A bumeráng tehát visszafelé repült. Mérei és elvtársai nevéssé váltak, mert kiderült tájékozatlanságuk.

Ez a magyarázat megnyugtató. Nem is lett semmi következmény. A botrány elült. A visszhangja csak annyit lett, hogy „a lap szerkesztői nem voltak elég éberek”.

Rakonczai János

Strukturális és finanszírozási reformra van szükség az egészségügyben

Beszélgetés a szegedi kórház két vezetőjével

A Szonda Ipsos 1999 októberében kérdőíves felmérést végzett a felnőtt lakosság körében az egészségügy helyzetének megítéléséről. A válaszadók 57%-a úgy gondolja, hogy a hazai egészségügy legnagyobb gondja a pénzhány. Az adatfelvétel ezer fő megkérdezésével, standard kérdőívek segítségével történt. A minta összetételét tekintve - a legfontosabb demográfiai-társadalmi jellemzők: nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely - arányosan képviseli a magyar felnőtt lakosságot.

Reálisan tükrözi-e a felmérés eredménye a magyar egészségügy legalapvetőbb gondját vagy azért a probléma ennél összetettebb? Ezekről a kérdésekről beszélgettem Szeged kórházának főigazgatójával, dr. Nára Györggyel és gazdasági igazgatójával, dr. Baráth Lajossal.

Baráth Lajos: Mindenképpen összetettebb a kép. Kétségtelenül az egészségügy problémáját ma általánosan a kevés pénzzel azonosítják, de ez nem így van. Az egészségügy problémája elsősorban strukturális jellegű és a finanszírozás is reformra szorul. Az egészségügyi rendszer strukturális válsága főként abban nyilvánul meg, hogy a különböző szintek (alapellátás, szakellátás) nem csak a saját szintjüknek megfelelő feladatokat, hanem a struktúrában lejjebb szereplő intézmények feladatait is ellátják. Vagyis a betegek egy részét magasabb szinten kezelik (pl. befektetik kórházba ahelyett, hogy járóbetegként kezelnék), ami természetesen drágább. Teszik mindezt a magasabb bevétel érdekében.

Az egészségügy tulajdonképpen egyéni és közösségi cselekedetek összessége, amelynek célja az egészség megőrzése, helyreállítása és ehhez a feltételek megteremtése, azaz a tevékenység optimalizálásával minimális ráfordítással maximális eredmény elérése. A makrogazdasági változások hatására jelentősen megváltoztak a körülmények az egészségügy területén is. Egyre több gazdasági, gazdaságossági szempontot kell figyelembe venni az egészség-

ügyi intézmények irányításában. A vezetők költséghatékony megoldások keresésére kényszerülnek. Mindezt pedig olyan környezetben kell megvalósítani, ahol elmaradt a struktúra átalakítása. Feladataik tehát jóval meghaladják az intézmények, kórházak gyógyító munkájának magas színvonalú orvos-szakmai megszervezéséről való gondoskodást. Az egészségügy mindig és minden országban „kényes kérdés”, egyszerre igény az egészségügyi kiadások visszafogása, valamint az orvostudományi fejlődés legújabb eredményeinek alkalmazása. Az egészségügyi piac alapvető és a többi piactól megkülönböztető jellemzője, hogy itt a kínálat gerjeszti a keresletet. A technikai találmányok és az orvosi munka hívja életre, kelti fel az igényeket és az emberek egyre inkább elvárják, hogy az orvostudomány mindenféle betegséget meg tudjon gyógyítani. Olyan ellátást igényelnek, mely hatékony, hozzáférhető és jó minőségű. A betegek egyre informáltabbak a technikai újdonságokról és az új terápiákról, amelyek a kutatási költségek miatt mindig a legdrágábbak. Az egészségügyben az utóbbi időben költségek az inflációt nagymértékben meghaladóan nőnek. Kifejezett igény a fejlett

technológia és terápiák alkalmazása miatt a költségek növelése, ugyanakkor a költségek jelenlegi szintjének meghaladása veszélyeztetné a kormányok költségvetését. Egy ország ugyanis csak akkor tud többet fordítani egészségügyi kiadásokra, ha valamilyen területre (pl.: oktatásra, hadiiparra) kevesebbet áldoz. Ezért a kormányok minden fejlett országban a finanszírozási rendszer hatékonyabbá tételére törekcsenek, gazdaságosabb gazdálkodásra készítve a szolgáltató intézményeket. Az egészségügyben 1993-ban Magyarországon is bevezetett teljesítmény elvű finanszírozás megindított egy költségsemléletű gondolkodásmódot. Persze számtalan megválaszolni való kérdés merül fel itt, melyek mindegyikének súlyos anyagi vonzata van. Például, hogy kit is tekintünk egészséges embernek (azt, aki 100%-osan meggyógyult, vagy azt, aki csak a 90%-ban épült fel), mikor kezdjük el gyógyítani (a betegség korai szakaszában vagy a végstádiumban), a megelőzésre vagy a gyógyításra tegyük-e a hangsúlyt, a legdrágább technika alkalmazásával gyógyítsunk vagy jó a régebbi is, milyen legyen az orvos-ápoló arány, kiket gyógyítsunk (aki meg tudja fizetni vagy mindenkit egyformán, illetve egy alapellátásig mindenkit, s azon felül már csak azt, aki a pluszszolgáltatásért hajlandó és képes is fizetni). Ezeket a kérdéseket a politikai-gazdasági vezetésnek kell feltennie és a válaszokat saját elveik és céljaik mentén megfogalmazni. A mit, hogyan és kinek kérdését azonban nagymértékben behatárolja a szükségesség problémája, vagyis az erőforrások korlátozott volta. Minthogy az igények összessége nem kielégíthető a rendelkezésre álló erőforrásokból, ezért rangsorolásra van szükség. Az egészségügy tárgyalásakor a magyar gazdaság olyan ágáról van szó, mely a GDP-nek 6-7%-át használja fel feladatai elvégzésére, s ez az összeg ugyan nominálértéken évről-évre nő, reálértékét tekintve gyógyításra és gyógyszerre egyre kevesebbet fordítunk. 1995-ben az Egészségügyi Alap kiadásai a GDP 7,4%-át tették ki, ami azt jelentette, hogy 1995-ben egy lakosra 3.996-Ft-ot költött az egészségbiztosítási alap.

A fejlett országokban az egészségügyi, pontosabban a kórházi kapacitás 2/3-át vagy még többet az idősek ellátása fogja lekötöni pár éven belül. Nőni fog az ápolási napok száma és több rehabilitációs, szociális intézményre lesz szükség. Az aktív dolgozó rétegre egyre nagyobb teher nehezedik, ezért eltolódás következhet be a biztosítási járulékfizetés részarányának növekedése irányában. Hosszú távon nem tartható, hogy az elvileg biztosítási alapon működő rendszer csak mintegy 3,5 millió ember járulékból fedezi az összlakosság egészségügyi kiadásait, ezért egy olyan nemzetgazdasággal és foglalkoztatási struktúrával rendelkező országban, mint hazánk - ahol a közeljövőben nem várható a foglalkoztatás szintjének emelkedése -, szükség van a biztosítási struktúra megváltoztatására is.

- Milyenek látja a magyar egészségügy helyzetét és a népesség egészségi állapotát?

B. L.: A decentralizáció, privatizáció, magas szintű technológia, globalizáció valamennyi egészségügyi ellátó intézmény gazdasági, szociális és szervezeti környezetét adják, miközben folyamatosan meg kell küzdenünk a költségprohbanás okaival is (a társadalom előregedése, a produktív tevékenységet folytatók arányának csökkenése, a betegségstruktúra megváltozása, a vásárlói magatartás megerősödése a betegek és hozzátartozók részéről, szociális változások stb.).

Szinte évről-évre csökken a születések száma. Visszaesett a házassági kedv, későbbre toldott az első házasság megkötésének ideje, növekedett a házasságnál kisebb termékenységű házasságon kívüli együttélés, jelentősen csökkent az elváltak újránházassodása, csökken a harminc év alattiak körében (ezen belül is főként 20 és 24 év között) a gyermekvállalási hajlandóság, s nem utolsósorban az életszínvonal romlása kedvezőtlenül befolyásolja a gyermekvállalást. Ugyanakkor a férfiak halálása - különösen a középkorúaké - nemzetközi mércével mérve ki-

ugróan magas, nagyon sokan folytatnak önpusztító életet az egészségre káros életviteli, életmódbeli szokások rabjaként. De szerepe van a magas halandóság kialakulásában a népesség előregedésének is. A piacgazdaságra történő áttéréssel a népesség aktivitás szerinti összetétele átrendeződött, az aktív keresők egy része munkanélkülivé vált. Az aktív keresők aránya régióban az 1980. évi 46%-ról 1996-ban 33,5%-ra esett vissza, ami alacsonyabb, mint az országos átlag. (A főváros nélküli vidéki átlag viszont mindössze 29,1%.) A gazdasági aktivitás sajátos problémája a munkaképes korban történő nyugdíjba vonulás. A 30-49 év közötti népesség 8,9%-a, az 50-54 éveseknek 35-36%-a, míg az 55-59 közöttiek közel háromnegyede nyugdíjas, járadékos. Sokan a munkanélküliség, a létbizonytalanság miatt „keresték” a rokkantnyugdíjazás lehetőségét.

Általában pozitív összefüggés mutatható ki az iskolázottság és az egészségesebb életmód, a prevenció tudatossága, továbbá a már kialakult betegség esetén az eredményesebb gyógykezelés között. Az országban a lakosság iskolázottsága alacsonyabb a nyugat-európai szintnél. Az utóbbi évtizedek nagyarányú javulása ellenére még mindig jelentős az elmaradás, főleg a felsőfokú végzettség terén.

A vezető halálokok nálunk is azonosak, mint Európában. A halálozások 52-65%-át a keringési rendszer betegségei okozzák, ennek a haláloki fősopornak további 50-55%-át a szív betegségei teszik ki. Az agyvérzés és agylágyulás (stroke) a második haláloki csoport, mely felelős a magas keringési rendszeri halálozásért. Igen magas a daganatos betegségekben meghaltak száma is. Az erőszakos halálozás a régió területén az országosnál jóval gyakoribb. Ezek legnagyobb hányada közúti baleset és öngyilkosság. Jelentős számban - bár az országosnál valamivel kedvezőbb arányban - szerepel a régió halálozási statisztikájában az elkerülhető és a megelőzhető korai halálozás. E két halálozási kategória nagyságrendje elsődlegesen az egészségügyi intézményhálózat működésének eredményességét és az általános életmódot/életvitelt jellemzi. A korai halálozást okozó betegségekre való koncentráció és az egészségnevelés jelentősen javíthatná az életesélyeket. A magzati élet védelméről szóló törvényt követően némileg csökkent a terhesség-megszakítások száma, de a művi abortuszok száma még mindig elfogadhatatlanul magas.

További kiemelést tesz szükségessé az előbb elmondottakkal kapcsolatban, hogy riasztó mértékben emelkedett a daganatos halálozások száma, melyek közel egynegyedét a tüdőrák okozta. Ezt követi a vastagbél, valamint a gyomor rosszindulatú daganatai miatti elhalálozás. 30%-kal többen veszítik életüket az emésztőrendszer betegségei miatt, mint másfél évtizeddel ezelőtt. Jelentőséget a folyamatos növekedés, valamint a fősopornon belül a májbetegség túlsúlyra jutása adja. Jelentős mértékű a viszonylag könnyebben kiszűrhető emlé, méhnyak, bőr és szájnálkahártya daganatos betegségei miatti halálozás is. Ezek a régió adatai. Ugyancsak a régióra vonatkozik, hogy a 15-49 éves kor között bekövetkezett halálozások 26%-a volt öngyilkosság. Hasonlóképpen rossz a régió helyzete a közlekedési balesetek vonatkozásában is. Legszembetűnőbb az alkoholos eredetű májbetegség és májzsugor miatti halálozások emelkedése.

A csecsemőhalálozás elsősorban az egy hónapos koron aluliakat érinti, ezen belül is közvetlenül a születés utáni 24 órában vagy az első héten következik be. (Ez a perinatális időszak.) A perinatális halálozás legnagyobb gyakorisággal, az alacsony súllyal születettek között fordul elő (1.500 gramm alatti születések esetén minden 1.000 születésből közel 400, az 1.500-2.000 gramm közötti születésből pedig további 80 körül van a halálozási gyakoriság). A daganatos betegségek terén egyébként a nők betegségek gyakorisága jóval meghaladja a férfiakét. A keringési rendszer megbetegedéseinek terén minden korcsoportban a férfiakban gyakoribb az előfordulás.

A kérdésre válaszolva még feltétlenül vissza kell térnem a bevezetőben említett vásárlói magatartás megerő-

sődésére és a szociológiai változásokra. Az orvostudomány és a betegjálékotatás (akár a médián keresztül) egyidejű fejlődésével a betegsége szintje megkövetelik az el-látóktól, milyen beavatkozásokat végezzenek el rajtuk. Az életszínvonal emelkedésével, a szabadságjogok kiterjedésével megnőtt az elvárás a személyzet magatartása, szak-képzettsége, a hotelszolgáltatás színvonala iránt. Így aztán folyamatosan nő a különbség az igények és az azok kielé-gítésére rendelkezésre álló erőforrások között. A történel-mi családmódel széthullott, az eddig idetartozó ellátások (idősek gondozása, mentálisan retardáltak ellátása, reha-bilitáció) a formális egészségügyi szervezetek (kórházak, utógondozó, szanatóriumok) feladatai lettek. Pedig a rok-kantak, mentálisan károsultak ellátása szociálpolitikai esz-közökkel sokkal humánusabb, szakszerűbb, hatékonyabb és olcsóbb lenne, mint az egészségügy keretén belül. Spe-ciális probléma a hajléktalanok kérdése. Körülményeik miatt jóval gyakoribb a szövődményes, előrehaladott be-tegységkombináció, s így a kapacitás aránytalanul nagy ré-szét lekötik.

- Milyen tényezők befolyásolják a régió lakosságának egészségi állapotát?

B. L.: A régió egészségügyi fejlesztésének világbanki forrás terhére történő megvalósításához a DAREK (DA-REK=Dél-Alföldi Regionális Központ) programban az alábbiak lettek kiemelve (egyébként a kérdéseire adott válaszainkban szereplő adatok minden esetben ugyanin-ven származnak):

Az egészségügyi állapotot legmarkánsabban a demog-ráfiai tényezők befolyásolják (kor, nem, iskolai végzett-ség, foglalkozási viszonyok), de jelentős hatással vannak rá a környezeti (természeti, lakó- és munkahelyi) ténye-zők, a jövedelmi viszonyok, háztartási szokások, a népes-ség életmódbeli szokásai (táplálkozási, egészségkultúra-lis, szabadidő eltöltési szokások), valamint az élelveti sze-rek, a dohány, az alkohol, a drogok fogyasztásának terje-dése.

A térségben számos elmaradottnak minősített telepü-lés-együttes található. Az elmaradottság általában általá-nos társadalmi-gazdasági összetevők eredménye. E tele-püléseken nagyobb arányban élnek társadalmi perifériá-ra szorult csoportok, amelyeket sem a helyi önkormány-zat, sem az egyház vagy civil szervezetek nem tudnak tá-mogatni.

A nagyobb városokban a zárt és száraz klíma jellemző, mely párosulva a levegő por, valamint kémiai és biológiai szennyezettségével a légzőszervi hurutos, allergiás és da-ganatos betegségek kóroki tényezője. Az ülepedő por a térség sajátos klímájának és növényzetének köszönhető-en általános probléma. Egyes helyeken a nitrogéndioxid, valamint a kéndioxid koncentrációja folyamatosan nö-vekszik, túllépve a megengedett határértékeket. A régió lakásainak egynegyedében nincs sem hálózati, sem házi vízvezeték. Közegészségügyi szempontból különösen kedvezőtlen, hogy a lakások túlnyomó többsége, 71%-a -zömmel a kiépített hálózat hiányában - nincs bekötve közcsatornába. A folyékony hulladék elhelyezésének gondja szinte minden településen jelentkezik. Az elszí-várgó szennyvíz potenciálisan fertőzi a felszín alatti víz-készletet. A régió szennyvízcsatorna hálózatának ivóvíz-vezeték hálózat hosszához viszonyított aránya országos viszonylatban is rossz. Minden folyó menti város szenny-víz tisztítás nélkül kerül az élővízbe.

(A térség nagy nemzetközi közúti forgalma ellenére az úthálózat sűrűsége és minősége tekintetében a legelma-radottabbak közé tartozik. A legfőbb probléma a szilárd burkolatú utak hiánya, a meglévő úthálózat korszerűtlensége és rossz minősége. További gond, hogy a nagy for-galmú utaknak általában nincs településelkerülő szaka-sza, így a forgalom jelentős por és kémiai ártalmakat okoz az egyes településeken és nagy a balesetveszély is. A személyi sérüléssel járó közúti közlekedési balesetek szá-ma európai viszonylatban is kiemelkedően magas. Az ezer gépjárműre vetített személysérüléses közúti közle-

kedési baleset Békés- és Csongrád megyében meghaladja az országos átlagot.

Az országos átlaggal és más régiók lakossági jövedelmi viszonyaival történő összehasonlításban a térség a sze-gény és a fokozatosan szegényedő jelzővel minősíthető. A foglalkoztatottak keresete - elsősorban a térség gazdasági szerkezetének következtében - nem éri el az országos át-lagot, az egyes fő ágazatokban - mezőgazdaság, ipar, ke-reskedelem - pedig még a vidéki átlagtól is nagy a lemaradás. A kilencvenes években a reáljévedelmek gyors csök-kenése, valamint a differenciált, nagymértékű árvaltozá-sok miatt átrendeződött a lakossági kiadások szerkezete, ami a lakosság életszínvonalának folyamatos csökkenését eredményezte. A lakásfenntartásra fordított összegek aránya megkétszereződött, ezzel párhuzamosan alig válto-zott az élelmiszerre és csökkent az összes többi kiadásra fordított hányad. Az itt élő lakosság többet költött zsír-ra, szalonnára, kenyérrre, mint az országos átlag, ugyanakkor kevesebbet tejre, étolajra, margarinra, friss zöldség- és fő-zelékfélékre, gyümölcsökre, azaz fogyasztásukban maga-sabb a táplálkozás-élettanilag korszerűtlenebb termékek részesedése. A magyar társadalom életvitelében az orvos és az egészség többnyire csak a betegség észlelésekor je-lenik meg. Nagyon szűk réteg életvitelre felel meg az egészséges életmódnak és jól behatárolható azok köre is, akik tudatos prevenció végett fordulnak orvoshoz. Az életmódról is ugyanaz igaz tehát, mint a táplálkozási szoká-sokra: a modern táplálkozási formák is jóval gyakoribbak a magasabb iskolázottságúak körében. A szabadidőn belül nő a televízió nézés, míg csökken az egyéb szellemi vagy fizikai aktivitás aránya.

Összefoglalva azt lehetne mondani, hogy az egészségi állapotot befolyásoló tényezők közül a genetikai-biológiai tényezők (amelyek nem befolyásolhatók) mintegy 27%-ot tesznek ki. További 62%-ot jelentenek az életmódot és a környezeti hatások és az orvostudomány csak a maradék 11%-ért felelős. Az utóbbin belül azonban nagyon fontos az egészségügyi szolgálat minősége, a szolgáltatásokhoz való hozzájutás és a prevenció. Ennek a három tényező-nek összehangolt, arányos fejlesztésére van szükség ah-hoz, hogy javuljon a lakosság általános egészségi állapota. Magyarországon a kilencvenes évek előtt az első és a má-sodik tényező kellő hangsúlyt kapott, de a prevenció hát-térbe szorult. Ezért a reformoknak külön koncentrálniuk kell erre a területre.

- Köztudomású, hogy a kórházakban, klinikákon ke-veés az ápolónő a munka jellege, a három műszak és az alacsony fizetések miatt - hogy csak a legnyilvánvalóbb okokat említem. Mi jellemzi azonban általánosságban az egészségügyi intézményhálózatot?

Nárai György: Hangsúlyozom, hogy a kérdéseire adott válaszaimban én is mindenkor a DAREK program adataira támaszkodom.

A népességcsökkenés és a fekvőbeteg kapacitások csökkenése ellenére az orvoslétszám 1990 és 1996 között országosan 15,3%-kal, a fővárosban 22,7%-kal, a régióban pedig 10,8%-kal emelkedett. A 10 000 lakosra jutó orvos-szám nemzetközi összehasonlításban jó. Az országban 1996-ban 43, míg a régióban 35 orvos jutott 10 000 lakos-ra. Ezzel szemben az OECD országok közül az USA-ban 26, Kanadában 22, az Egyesült Királyságban 16 orvos lá-tott el ugyanakkora populációt. Az ápolók vonalán vi-szont pontosan fordított a helyzet. Míg 1994 körül Ma-gyarországon 10 000 lakosra 30, addig az Egyesült Királyságban 50, Franciaországban 107, Hollandiában 90 ápoló jutott. Magyarországon a 10 000 lakosra jutó kórházi ágyak száma is magasabb, mint a fejlett országok többsé-gében.

Az egészségügy reformjának megvalósítása nem tör-ténhet meg a tulajdonosi, szakmai érdekek összehangolá-sa és eredményesebb tevékenységre ösztönző finanszíro-zási rendszer megvalósítása nélkül.

Egyre több vitát kavart az egészségügyi finanszírozás. Az államháztartás a nyugdíj melletti legnagyobb kiadási

Fotó: Veréb Simon

A városi kórház két vezetője, dr. Baráth Lajos gazdasági igazgató és dr. Nárai György főigazgató

tételét jelentő egészségügyre Magyarországon a GDP gyakorlatilag változatlan részarányát fordítja. A fejlett országok legtöbbjében az arány folyamatosan nő és magasabb a hazainál. Az egészségügyi költségvetés szerkezetében - a korábbi évekkel egyezően - továbbra is a fekvőbeteg ellátás aránya a legnagyobb, mintegy 60%, a fennmaradó kisebb rész pedig - 18 illetve 22%-os arányban - az alap- és a járóbeteg ellátást szolgálja.

A hazai egészségügyi ellátórendszer a következő szintekből épül fel: háziorvosi szolgálat; házi gyermekorvosi szolgálat; csecsemő-védőnő szolgálat; gondozóintézetek; foglalkozás-egészségügyi szolgálat; járóbeteg szakrendelés; fekvőbeteg ellátás; mentő- és ügyeleti szolgálat. Nemzetközi összehasonlításban, arányait tekintve a háziorvosi szolgálat részesedése alacsony az egészségügyi költségvetésből. Ugyanakkor van még tennivaló a háziorvosi szolgálat eredményességének javítása terén. A szakorvosi rendelésre történő továbbküldési arány évről-évre növekszik.

Magyarországon a nyugat-európai gyakorlattól eltérően a pszichiátriai, a daganatos, a szენvedély-, a tüdő-, valamint a bőr- és nemi beteg gondozására külön intézményhálózat - gondozóintézet ellátó rendszer - működik. A betegségek kezelése mellett fontos feladatuk lenne a szűrés, a prevenció segítése. Az intézetek többségének betegforgalma folyamatosan csökken, csupán az onkológiai és a pszichiátriai gondozóké növekszik. Általában csökkent a megelőzés szempontjából fontos szűrések száma is. A régió tüdőbeteg-gondozó intézeteiben 1996 végén 1662 aktív tbc-s beteget tartottak nyilván, kétharmadát az 1980 éveinek. Határozottan és folyamatosan emelkedik a tüdőrákos betegek száma is. A régió belül a tüdőrákos megbetegedések szempontjából Csongrád megye a legkedvezőtlenebb helyzetű. A pszichiátriai gondozókban folyamatosan nőtt a betegforgalom, a betegek száma 1996 végén a régióban közel 39 ezer volt, másfélszerese az 1980 éveinek.

A járóbeteg szakellátás terén 1996-ban több mint 20 millió orvos-beteg találkozás történt, ami a laboratóriumi esetszám nélkül másfélszerese az 1990 évinek. Egy-egy kezelésre 1996-ban átlagosan 6,7 perc jutott, ami az országgal egyező. A szakrendeléseket kilenc szakterület kivételével háziorvosi beutalóval kereshetik fel a betegek. A területi ellátási kötelezettséggel megbízott kórházi ambulanciák nyitott szakrendeléseként működnek. 1998. január 1 óta a kizárólag beutalóval igénybe vehető szakrendelésekhez, szakambulanciákhoz is fordulhatnak közvetlenül a betegek, ha vállalják a részleges térítési díjat, a 2.000,- Ft befizetését. Ettől azonban az intézmények általában eltekintenek.

Nagyon fontos lenne, hogy a mennyiségi adatokra épülő finanszírozást felváltsa egy, az orvosi tevékenység eredményességét figyelembe vevő finanszírozás. A teljesítményelvű finanszírozás ma már az orvosi döntésekre is befolyással van, ami 1993 óta megnyilvánul az átlagos ápolási idő csökkenésének felgyorsulásában és a fekvőbeteg ellátási esetek számának növekedésében. A 10 000 lakosra jutó kórházi ágyak száma az 1990 évi 87-ről 1996-ra 80, 1997-re pedig 73 ágyra csökkent. Lényegesen kisebb az ellátottsági mutató olyan fejlett országokban, mint pl. az USA (41), Kanada (54), Írország (50), Nagy-Británia (49). Az ágyszámcsökkentés elsősorban a krónikus ágyszámokat érintette. Az aktív fekvőbeteg ellátási esetek több mint felét a három alapszakmához tartozó osztályok: belgyógyászat, sebészet, szülészet-nőgyógyászat látták el. Az ágyszámleépítések ellenére a kórházakban dolgozó orvosok száma emelkedett. Országos szinten hat éve még átlag 12,7 napot töltöttek kórházban a betegek, ez 1996-re 10,3 napra mérséklődött. Csongrád és Jász-Nagykun-Szolnok megyében nőtt a halálozások aránya. A kórházi halálozás a régióban minden szakterületen átlagos vagy az országos átlagnál kismértékben rosszabb.

- Hogyan alakult a kórházi betegforgalom az 1999-es évben az Önök kórházában?

N. Gy.: Kórházunk ágyainak száma és a területi ellátási kötelezettsége 199. január 1-től nem változott az előző évhez képest. Ez átlagosan 243 039 lakos ellátási kötelezettségét jelenti. Tíz aktív ellátást végző, két krónikus és egy rehabilitációs osztályunk van. Ez a struktúra (ágy megoszlás 75% aktív és 25% krónikus) az ellátandó betegek szempontjából ideálisnak tűnik. 1999. október 31-ig a teljesített ápolási napjaink száma az előző év azonos időszakához képest 3,3%-os csökkenést mutat. Az aktív fekvőbeteg ellátásban résztvevő osztályaink - azonos ágyszám mellett - 75 fővel több beteget láttak el az elmúlt év azonos időszakával összehasonlítva. A krónikus fekvőbeteg ellátásban résztvevő osztályunkon 58 fővel kevesebb beteget láttak el a múlt év azonos időszakához viszonyítva, ez 3,3%-os csökkenést jelent. Az ápolási napik száma 5,7%-os csökkenést mutat az előző év azonos időszakához képest. A kórházak szakambulanciáin ellátott betegek száma az előző év azonos időszakának forgalmával összevetve 16,8%-os növekedést mutat. Kórházunkban tehát 1999 első tíz hónapjában az ambuláns betegforgalom jelentős mértékben növekedett. Ez a folyamat megfelel a magyar egészségpolitika azon célkitűzésének, hogy a drága fekvőbeteg ellátást az olcsóbb ambuláns ellátás váltsa fel. Az aktív osztályok teljesítménye is kis mérvű növekedést mutat. A krónikus osztályok teljesítménycsökkenése a kényszerűségből kiesett krónikus ágyakkal magyarázható.

- Az intézményi létszám megfelelő-e, biztosítja-e a kórház működőképességét?

N. Gy.: A jelenlegi állások a működés minimális feltételeit biztosítják. Ezért további létszámcsökkenés már a működőképességet veszélyeztetné. Arról már nem is beszélve, hogy a 21/1998 (VI. 3.) NM. rendelet szerinti szakmai minimumfeltételekhez intézményünkben még 128 szakdolgozó állásra és 24 orvosi állásra lenne szükség. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy 1995. október 1-i hatállyal intézményünk a Fül-Orr-Gégészeti Osztály megszüntetésére kényszerült (22 ágyat érintett).

- Mennyire nevezhető korszerűnek a kórház műszerállománya?

N. Gy.: 1996. január 1-től lettem megbízva főigazgatónak a kórház élére, majd április 15-től névzetek ki pályázat útján. Akkor már folyamatban volt egy gép-műszerfejlesztési program az önkormányzat segítségével, amely a kórház legnagyobb részt elhasználtott gépparkját volt hivatott kicserélni, korszerűvé tenni. A gondot azonban az jelentette, hogy a céltámogatással pályázható eszközök köre öt területre korlátozódott: aneszteziológiai intenzív terápia, laboratórium, központi sterilizáló, radiológia, fogászat. Ennek következtében bár a fejlődés látványos, bizonyos mértékig egyenlőtlenné vált, így ma az intézetben megtalálható a legmodernebbtől a legelhasználtabbig mindenféle műszer. Természetesen az elavultság nem azonos a használhatatlansággal. Az elavult csupán korszerűtlent jelent, míg a használhatatlan a használatra való alkalmatlanságot. Egyébként a műszerállomány állagának e kettőssége országos jelenség, nem a mi kórházunk specialitása. Az intézményünkben említett kiemelt területek úgy az ország határain belül, mint határainkon túl megállják a versenyt. Viszont pl. az urológiai osztály műszerparkja már teljes rekonstrukcióra szorul. Az elmondottakból nyilvánvalóan adódik, hogy amint az anyagi lehetőségek megengedik, fel kell zárkóztatni azokat az osztályokat, amelyek kényszerűségből kimaradtak a fejlesztésből.

1999-ben 223.300.000,- Ft-ot fordítottunk (önkormányzati forrás és címzett támogatás) műszerbeszerzésre.

Természetesen megpróbálkoztunk más lehetőségekkel is élni. Az elmúlt években folyamatosan indultunk a minisztérium által meghirdetett pályázatokon, melyek szintén gép-műszerbeszerzést céloztak a fejlesztésből kimaradt területekre. Számtalan pályázatunkból mindössze néhány esetben sikerült nem túl jelentős mértékű beruházást eszközölnünk.

- Milyen fejlesztési-felújítási feladatokat irányoztak elő a 99-es évre?

B. L.: Címzett támogatási forrásból december második felére elkészült az I. Kórház teljes homlokzat-felújítás, tetőszerkezet és héjazat, cserépfedés cseréje 1600 m²-en illetve 1700 m²-en és a Krónikus Belgyógyászati Osztályon 370 m²-en a födémcsere. Sikerült forrást szerezni (4000 eFt) az épületben lévő betegellátó osztályok festésére is. Ily módon tényleges belső és külső felújítás valósult meg és realizálódott a kórházvezetés azon szándéka, hogy a kórház bármelyik osztályán ápolott beteg azonosan magas színvonalú körülmények között legyen elhelyezve. Befejződött a „C” épület tetőtérbeépítés üzembe helyezése és berendezése. Ezzel megfelelő körülmények közé kerültek szakdolgozó i szociális helységek, ügyelet, s kultúralt körülmények közé került az Informatikai és Dokumentációs Osztály. Kialakításra került még egy előadóterem és egy oktatási helyiség.

Pszichiátriai ambulanciát hoztunk létre egészségügyi minisztériumi támogatásból. Kialakításra került 4 db három ágyas kórterem, 1 vizsgáló, betegfürdő és egy orvosi szoba. Önkormányzati támogatásból a „C” épületben a női vizesblokkot újtottuk fel. Nagy problémát jelent a férfi vizesblokk és a betegfürdő felújításának elmaradása, s az, hogy a szellőzőrendszer nem került kiépítésre. Ezt a feladatot kiemeltként kezeljük és szerepeltettük a 2000. évi feladatok között. Sort kerítettünk a „”épület duplex felvonó felújítására is. Ezzel a biztonságtechnikai teendőknél túl megoldásra került a vezérlés szétbontása, maj javítja a felvonók használhatósági szintjét. De számos feladatot saját erőből oldottunk meg. Pl. az „A” épület alagsorának felújítását, a traumatológiai ambulancia bővítését, a „C” épület szellőzőgépház zajcsökkentését, festési, mázolási munkákat.

- A FIDESZ-FKGP kormányprogramjának lényeges eleme a sürgősségi betegellátó rendszer országos megerősítése. Pályázat útján Szeged városa elnyerte azt a jogot, hogy ez a sürgősségi betegellátó osztály régióinkban Szeged M.J.V. Önkormányzat Kórházában, azaz az Önök kórházában legyen kialakítva. Hány ilyen sürgősségi betegellátó osztály került kialakításra az országban és mi a program elsődleges célja?

N. Gy.: Első lépcsőben Magyarországon 10 sürgősségi betegellátó osztály kerül kialakításra. A program elsődleges célként jelölte meg, hogy a bajba került beteg 15 percen belül állapotának megfelelő körülmények között részesüljön szakszerű egészségügyi ellátásban, ezt követően pedig a legrövidebb időn belül részesüljön végleges ellátásban. Tehát a kószúti, munkahelyi, háztartási stb. balesetek sérültjeihez 15 percen belül az ország bármelyik pontján érjen oda a mentőszolgálat és szükség esetén szállítsa a megfelelő kórházi osztályra. ennek érdekében az alapellátáshoz csatlakozó ügyeleti ellátás, s a mentőtevékenység megerősítése és a sürgősségi betegellátó osztályok kialakítása fog megtörténni. Erre a célra a város - a 95 millió forintos beruházás megvalósításához - 75 millió forint egyösszegű, vissza nem térítendő támogatásban részesült, amely összeg a projekt építési költségének 80%-át fedezi. A 20%-os saját forrást Szeged M.J.V. Önkormányzat biztosítja. Első lépcsőben a sürgősségi betegellátó osztály építészeti kialakítása fog megtörténni 2000. december 31-ig. A második lépcsőben kerül sor az osztály gép-műszer beruházására. A teljes beruházás tervezett összköltsége 160 M Ft. Ez az osztály napi 24 órában működik majd. Kórházunkban most is működnek sürgősségi ambulanciák (belgyógyászat, baleseti sebészet, sebészet területén), ezek a sürgősségi ügyeletet nyújtó ambulanciák - a belgyógyászati ambulancia kivételével - alternálva működnek a SZOTE klinikáival. A sürgősségi betegellátó osztály létrehozása révén az eddig a kórházunkon belül területileg elhatárolt sürgősségi tevékenység egy osztályra kerülne.

Mihály Mária

Fotó: Veréb Simon

Dr. Ványi Éva alpolgármester köszönti az író

Tóth Béla hetvenöt éves

Tóth Béla 1958. január 16-án lépett a Somogyi-könyvtárba, ahol 1989. november 30-án történt nyugalomba vonulásáig dolgozott. Idekerülésekor a helytörténeti munkával kezdett foglalkozni. Főadata a helyismereti gyűjtemény megteremtése lett. Teljes energiával vetette magát ebbe a munkába, a meglévő dokumentumok összegyűjtésével és áttanulmányozásával, valamint új dokumentumok (fényképek, hangfelvételek) készítésével. Ez utóbbi, a 60-as évek második felében jelentős vitát váltott ki, mely végül is Tóth Béla álláspontjának elfogadásával végződött. E munkájának könyvvé formált dokumentumai az 1979-ben megjelent *Móra Ferenc betűösvényein és A szegedi nagyárvíz képeskönyve*, valamint a tavaly decemberben napvilágot látott *Szegedi regélő* című munkája. Később, 1970. szeptember 1-vel fűladatai újabakkal bővültek: tudományos munkatársból helyettes igazgatóvá lépett elő. Egyre többet kellett foglalkoznia a könyvtár tevékenységével, személyzeti munkájával stb. Am megbízatai még nem értek véget.

1973-ig a könyvtár csupán Szeged város könyvtára volt, ám 1972-vel, *Kirschner Márton* igazgató nyugdíjba vonulásával Hódmezővásárhelyről a szegedi Somogyi-könyvtárra ruházták át a megyei jogkört. Szeged a Rákosi-korszak megszűnte után már 1960-tól megyeszékhely lett, e folyamat utolsó előtti lépése volt a megyei könyvtári szerep Szegedre telepítése. (Utólsónak a Moziüzemi Vállalat maradt.)

Bezerédy István akkori könyvtárigazgató megromlott egészségi állapotára tekintettel már nem vállalta a megyei szerepkör átvételét. Erre helyettesét, Tóth Bélát javasolta, aki így 1973. március 1-vel átvette a könyvtár irányítását. Keze nyomán vált a városi könyvtárból Csongrád megye közművelődési könyvtárait összefogó megyei intézmény. Emberfeletti (gyakran fizikai) munkával oldotta meg a már akkor is helyszűkével küszködő intézményben a Vásárhelyről áttelepülő módszertani osztály elhelyezését - a könyvraktár egyes részeinek munkaszobákká történő leválasztásával. Hasonlóan nagy, de más irányú fűladat volt az addig városi munkatársak gondolkodásmódjának átalakítása.

A városi és megyei szerepváltás egyik jele volt, hogy a könyvtár addigi városi tematikájú kiadványai között megjelentek Csongrád megye más településeivel foglalkozó munkák is. Így már 1974-ben

napvilágot látott *A Csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája*, 1843-1971. c. kötet *Kárász József* szerkesztésében, s még ugyanez évben újtára indult a *Csongrád megyei könyvtári füzetek* c. sorozat, mely napjainkig 22 megjelent kiadványt számlál.

Nem feledkezett meg azonban Szeged városáról sem, még 1973-ban javasolta a város vezetőinek az új városmonográfia kiadását, illetve az ezt előkészítő munkák elindítását. Műhelyül a Somogyi-könyvtár személyi és szervezeti lehetőségeit ajánlotta föl. Bár 1974. december 31-én megszületett a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának 358/1974. sz. határozata, mely a Somogyi-könyvtárra bízta a *Szeged története* kiadását, nem Tóth Bélán múlott, hogy az első kötet szerkesztőváltás után csak 1983-ban látott napvilágot, míg az utolsó csak 1994-ben került ki a nyomdából. A munkát megindító kezdeményezés Tóth Béláé volt.

Csongrád megye könyvtárügyében pedig Tóth Béla elévülhetetlen érdeme, hogy föl vállalta az 1971. évi könyv- és levéltárpítási pályázat továbbvitelét. Az egyetemi könyvtár visszalépése, a járási és megyei könyvtári szerepkör átvétele miatt ugyanis az 1973. év előtti elképzelések túlhaladottá váltak, s emiatt a könyvtárpítés ügye érdektelenné vált. Tóth Béla hallatlan erőfeszítéseinek köszönhetően a megyei könyvtár új épülete 1984. június 6-ra megépült, s azóta a Szeged könyvtárügye egy korszerű könyvtárral gyarapodott, ahová évente 20 ezer olvasó iratkozik be, amit naponta 800-1200 látogató keres föl, s ami a város művelődésének pótolhatatlan centrumává vált. Ugyanakkor az egész megyére kisugárzó szakmai tevékenység is jóval korszerűbb körülmények között folyik.

Tóth Bélát könyvtárosi, könyvtárigazgatói munkájáért 1977-ben Szabó Ervin-díjjal, 1995-ben Szeged város Pro Urbe-díjjal, 1997-ben pedig a Szegedért Alapítvány fűdjával tüntették ki.

Ezen túl munkatársaim nevében is hadd köszönjem meg minden könyvtárunkban végzett munkáját, a Szeged monográfiát, az új épületet, könyveit, s kívánjak neki még egészségesben eltöltött tartalmas éveket 75. születésnapja alkalmából.

Gyuris György

(Elhagzott Tóth Béla tiszteletér, a Somogyi-könyvtárban rendezett születésnap ünnepségen, 2000. január 28-án.)

Ki vagyok én?

1.

Csongor vagyok, Ifjú hős, a punok, hunok, kunok idejéből (nem kívánt rész törlendő). A hármas úton vacillálok, kihez szegődjem.

A Fejedelem soh'sem volt rokonszenves, de egy ifjú hősnek *be kell lépni* a seregbe. Akkor is, ha tudja: hódítás nincs, csak erőszak, a jó birodalma nem létezik, csak a gonoszé (hál'istennek csak ideig-óráig), s az ifjú hősök nem tetteik révén tehetnek szert az „*ifjú hős*” státusra. Mekkora szerencse, hogy a Fejedelem megbukott. Nem, nem én győztem le. Mások sem. Csak összeomlott és passz. S én boldog voltam, hogy hadifetteim annyira jelentéktelenek voltak a Fejedelem korában, hogy minden akadály nélkül elindulhattam a kettes számú országúton.

A Kalmár sem vonzó egyéniség. Ám az ifjú hősök is kikerülnek vitáz atyjuk védőszárnyai alól előbb, vagy utóbb. Ha palotát nem is, egy panellakást szeretnének szerezni, a hódításról lemondva turistaként kívánnának eljutni az Üveghegyen is túlra, vagy legalább rozzant gebéjüket óhajtanák több lőerőre felcserélni. S a Kalmár, a jóságos adakozó nagybácsi szolid, kedvezményes kamatokat ígér, 3 százalékot, gyarapodást, biztos munkát holtomiglan, holtodíglan. Bocsássuk meg tehát az ifjú hősöknek, hogy eleinte azt hiszik: még a boldogságuk is megvásárolható, 30 év részletre, kedvezményes törlesztési lehetőségekkel. De nem kellett más, csak a Fejedelem bukása - s a Kalmár útján masírozó ifjú hős igen hamar észrevehette, hogy ismét zsákutcába jutott. Útlak nem erre keresendő.

Ez után már csak egy ösvény maradt. Keskeny csapás egy tuskés bozótban, ahol egy nyomorúságos, komikus alak (akadémiai levelező tag, több hun, pun és kun egyetem díszdoktora, a bölcsesség szeretetének rendes és rendkívüli tanára - de nevezzük az egyszerűség kedvéért csak Tudósnak) integet felénk, famulusának vágyván megnyerni az ifjú hőst. (Ne szépítsük: inkább az ifjú hős vágyott eme kiváló beosztásra, s azt élnyervén azóta a legkülönbélebb önszugesztívós tréningekkel gyözködi önmagát, ismételve: tudós vagyok, tudós vagyok, bizony, bizony, tudós vagyok...) Szóval, Tudós uram - Útlakot errefelé sem lehetjük meg.

Megint itt vagyok a hármas úton. Tündét kerestem, de csak Ledért találtam, én balga. (Ne nagyozolj: Ledért is csak Balga találta meg, te csak elképzelted forró, erotikus álmaidban. Vigasztalod is magad: az álombeli Ledérnél ledérségesebb ledér, cédább cemené egy igazi ledér sem lehet... Honnan tudod?)

Ma már beismerem, kár volt a vén Mirigynek hinned, kár volt őt szabadon engednem. Kurrah, Berreh és Duzzog öröksége ugyan jól jött, köszönöm a sorsnak a palástot, amely oly gyakran tett láthatatlanná. Szerettem a bocskort is, mert úgy lehetek vele bárhol pillanatok alatt, hogy közben ki sem mozdulok otthonról. Talán egyszer az ostornak is hasznát vehetem majd... Nem használtam még, de jó tudni: ott lóg a szögön... de Mirigyet nem lett volna szabad engednem! Ifjú hős - ez az ostobaság volt egyetlen hősted. Örülj, hogy sem a hunok, sem a kunok, de még a punok sem tudják rólad ezt!

Itt szobozok a hármas úton. Még Godot sem jön, nemhogy Tünde önagysága tévedne erre a vidékre. Az Éjnél kíváncsiskodik. (Jó, hogy te nem jártál arra, ifjú hős! Még elhitted volna a *fényfolyamot!* Pedig sötét és semmi vagy csak. Legalábbis kietlen.) Csongor, ifjú hős, menj vissza a kertedbe! Dőlj le az almafa alá, aludj egy jóízűt (az aranyalmát már rég ellopták mind, s ilyen aszályos években új termés sem várható). Aludd ki magad, s ha eljön az álom ideje, majd ismét erre repül Tünde a hatyúival. Ismét fiatal, aranyhajú lánnyá változik. Álmodj Csongor, álmodd azt, hogy a szerelem maga ébren van. A szerelem legalább.

- *közzjáték* -
CSONGOR

*Oh, ez a láb szív lehetne,
Oly parányi, oly csinos.*

BALGA

*Oh, ez a láb láb lehetne,
Csak ne volna oly temérdek.*

Csongor vagyok? Balga? Balga Csongor. Balgor, csonga. Csonga balgor. Az elbalgásodás folyamata immár megálíthatatlan, visszafordíthatatlan, végleges. Nem véletlen, hogy az Éjhez csak Tünde juthatott el. Balga tudóstanonc, te fel sem éred észsel, amit egy ilyen tündibünci, de még az ő temérdek lábú, ilmasított Böskéje is megélhet, megtudhat, kipróbálhat, megtapasztalhat. Te sosem látsz be a fátyol mögé! Még mindig nem alszol? Nesze, itt van egy puha párna! Tedd le szépen a fejedet. Ma szabadnapos a hóhér.

2.

Ádám vagyok. Kortalan férfiú, ember, bár ezzel nem dicsekszem. Éltem, mint Jean Jacques az édenkertben, de jött a fényhozó, s muszáj volt harapnom az almából. Pedig hogy szerettem a természet lány ölen! De Éva a fénybe nézett, s nem lehetett többé nemet mondani. Beiskoláztak.

A faiskolai kudarc után sótlan tanítóm természettan-órát tartott. A tanítás, a szemléltető oktatás ósdi receptjeit követve, látványos tűzijátékkal kezdődött. Éva, bár semmit nem értett belőle, élvezte a show-t, s ha ez lehetséges lett volna, a jövőendő Duna-parti augusztus huszadikák estéire gondolt volna. Jómagam diszkrétén elnyomtam egy-két ásitást, s legfeljebb tanítómesterem néhány bakija, félresikerült kísérlete jelentett némi kaján örömet számomra. A paradicsomon kívül tehát kissé unalmasan indult az életem. Szégyen, nem szégyen, bizony elaludtam az első órán. Borzasztó, iszonyatos, fertelmes álom volt...

Azt álmodtam, hogy a savanyúképű úr vezérletével végigbócorgok utódaim történelmén, hogy mindenütt találkozzom kicsiny világom karikatúrává silányított variánsaival. Az édenkert szelíd állatsereglete vad csordává „fejlődött”, a nyájas természet bűzhödött mocsárrá, oldalbordám pedig... Jaj, mivé lett Éva, hová lett Éva, jaj, mi történt Évával... Jobb lenne talán hallgatni erről az egészről, de konokul elhatároztam: elmondom lidérces álmomat.

Első álmomban a Nílus partján voltam ifjú fáraó. Nyomorult istenkópia, aki peckesen pózol a piramis kockaköveinek tövében, aki a szférák zenéjét véli hallani az építők jaggatásában, a korbács csattogásában, aki a rabszolgák verjékének illatát mosusznak, ámbrának, tömjénnek hiszi, aki összetéveszti a szfinx titokzatos mosolyát az angyalok

üdvözült, átszellemült, sugárzó derűjével. A pompát, a dicsfényt azonban kókler miniszterem szélhámoskodta körém. Az első váratlan esemény azonban elég volt ahhoz, hogy homokszem kerüljön a kerékfogak közé. Nem kellett több, csak egy rongyos rabszolgaasszony, kissé megereszkedett melllel, széles szögletes csípővel, de Éva izzó szemével - s látni kezdtem. A fényhozó elvakított, a rabszolganő melléinek jótékony félhomályában visszanyertem a látásom: *Isten nem szabad.* Az istenutánzatok meg kimondottan röhejesek.

Legyünk hát emberek. A haza hősei, nagyok és nemesek. A következő álmomat, egy rendkívül kedvező árú görög utat egy kétes hírű, ám olcsóságában verhetetlen utazási irodánál fizettem be, amelyik sajnos, nem ment csödbe utazásom előtt. Mikor megérkeztem turista-buszzal, bátor harcosok kíséretében, Athén polgárai éppen demokráciát játszottak. A játékszabályokat ők találták ki, s büszkének lehetnek magukra: ennek a sportnak a szabálykönyvén azóta sem változtattak szinte semmit. A két csapat, a szavazatárusok és a szavazatvásárlók (a demagógok bírói, partjelzői segítségével ma is ugyanúgy játssza a mérkőzéseket... Ebben a játékba vitt a második lidércnyomás. Azt hittem, főszerepet kapok majd a mérközösen, megtapsolnak a nézők - de ezen a meccsen azt éreztem sokszor: én vagyok a labda. Senki nem hitte el, hogy őszintén a görög kultúra emlékei érdekelnek (nem csencselni jöttem) - oly haraggal támadt rám még feleségem is (Éva, Éva, hát már soha sem ismeresz meg?). A demagógok nagyon gyorsan lezavartak a pályáról tehát, s a közönség tombolt a gyönyörűségtől. *Vár a Hadesz, Miltiades!* - üvöltöttek kórusban. A fényhozó, aki az úton végig mellettem élt a kényelmetlen Ikaruszon, most kaján örömmel dörzsölte össze kezét a letlátón. - El innen, - mondtam undorral álomban. - Hová parancsolod? - kérdezte kísérőm - Spanyolba? Olaszba?

Így kerültem Rómába. Róma leghírhedtebb negyedében, Tivorgna közepén állt kis dácsám, ahol nonstop eszt-rádműsorokat, dárídókat rendeztek, gladiátor-, bika- és kakasviadalokkal. Most, most, most... Most szabad vagyok, ismét lettem, mialatt Borka, a fébrándos szemű sláv rabszolganő egy kicsit a fejembe nézett, egy hajamba kurkásított. Madacs, madacs - suttogetta az ő érthetetlen nyelvén. Mézeske, ezt jelentette a gügyögése, hiszen a rómaiak között valóban szokatlan, aransárga hajam volt. Borka, akit a Tiberis-parti bordélyokban csak Juliának neveztek, a legbutább lotyó volt a piacon. De a szeme, a szeme rafináltan ártatlan volt, titokzatos kis lángok gyúltak ki benne. Éva-szemek voltak, a kigyó előtti Éva szemei. Belenéztem ezekben a szemekbe, s nem tudtam tovább szajkózni, hogy most, most, most...

Oly jó lenne felébredni, gondoltam álomban. Elúntam a viadalt, a fogadásokat, Trimalchio uram lakomáit. Az érzékek szabadsága, a mámor vadsága, a semmittevés gyönyörűsége gyötrelemmé, az öröm ürommé változott. Ekkor, a fekete halál árnyékában megjelent Isten küldötte, Péter, s a szeretetről beszélt. A kőszikla a hitről szól. Akkor azt hittem, őt követem, hogy lidércnyomásos álomom végre megszűnik.

Vackorba harapó kísérőm, ez az anti-Sancho Pansa igazi bizantínus álnoksággal megmutatta nékem Péter eszméinek visszáját. Csontváz, boszorkány, barátok és ellenségek, barátok és eretnekek, pénzért megváltható üdvösség, marcona martalócok, szende és szemérmetlen apácák, egy az ortográfiával hadilábon álló pátriárka, Izóra, a meg- és fel- nem szabadítható apáca - s ki tudja még kik nem nyüzsgöttek ebben a bizánci Márta kertjében, álombéli Vergiliusom jóvoltából. Beszéltek, szónokoltak, szövegelték, vallojták, hitet tettek pro és kontra. Csak szó, szó, szó... Nem értettem. Belefáradtam ebbe az álomba, engedjétek meg, hogy ne meséljem el. Olvastatok Madáchozt, nemde?

Csak egyre emlékszem könnyű szívvel. A kakasra. Amelyik azért kukorékol, mert megvirradt. Ez az! Felejtjük el a mítikus héroszokat, az eposzok hőseit, legyünk végre tényleg emberek. Csak emberek, nem megváltók, fáraók, hadvezérek és egyéb pójakák.

Hazajöttem tehát. Közép-Európa, kisvilág. K. ör Prágában. Itt a rossz is elviselhető, a kisszerű is nagyszerű, az ostobaságnak is bája van. Oly mindegy, csillagász vagyok, biztosítási hivatalnok vagy forgalmazó egy kis állomáson. Nem nagy és nem elviselhetetlen tragédia, hogy anyám boszorkánysággal vádolják, hogy feleségem megcsal, hogy nem tudok védekezni a titokzatos bíróságokon, mert svábbogárnak néznek, hogy fegyelmet kapok bélyegzési szenvedélyem miatt, hogy ejaculatio praecoxom van. Minő csodás kevercse rossz s nemesnek... - mondanám lelkesen, ha egyszer is sajátom lehetne ez a praecox. Így hűt nem mondom, csak gondolom. És életemben egyszer nyugodtan alszom el. És egyszer, egyetlen egyszer nem forgolódom, nem nyöszörgök, nem csikorgatom fogaimat álomban.

Danton vagyok, Kossuth vagyok új álomban. Saját, különbejáratú álomban. Lucifer ugyan ide is utánam lopózott, de itt nem kap szót. Ez a világ az enyém! A Konventben, a debreceni Nagytemplomban szónokolok, szavaim testet öltenek, eszméim életre kelnek. Csak belülről érzem, hogy valami itt sem tökéletes, hogy valami itt is hiányzik. A márkinő és az a másik nő, kísérőm a vörös bohócjelmezben, az ifjú tiszt ostoba hősködése... Nem áll össze a kép. Talán ha Éva egygyé válhatott volna, ha Petőfinek, Sesmouliis-nak alakját ölthettem volna fel - talán nem üvöltve ébredtek ebből az álomból is. Talán sohasem ébredtek fel akkor. Talán ma más lenne a világ, más lenne az emberi ség, más a szerelem és más - az Isten. Nem biztos, hogy jobb, hogy szebb, hogy boldogabb. De legalább más.

Álomom véget ért. Visszaébredtem abba a rontásos, lidérces álomba, ahol Lucifer tanár úr vezetett be a történelem ismeretébe. Abba a történelemben kerültem hát vissza, melyet a tisztelt tanár úr és kollégái mindig saját érdekeinek megfelelően tudtak találni. Hiába kerültem hát haza - hiába lelkesedtem még egy kicsit az előző álom eszméiért, a tanár úr könyörtelenül folytatta nevelésemet. Láttam Lidércskét, miután megcsalt (s még neki se esett jól), átvehettem bölcs kísérőm szerepét egy prágai fordított napon: én lettem a tanár, s tanítványom egy röpke óra alatt rájöhetett, méltó követője vagyok Lucifernek. A lila eszmék, a közhelyek és féligazságok kisvilágából (bármennyire is az otthon melege, a haza cirógató langyos lábveze fűtötte át) ismét messze vágytam. Nyugatra, a művelt Nyugat felé fordultam, a szabad világba. Jómagannak nem sikerült szabadnak lenni, milyen lesz vajon, ha a világ szabad? A köz?

A Tower hídjáról szemléltem a következő álom szereplőit. Oly szépnek tűntek, oly vonzóknak. A szabadvilág! Volt egyszer egy nagy Nyugat... Viktória, a királynő és Jack, a hasfelmetező! Manchester England, England. Textilipar és gombafejűk, sziti és junáted! - ábrándoztam. S ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy elvegyüljek, felolvadjak, felszívódjak ebben a lenn nyüzsgő tarkaságban, hogy végre egyszer én is boldog legyek, elégedett, átlagos, egy a tucatból. Annyira bíztam benne, hogy vére csak az lehetek, ami, annyi lehetek, amennyi. Hogy végre a szürkék hegedűse lehetek. Szálljunk hát alá - teljesítette be vágyamat a savanyú-képu úr.

Elvegyültünk tehát. Lucifer kedvtelve gyönyörködött paradicsomi életünk torz bábjátékában, a nyegle tudományának kiváló produktumaiban (ez az ügynök fogyókúra csodaszerekben, mellnövesztő és potencianövelő szerekben, intimbetétekben s egyéb piperecikkekben utazott), s nagy élvezettel hallgatta a polgárlányok, munkások, koldusok, mesterlegények, árusok kisszerű, lehangoló fecsegését. Én nem gyönyörködtem. Egyre családottabban jártam a vásárt. A boldogságot kerestem, de csak szánalomra méltó páriákat, egy-két emberre emlékeztető roncsot találtam az arcnélküliek közt. A zenész, az ibolyaárús kislány, az elítélt munkás, a tanulók zajos csapata legalább igaz volt. Szánalomra méltó, boldogtalan, de igaz. Itt sem pihenhetek meg, itt sem találok meg a nyugalmat - éreztem egyre erősebben, s már-már elsomfordáltam a helyszínről, amikor ismét találkoztam vele.

A bájos polgárlány megszólalásig hasonlított előző álombéli feleségemre, a csillogó, ragyogó nemesasszonyra, csak sokkal ártatlanabbnak, hamvasabbnak látszott. A szemei az álomelőtti világot, az Édent ígérték, s ha én egyszer ilyen szemekbe nézek, mindent elhiszek, s mindent elfelejtek. Namber van Lipton tea illatát érzem, a légben a dau-egberc omnia aromája árad - röviden: idill, kéjmámor, fáklýásmenet az egész világ.

Lucifer azonban tudta, hogy a fáklýásmenetek csak ideiglenesek, s előbb-utóbb temetői menette alakulnak át a felvonulók meg a temetés résztvevőivé. Előbb a gyászoló rokonság, majd az elhunyt szerepét játszó, elmondva önön gyászbeszédüket. Ezen a temetésen a fátyolos zászlók kísérete hiányzott, a sírt pedig csak magunk vettük körül. A halálra ítélték és mi ketten. Én, Ádám és én, Lucifer. Ezen a temetésen nem volt aki a szereplőket belenyilatáza volna a sírba. Önkiszolgáló temetés volt, amilyen modern világunkhoz illik. Én, Ádám sirattam a szabadvilágot. Én, Lucifer baszterkítón-arccal ujjongtam.

És ekkor, a könnyeken át megláttam a polgárlányt. Szomorúan, minden ritmus nélkül vetkőzött, dobálta a sírba ruhadarabjait, silány műsorszám az Éden-bár éjszakai műsorából. Mint tekergő, sziszegő kígyók hulltak a sírba pántok, szalagok, mint ócska művirágkoszorú koppant a koporsón a túsarkú cipő, sorra szétfoszlottak a selymek, csipkék, nylonharisnyák. Mintha az erotikamentes világnap nagy vetkőzőszámát látuk volna... A ködös nyirkos november homályában azonban minden lefejtett, lehasított, letépett ruhafoszlánnyal világosabb lett, egyre világosabb, fényesebb. Ezüstös derengés öntötte el a vidéket. Amikor az utolsó kis csipkés holmit kacér, ügyetlen félmosollyal az arcomba dobta, az olcsó parfümön át valami régi, vadító, őrítő illet emléke nyílt belém. A csipkéken, fodrokon át megláttam Évát. Az első, az igazit. A szerelem, az ifjúság, a költészet glóriájával. Tudtam: ez nem az utolsó temetés, ez a sír hazug, a fényhozó kábít, becsap, ismét csak megpróbált kijátszani. Nekem Évát kell megkeresnem, ahol őt megtalálom, ott rémes álmos véget ér. Gud báj, London! Gud báj, művelt Nyugat, csalódást okoztál. Nyegle és báb-játékos, zenész és kocsmáros, tőkés és proletár, árú és pénz, szabad verseny, szabad préda, szabad madár, szabad szappanozni. Viszlát. Agyó, doszdiányija.

Fel hát, új világba. térjünk vissza a gyökerekhez. A Nap Keleten kel fel. Aurora integet: gyere! Erre cirkáljatok! No-sza! Hipp és hopp - és egy a nyugati technikával böven egyenértékű, sőt azt messze meghaladó TU 114-csel már meg is érkeztem az ezeregyedik falanszterbe, mint az ezredik falanszter rendkívüli és meghatalmazott nagykövete.

A falanszter kiváló kultúrpolitikusának, a tudós KB-titkárnak hazája kultúráját felmutató kiselőadása és balul sikerült géntechnológiai bemutatója után népének nagy vezetője, az agg generalisszimus személyesen is fogadott. A legfontosabb közösségi összejövetelen, egy népbíróági tárgyaláson vehettem részt. A kiterjedt összeesküvés elsőrendű vádlottja, a harmincas sorszámú, Luther nevű bűnöző túlfűtötte a kazánt, nem tartotta be az energiatakarékossági rendszabályokat. A másodrendű vádlott Cassius bűne, hogy visszaütött. Igen súlyos vétéség! A négy századik szám, Plátó nem ügyelt a rábizott marhákra. (Ez olyan bán, amely tényleg megbocsáthatatlan.) A negyedrendű vádlott, valami Angelo Mihály asztalos volt. Meg akarta változtatni a széklábfaragás szigorú technológiáját, figyelmen kívül hagyva olyan fontos elveket, mint a célszerűség, az anyagtakarékosság, tovább a nagyfalanszterbe irányuló export-import egyezmények szigorú minőségi követelményeit. A büntetések meglepően enyhék voltak, mint később megtudtam: az ezeregyedik falanszter az „emberarcú, bársonyos forradalom“ sikeres megvívása után mint a „legvidámabb barakk“ vált híressé-hírhedtté a mesés Keleten.

Seherezádé meséi nyomán súlyosabbnak hittem a helyzetet. Hogy Michelangelo széklábat farag, Plátó marhákat őriz? Na és? Miért szörnyű ez? Nagyszerű inkább: nagyszerű, hogy itt is találkoztam, még itt is találkozhattam régi barátaimmal! Még mindig ők azok, még mindig visszaütnek, túlfűtik a kazánt, díszeket faragnak titokban a széklábakra. Lucifer úr, követségünk titkosszolgálati főmegbízottja, nem hitt a szemének. Legnagyobb elképedésére derűsen, szinte elégedetten szemléltem a „tudomány“ világát. Rosszat sejtvé szeretett volna elcipelni innen, de én oly jól éreztem magam, hogy még egy ügyet végigvartam a tárgyalóteremben.

Pályaválasztási tanácsadással kezdődött a következő ügy. A tudós KB-titkár ehhez is kitűnően értett, bár fő szakterülete természetesen neki is a vegytan, a kémia volt. (Lám, lám: éppen őgy, miképp Rudolfnak Prágában, a nyegle úrnak Londonban, vagy a kiváló tudós miniszter-asszonynak a szomszédos falanszterből is ez volt a tudományok tudománya.) A szülőktől elkülönített iskolázás rendjét kissé szigorúnak véltem, de hát láttam én álomban már jani-csáriskolát, állami nevelőintézetet, megfordultam Fagin bandájában - joggal remélhettem hát, hogy csak-csak átvészeli a gyerekek itt is a nehézségeket.

Korántsem voltam már olyan bizakodó, mint az előző ügy után, de még mindig elhittem, hogy a rendszer *megreformálható*. Ekkor, a két 25 wattos égő pislákoló fényében feltűnt egy szürke zsákruhás asszony, aki nem akarta gyermekét elengedni. A védelmére keltem, sajnos sikertelenül. Egy pillanat alatt megszerettem. A helyi szokásoknak megfelelően tehát feleségül igényeltem - hiszen benne is ugyanaz az érzés ébredt fel irántam, mint bennem őiránta. Mit akarsz ezzel az elnyűtt, ősz hajú negyvenéves nővel? Te, aki Szemirámiszt, Aszpáziát, Francscát, Héloise-t, Szécsy Máriát és Birgitte Bardo-t tarthatok karjaidban - sügta dühödten kísérom. Nem látod: ez Éva! Éva! - kiáltottam. Éva felém nyújtotta a kezét, a házassági tanácsadó szerepkörét gyakorló tudós pedig alkalmatlannak nyilvánított bennünket a házasságletre. Harcolni akartam Éváért, de Lucifer a lehető legkegyetlenebb módon filmszakadást idézett elő. Az álomból mély, álomtalan, tudattalan állapotba zuhantam.

Miképp a fuldókló, menekülni szerettem volna ebből a tetszhalott állapotból. Egyetlen szalmaszálat markoltam görcsösen: el ebből a bűzös, hínáros, dögletes mocsárból, ebből a nyomasztó horrorból, el ebből a történelemből. Repülni, száguldani szerettem volna, az űrben, a semmiben, túllépni életem, halálom, dimenziókon, túl az anyagon.

S visszatért az álom: a repülés következtet. Luciferrel száguldottunk az űrben, a Föld egyre távolabb került, egyre kisebbé vált, egyre jelentéktelenebbé. Hitvány kis játékká, színes üveggolyóvá törpült. Sajnáltam kissé, a szívem fájt, de a falanszteri kudarc után tárgyaltam a Jehova Tanúival, Nostradamusszal, Moon úrral, a Krisna-hívőkkel, a pápával, a dalai lámával és magával Khomeinivel is: s mind megerősítették, hogy e világon kívül is *van számomra hely*. Tovább, hát tovább, bolygó zsidó.

Amikor végre úgy tűnt, hogy túl vagyok minden határon, amikor test nélkül, élet nélkül, a salak nélkül, a nélkül nélkül folytathatom tovább, egy hangot hallottam a mélyből, nagyon messziről. A Föld szelleme hívott? Vagy Éva szava szólt át egy tavaszról?

Hívtak. Ezért visszatértem. Lucifer őrjögött, hisztériázott, korbáccsal vágott végig szívemen, de én mégis visszatértem. A vesztett csatákhoz, a csúfos futásokhoz, a bukott eszmékhez, a tiprott anyaghoz. Hiába gúnyolódott a savanyúképű: vállaltam a Keljfeljancsi szerepet. Ez a szerep nehezebb mint Hamlet megformálása. Nem hiszem, hogy jól játszottam. Nem tapsolt a közönség. Sőt, kifütyültek, hagymakoszorút dobtak elem a színpadra, volt, amikor le akartak zavarni a deszkákról. De ezután is folytatom, mert nem tehetek mást. Nem tudom, kapok-e még szerepet, vagy csak néma statisztaként állok majd a színpad mélyén, mint a legutóbbi időkben, de folytatom. Sorsom a küzdés, célom a küzdés maga.

A nagy játékos utolsó kártyáját is kijátszotta. Megrendítő erejű ütés volt: odatértem vissza, ahonnan elindultam - csak a tükör túlsó oldaláról láthattam mindent. a paradicsomon kívüli tájat jégvidéknek, magam nyomorult eszkimónak, oldalamon Évával, mint feleségemmel. A főkaifilozófia hallatán az undor a torkomig ért, s amikor Éva magára húzott, mindent előntött. Iszonyatosat üvöltöttem - és felébredtem.

Éva ott hortyogott mellettem. Szép volt, az egyetlen - de egy-egy pillanatban gyanakodva fedeztem fel arcán Borbála és a polgárlány kacérságát, Izóra vértelen átszellemültséget, a márkinő gögjét, a forradalmárnő kéjszóvár mosolyát, a falanszteri anya megfáradt, meggyötört nyúzottságát, az eszkimónó durva, állatiasan bamba vigyorát. Finita la komédia - utánoztam az álmomban látott operát, s csendben felballagtam a sziklaperemre. Egy vipera tekergőzött nyomomban, de nem tartotta szükségesnek, hogy belém marjon.

Még egyszer visszanéztem. Éva felébredt, s boldog, elégedett mosollyal tekintett körül. Utánam kiáltott, s már szaladt is a sziklára fel, szeleburdi jókedvvel, vihorászva, mint egy idétlen südő lány. Morcosan vártam be. Így sokkal nehezebb lesz, gondoltam, sokkal nehezebb lesz megszabadulnom ettől a jövőtől, sokkal nehezebb lesz jobb sorsra méltó utódaimat megóvni a történelemtől. El akartam kergetni ezt a komolytalan nőszemélyt...

De meg sem szólalhattam, nyakamba ugrott s a fülembe súgta: úgy érzem, fiunk lesz, Ádám. S Káinnak fogjuk hívni!

Kész. Vége. Legyőztek. Csak az a vég, csak azt felejthetném el! Csak tudnám, hogy érdemes...

Ám az Urat hiába kérdeztem, hogy igaz volt-e a látomás, hiába kérdeztem, hogy mi lesz a vége. Csak titokzatosan mosolygott, s csupa olyat mondott, amire jómagam is rájöttem már. Hogy a Keljfeljancsi szerepe az egyetlen elvállalható szerep számomra. Hogy bízni és kételkedni egyszerre kell, hogy Lucifer is én vagyok. Hogy Éva mindig melletttem áll. Szerelem, költészet, ifjúság - ha mindez csak ideiglenes, ha csak rejtőzködő, ha csupán egyszeri is - mégis van, mégis az enyém.

Küzdj! Bizzál! - mondta az Úr.

Jó, rendben van. Még egy kis ideig megkísérlem.

- közjáték -

ÉVA

János, nekem szükségem volna pénzre.

ÁDÁM

Egy fillérem sincs, mind elhordtad immár.

Tudjátok-é, kicsiny hazánk szépkeblű leányai, virágzó asszonyai, hogy van egy szállóigéje Madáchnak, amit tudatosan, öntudatlanul, de folyton-folyvást, unos-untalan idéztek, pontosan, szó szerint, ahogy illik? Éva leányai, Mariskák, Bóskék, Julcsák - nem is hiszitek, milyen költőiek, milyen emelkedetten poétikusak, milyen művelt, kifinomult lelkek vagytok, amikor Évát idézitek!

Tudjátok-é, férfitársaim, deli daliák, az élet viharaiban szálfaként álló Ádám-utódok, hogy mennyire méltó követői vagytok az első férfinak, amikor százszor, ezerszer megismétlitek a helyzetet, százszor, ezerszer választokt ugyanígy. Vagy legalább tartalmában ugyanígy. Hiába, a mai Ádámok már nem tanulnak memoritereket...

3.

Istók vagyok, Balázs vagyok. Hübele Istók, Bolond Balázs. Öregember, fog, haj és illúziók nélkül, és újszülött, fog, haj és illúziók nélkül. Apa és fia vagyok, Senki Péter, Senki Pál.

A vak csószné és céda leánya belehalt világra jövelembem, mint pöffeteg gomba virítottam Rebeka májbarna keblén, később bekukkantottam Debrecenbe. Kicsúfoltam a Bach-huszárokat (míg el nem kapták a grabancomat), színésznek álltam, drámát írtam, tragédiámhoz nagy bűnöst, igazi árulót kerestem modellnek. Garibaldival harcoltam, megcsodáltam az antik Itáliát, tanulmányoztam a fejlett angol gazdaságot. Nekünk is az Európaházban a helyünk, adtam ki a jelszót, s buzgón nekiláttam kishazám felvirágoztatásának. De minden tervem dugába dőlt, társaim cserbenhagytak, barátaimat cserbenhagytam, minden láng csak részekben lobbant.

Klárcsi behívott volna a kis sómérvő bolt ölmeleg zugába, későn van, instálom - mentettem gyávaságomat. Etelkének egyetlen csókot adtam, s elszaladtam Itáliába, hogy imponálhassak neki. Amikor évek múltán, mint gömbölyded menyecske hozta elém a sors, ismét lángra lobbantam, s utolsó, kétségbeesett rohamra indultam ellene. De a szerelmi támadás elakadt egy keresztbe tett széken, átestem rajta, s ott nyomban elaludtam. Mivel mámoromat nem csak a szerelmi láz, de több liter korcos is támogatta.

Hát így lettem öregember. Ikarosz szárnyak nélkül, megfáradt Pán a sípja nélkül, szerencsétlen Marszüasz, aki ismét felöltötte kicsiszert, lenyúzott bőrét. A lány iszapban üldögélek fog, haj és illúziók nélkül. Igen, voltam valaha ifjú hős, Csongor úrfi voltam én. S voltam ember, férfi, az emberiség büszke őse, Ádám. De ma már csak szegény öreg vagyok, kicsit még ember, s még mindig magyar. Bolond Balázs, Hübele Istók vagyok, atya és fiú egy személyben, a Szent Lélektől elhagyottan.

- közjáték -

Mért él e földön ember kívülem?

Vagy nem elég nyomorék-e még, hogy

Vesszen ki egyig? - Majd ha azután

Ketten leszünk, csak ketten, egyedül... haj!

Paradicsommá, szűzzé lesz a föld,

S mi veszjtük azt el majd megint egy oly

Órában, melynek kéjeért kilenc tíz

Évezredig korbácsolják, verik

Haragra lobbant irigy istenek

Az embermilliókat.

Nem, Alfréd nem vagyok. De néha nagyon-nagyon szeretném...

Bene Kálmán

Fotó: Veréb Simon

Az értelmes élet mércéje a tudás

Kass János iskoláról, tanításról, művészetről

Kass János nevét az 1960-as évek elején könyvillusztrátorként ismerték meg. Számos kortárs és klasszikus irodalmi alkotás Kass rajzaival maradt meg emlékezetünkben. Azóta több rajza sorozattá szélesedve önálló életet él, klasszikussá nemesedett. Így a Hamlet, Az ember tragédiája, a Biblia, a Kékszakállú, a Psalmus és más művei is. Az illusztráció mellett könyvek sorát is tervezte, gyakorta Szántó Tiborral együtt.

A grafika mellett fest, szobrot, kerámiát készít. A polisztirolból készített fejek sorozata sajátos alkotás a magyar művészetben. Dilemma címmel elkészítette az első hazai számítógéppel tervezett filmet. Leveleinken gyakran találkozunk Kass bélyegekkel. Számuk közelít a százhoz. Egyik utolsó bélyege Szilárd Leó portréja. Másfél évtizedig tanított az Iparművészeti Főiskolán. Miniesszéket, verseket ír. A szegedi Kass Galériában rendszeresen bemutatja kortársai és fiatal kollégái munkáit. Könyvművészeti és bélyegtervezői munkásságát nemzetközi kiüntetésekkel ismerték el. Szeged díszpolgára. 1999-ben Kossuth-díjjal tisztelték munkássága előtt.

- Voltak-e felejthetetlen tanárai?

- Gimnáziumi éveimnek két meghatározó tanárszemélyisége volt. Rajztanárom, Kosztolányi Gusztáv, a költő unokaöccse és földrajz-történelem tanárom, Stimakovics László. Mindkettő szinte „belenyúlt” kamasz-énembe, mert olyan elmét adtak, amiért máig hálás vagyok nekik. Kosztolányi adta kezembe Illyés Gyulát, Móriczot. Ő hívta fel a figyelmemet az akkor még alig ismert festőóriásra, Csontváryra. Ő vette észre, hogy érzékesem van a rajzhoz, s abban támogatott. Stimakovics a „mindig szállka a tanügyi hatóság” szemében típusú tanár volt. A tananyagot kissé eklektikusan válogatta. Tankönyvet sem használtunk, hanem jegyzeteket készített s azt kérte számon. Élményszerű órákat tartott. Füst Milán egyetemi előadásaihoz tudnám hasonlítani a hangulatát. Olyan módon tudta elénk varázsolni

a földrajzot, történelmet, hogy én a mai napig előadásain keresztül látom a Mezőséget, a Kisalföldet, a Korinthoszi csatornát. Ezen a szuggesztív élményen szinte semmit sem tudott változtatni sem a később olvasott leírások, fotók sora, de talán a személyes élmény sem.

Az átélésnek erre a fokára, a szinte napi művészi produkciót jelentő teljesítményre természetesen akkor sem volt képes minden tanárom. Ő szívét-lelkét-egyéniségét adta s általa érintette meg az érzékeny kamaszokat. Emellett rendkívül szigorú volt, következetes és sokat követelt. Ezért is hálás vagyok neki. Aki nem követel - én úgy látom - nem is tisztelik a gyerekek. Az órán adott élményt, a szigort ma is méltányolják. Ez minden tevékenység alapja. Az ő hatásuk és saját tapasztalatom is igazolja, hogy a tanításban a személyiség szerepe meghatározó. A mechanikusan továbbított információ-

kat, tananyagot mechanikusan reagálja le a tanítvány.

- *Meghatározóak voltak ezek az élmények főiskolai tanársága idején?*

- Közvetetten, bizonyára. Az én tanítványaim felnőtt emberek voltak, a stílus hozzájuk kellett igazítanom. Egyébként is... én azt hiszem, hogy művészeket tanítani nem lehet. Technikát igen, de Donatello vagy Van Gogh féle magatartást nem tudok tanítani, mert annyira egyedi, annyira idegrendszeri. A képességeket hozzuk magunkkal, azt lehet csiszolgatni. Az én szerepem a tanításban a jó gyóntatópapéhoz hasonlított. Meghallgattam őket, örömeiket, bánatukat. Meghallgattam, mi foglalkoztatja őket, megbeszélte élményeiket. Néha még szerelmi problémáikat is elmondták nekem, mert nem volt kinek. Így lettem aztán egyiknek-másiknak házassági vagy válási tanúja.

- *Mi a lényege a Kass-pedagógiának?*

- Számomra a pedagógia a tapasztalatok átadása, a példaadás. Ez utóbbi nem azt jelenti, hogy én járok elől személyesen jó példával, mindössze megpróbáltam elmondani mit tartok jónak, fölhívtam a figyelmet a veszélyekre, a hibákra. Megpróbáltam puliként terelgetni őket.

- *Magyarországon is, ma is tömegoktatás folyik. Ez a pedagógia jelen körülmények között általánosan aligha alkalmazható.*

- Persze, hogy nem... A gyermeknevelés pedig élmény, a tömegnevelésben viszont csak korlátozott mértékben lehet személyre szabott élményt nyújtani. De ez nem is várható el az agyonhajsolt, lestrapált, gyalázatosan fizetett pedagógusoktól...

- *...akiknek nap, mint nap tanítaniuk kell.*

- Tanítanak is, ahogyan erre a lehetőségük adott. Nekem magával a minőséggel van bajom. A társadalom nagyon fontos feladata lenne, hogy figyeljen azokra a gyerekekre, fiatalokra, akik 2000-tól meg fogják határozni a mindenkori jelent. Ha egy műveletlen, érzéketlen generáció veszi át ügyeink intézését, fölkészülhetünk arra, hogy olyan gazdasági, morális válságba is kerül a társadalom, amilyenbe a történelem során számos nép már bele is sodródott. Aztán eltűntek. Műveletlen-

ségük, képzetlenségük, vadságuk miatt. Úgy látom, ma az erőfeszítésre ösztökélés, a kreativitás szolgalmazása - a napi gyakorlatban - hiánycikk. Természetesen nemcsak az iskolában, hanem mindenütt, ahova nézünk, el-kényelmesedett a társadalom. Órákig ülnek a tévé előtt - az unokám is - hat ökörrrel is alig lehet elvonszolni őket. Mindent készen kapnak, minden le van darálva, csak le kell nyelni.

- *Ez alól a pedagógus sem vonhatja ki magát. Ő is ennek az enyhén szólva dinamikus hatásnak részese, jól-rosszul éli meg. Ez a minden oldalról jelentkező globalizáció.*

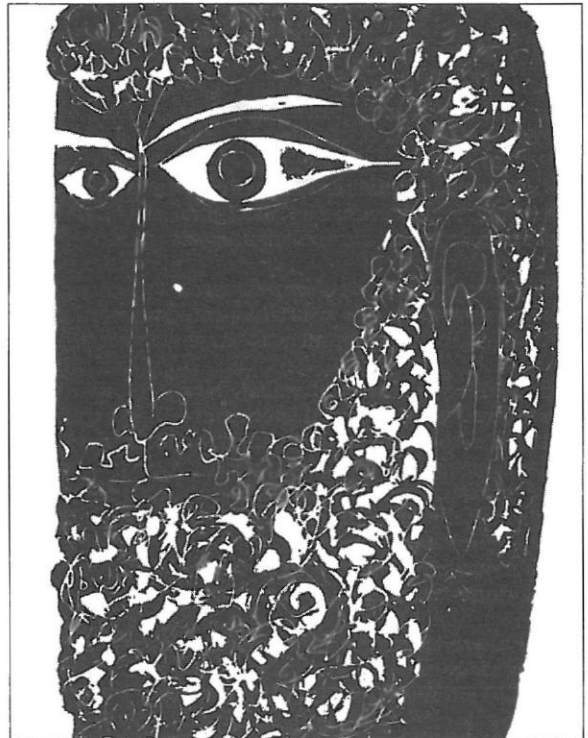
- Tudom, hogy az általam elképzelt pedagógia már-már elitizmus. Tudom, hogy léteznek tehetséges gyerekekkel foglalkozó iskolák. Számukat azonban mindenképpen növelném. A gyermek, még a tehetséges is, engem a bebábozódott lepkekre emlékeztet. Amíg álmát alussza, lehet minden. Ha kibújik, százféle formájú és színű variáció lesz belőle. Az egyéni teljesítményt szorgalmazom, mert bármilyen tehetségesek is vagyunk, ha mindketten ugyanazt csináljuk, menthetetlenül elszűrünk.

- *A kiemelkedő tehetségűek mellett ott van a névtelen tömeg. A szalagot programozó feltalálók, mérnökök mellett azokra is szükség van, akik végrehajtják a programot.*

- Ez így van. De hát a történelem - mondjuk ki! - alapjaiban stagnál, az emberi tartást, viszonyokat illetően nem változik, maximum a körülmények, amelyben él. Az emberiség történetében mindig voltak és vannak a piramis csúcsán lévő kiválasztottak, kiválóak és a piramis alján lévők, akik vállukon tartják ezeket. A megszületés pillanatában a gyerekek nagy részének sorsát eldöntötte a társadalom.

- *Keserű szavak, de velük is kezdeni kell valamit.*

- Természetesen. Nagyobb részüket a társadalom fogyasztóként tartja nyilván. Ez a csoport kapjon alapképzést, tanuljon meg legalább írni-olvasni, hogy el tudja olvasni a reklámokat, aztán vásároljon. Ez a törekvés már nálunk is mind világosabbá válik. Pedig ez a felületes életforma, ami a megszerzést és fogyasztást tűzi

ki célul, zsákutcába vezet. A csömör hamar bekövetkezik. Ne az aszkézisről beszéljünk, hanem az értelmes életről, ahol a tudás a mérce. Nagy matematikusaink, kutatóink, művészeink eredményeiről. Az elvégzett, megoldott feladat, a megvalósult alkotás örömeiről. A kiéheztetett Kelet-Európa hiánygazdálkodásból egyik napról a másikra fogyasztói környezetbe csöppent. Váratlanul érte a kihívás. Nem volt fölkészülve erre. Ki képes e megrázkódtatást, az előzmény nélküli totális váltást érthetővé tenni?

- *Mit tenne, ha lehetősége adódna a változtatásokra?*

- Óvodáskoruktól a nagykorúakig, meg utána is a képességek kibontását támogatnám. Anyagiakkal, könyvekkel, zenével, színházzal, utazással, a méltó föltételek megteremtésével. Igyekeznek minél gazdagabb terített asztalt eléjük rakni, hogy mindenki kedvére válogathasson.

- *Nem idealizmus ez?*

- Az. Álmodozni persze csak így lehet. Mindnyájan gúzsba vagyunk kötve. A pedagógusok között is azonban mindig akad valaki, aki ilyen körülmények között is színesebben, átéltebben tudja magával ragadni tanítványait. Egy jó tanár aranyat ér. Sok-sok gyerek esztétikusan érzékelt, ezért én nagyon megbecsülném őket.

Az ezredforduló mást hozott, mint amit vártunk. A pénz, a törtetés, a kalandorság lett a meghatározó. Autómárkákban, tévécsatornáknál gondolkodunk. Mc. Luhan kanadai filozófus már a 70-es években látta, ha a társadalom elgépiesedik, az individuum elveszti szerepét. Az értelem és az érzelem is egyre sablonosabbá válik.

- *Milyennek látja az ország vizuális kultúráját?*

- Képi világról szólhatok, kultúráról aligha. Azt pedig kétségbe ejtőnek találom. De nemcsak itthon, szerinte a világban. Mindenütt tömegékeztetés folyik. Ugyanazokat a tömegárukat kínálják ugyanazokkal a reklámokkal valamennyi kontinensen. Nem szeretném persze a képi világot önmagában minősíteni. A képi világ az életünket tükrözi, amelyen az életünk olyan a képi világunk is. Az 50-es, 60-as évek sajtó- és köznyelve

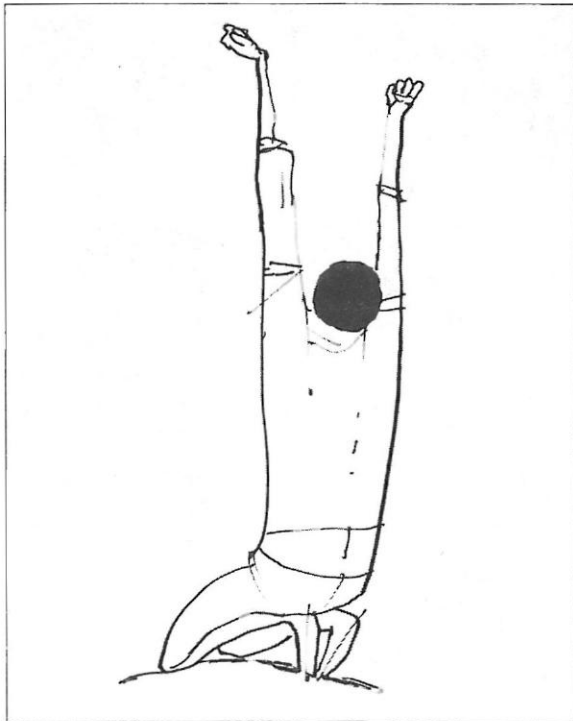
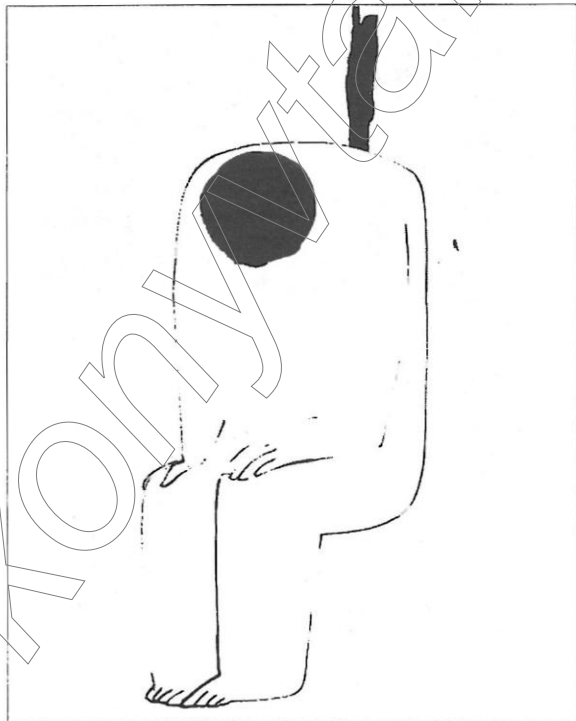
színtelen, íztelen, elviselhetetlen lett. Mindenki hallhatja a gyerekek beszűkült, trágár szókinését. Nem is szólva a tévék erőszakos szórakoztató műsorairól. Bartók és Kodály országában a dárídó típusú zene a kelendő. A népművészet az utóbbi száz évben a növény és állatvilággal együtt pusztul. A 60-as években a panelházakra népművészeti motívumokat pingáltak. A panel akkor is sivár maradt. A lényegét nem érintette a motívum. Emlékszem néhány éve az utak mentén tilos volt reklámtáblákat elhelyezni arra való hivatkozással, hogy zavarja a közlekedőket, balesetet okoz. Ma a baksisért annyit raknak ki, amennyit nem szígyellnek. A tévéreklámok képei is csak nagyon nehezen helyrehozható károkat okoznak gondolkodásunkban. Egy hazug, virtuális világot rágunk szemünkbe-fülünkbe óráról-órára, tetézve a nyერeményekre buzdító légvárépítéssel.

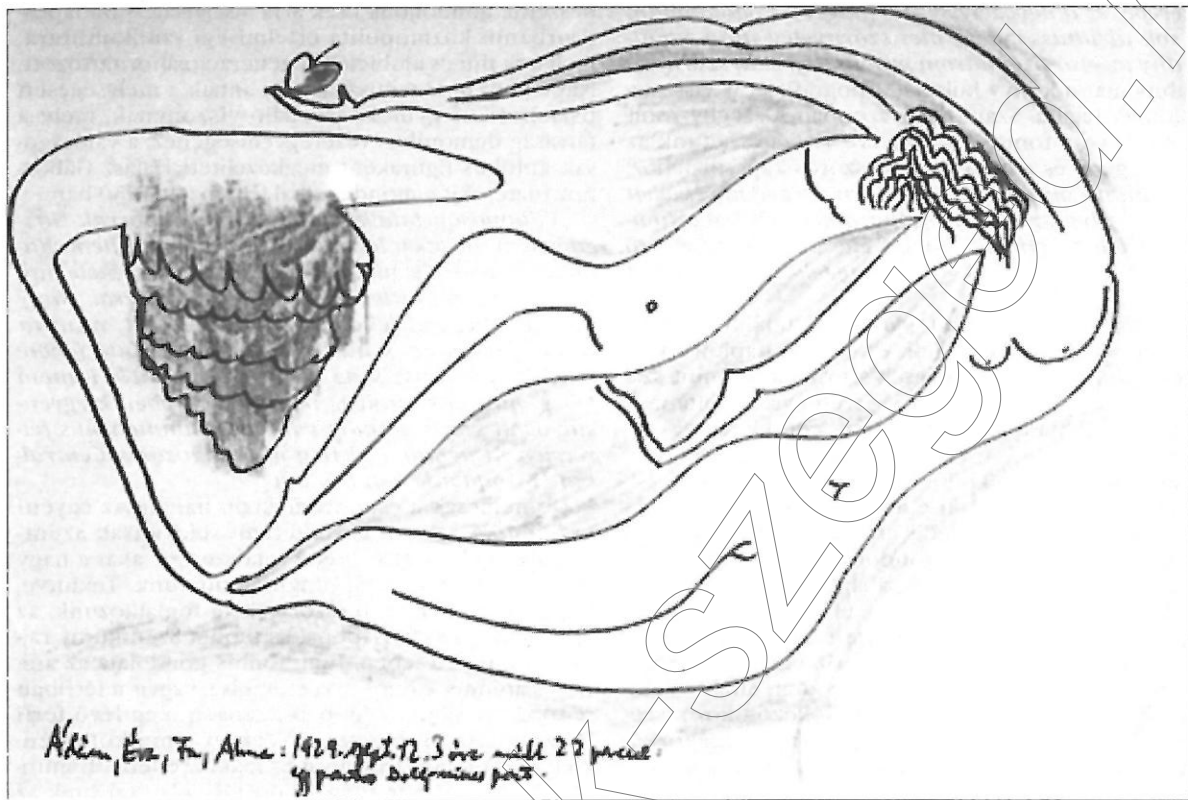
- *Hogyan tovább?*

- Nem győzöm hangsúlyozni, hogy a munka szeretetét, megbecsülését kellene jobban tudatosítani. Amiért meg kell dolgozni, attól elhúzódunk. A műveltséget sem adják ingyen. Az agyat kell rugalmasabbá tenni, hogy mindent föl tudjon dolgozni értelemmel is: a sikereket csakúgy, mint a kudarcokat. Meg kell tanítani a gyerekeket arra, hogy a jót meg tudják különböztetni a rossztól, arra hogy vegye észre az árnyalatokat is.

Csak az idő és az egymást váltó generációk tapasztalata, a remélhetőleg felhalmozódó pozitív élményanyaga - és ami a legfontosabb - a tanítók, tanárok elhivatottsága segít változtatni közérzetünkön. Mindez utópisztikusnak tűnik, de bízni kell az értelem és az okos közösségek erejében, hogy annyi csalódás, hazugság, átejtés után egy értelmes életforma, egy pedagógusait megbecsülő társadalom jőzen esze vezérli és irányítja a jövőt. A kiábrándultság, a kisebbségi érzése helyett itt az ideje, hogy merészségről, bátorságról is beszéljünk, hiszen csak a magunk erejére támaszkodhatunk és akaratérővel, ésszel tudjuk kivágni magunkat a morális és anyagi csódból. Ez az oktatás tisztességes finanszírozása nélkül - nem megy.

Gál József

Prae

Szentkuthy Miklós naplórajzai elé

Szentkuthyt szokásos a 'többdimenziós ember'-nek címkézni, s ez óhatatlanul abba az irányba vonja a róla gondolkodót is, hogy gondolatait, asszociációit több irányban, több síkon indítsa el, illetve élje meg. Így jártam én is, és szinte a bőség zavarával küszködöm: szívesen beszélnek a naplóírásról, mint irodalmi műfajról s mint életformáról, de a naplók befogadásának szociológiájáról is. Szót kellene ejteni pszichológiai vonatkozásokról, hiszen a naplóírás az a forma, mely talán legközvetlenebb kapcsolatban van alkotójának mélytudatával. Ha már 'többdimenziósnak' nevezzük Szentkuthyt, akkor mindenképpen számot kell vetni az író elképesztő intellektuális erejével és szellemi horizontjának szélességével, mely által az egyik legkülönösebb modern magyar íróegyéniiséget tisztelhetjük benne. Hasznos lenne még saját korának kulturális összefüggéseiben is elhelyezni Szentkuthyt, hiszen amikor naplóját - akár a szöveget, akár a rajzokat - idézzük, egyfajta kordokumentummal is szembesülünk, de ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezek a kiállított lapok nemcsak halott dokumentumok, hanem vibrálóan élő alkotások, s mi sem múzeumi darabokként tekintünk rájuk, hanem alkotó dialógusba bocsátkozunk velük, tehát a mi oldalunk, a befogadói tett sem elhanyagolható. Végezetül még egy pont. E naplólapokról kép és szöveg sajátos ötvözetét kapjuk, amely kevert technika természetesen hosszú-hosszú kultúr-történeti hagyománnyal rendelkezik: nem pusztá il-

lusztrációról van szó, hanem a reneszánsz emblémákhoz, vagy az avantgárd képversekhez hasonlóan kép és szöveg sajátos egységéről, két kifejezési mód szintetizált együttes jelentkezéséről. Először is lásunk néhány fontos tény.

Szentkuthy 1908-ban született, a kiállított lapok az 1925 és 1931 közötti évekből valók, tehát 18-23 éves egyetemista korából, amikor Yolland Artúr professzorsága alatt végezte az angol filológiát a budapesti egyetemen, s a nála néhány évvel idősebb Szerb Antallal és Halász Gáborral járt egy irodalmi körbe. Mindenképpen egyfajta kamaszos én-keresés dokumentumai ezek a naplók, de azt sem szabad elfelejtenünk, hogy 1934-ben már megjelenik a Prae, a 26 éves szerző első regénye, a magyar modernizmus első és máig emésztetlen nagy kísérleti erőgépe, melyet a Királyi Egyetemi Nyomda adott ki nagyon különleges papíron, meglehetősen barátságtalan tipográfiaiával, s mely még az urbánus kritikusok és írófejedelmek egyhangú visszatetszését és elutasítását is azonnal kivívta. Szerb Antal azt írta róla: „Soha nem éreztem annyira, mint a Prae olvasása közben, hogy a művészi forma nem elsősorban esztétikai, hanem szociális tényező. A forma társadalmi meg-egyezés abból a célból, hogy a művész közölhesse magát a közönséggel. Az író, aki a konvencionális formát ilyen mértékben elveti, eo ipso leveti az olvasót is...”

Hevesi András poétikusabban fogalmazott: „Ez a

szerepe, ez a nevezetessége a magyar irodalomban; a sok álruhás, szemérmes szörnyeteg után Szentkuthy az első tizenhárom próbás, fajtiszta szörny...“ Babits már a könyv külsejét, tipográfiáját is visszataszítónak találta. Számunkra azonban Alszegey Zsolt véleménye a fontos, akit idézve visszatérhetünk az első regény és a korai naplók szoros kapcsolatához: „De hát mi akar lenni ez a szörnyeteggé növekedett könyv? Olyan modern regény, amely azokat a filmfelvételeket vetíti az olvasó elé, amelyeket az író agyáról a regény megírását megelőző időben vett fel.“

Valami ilyesféle filmfelvételeket találunk Szentkuthy naplóiban is. Konok és mániás naplóíró volt élete utolsó napjáig: egyesek szerint több mint százezer oldalra terjedő naplóját ötven évre zároltatta, s csak ez a néhány korai évre kiterjedő kis anyag válhatott publikussá. Ezekből látszik, hogy milyen elementárisan gondolkodott, érzelmek és értelem, zsigeri emóciók és kultúr-élmények, kétségbeesés és groteszk humor keveredik itt szövegben, képben, - egy állandóan vibráló, gondolkodó szellem folytonos és komplex dinamizmusában.

A naplóírás - és rajzolás - az én legbensőbb bugyriba enged bepillantást, talán azért is olyan népszerű a kívülállók, az olvasók között. Ha egy nagy ember naplója megjelenik, kiadója nyugodtan alhat, aligha veszít az üzletben. Honnan ez a felfokozott közönségreakció? Egyrészt nyilvánvalóan a bennünk rejtőzködő kukkoló, a voyer mentalitás felelős ezért, vagyis, hogy nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy bekukucskáljunk egy kulcslyukon, vagy belessünk egy behűzött függöny mögé. A napló olyan mint a kulcslyuk, bepillantást enged az elzártba, a titkosba. Éppen ezért a naplók gyakran szenzáció tárgyai is. Szentkuthy emlegeti Halász Gábor kapcsán, hogy az mennyire szereti Samuel Pepys *Diaryját*. Nos, ez a 17. századi irodalmi gentleman éppolyan mániákus naplóíró volt, mint Szentkuthy. Titkosírással írta, és valóban csak magának szánta irományát, melyet csak a 19. században fedeztek fel és fejtettek meg. S mikor kiderült, hogy mi van a naplóban, a viktoriánus ízlés számára olyan elviselhetetlenül exhibicionistának találták, hogy nem jelentették meg, egészen az 1920-as évekig, tehát az első magyar anglisták nemzedéke még valóban kortárs szenzációként hallhatta róla.

A naplók iránti érdeklődés azonban nemcsak az indiszkrét kíváncsiságból fakad. E kötetek komoly szembesülést is jelentenek, jelenthetnek saját magunkkal, saját belső világunkkal, ugyanis egy ennyire személyes önfeltárlkozás a befogadó pszichéjét is másként ragadja meg, mint egy retorikai távolságtartással felépített irodalmi vagy képzőművészeti alkotás.

Szentkuthy naplója és a benne lévő rajzok aligha választhatók el a pszichológiai összetevőktől, de attól a tudománytörténeti légkörtől sem, mely az 1920-as és harmincas évek fordulóján a pszichológiára mint új felfedésekkel izgató clavis universalisra, vagyis minden zárat megnyitó kulcsra tekintett. Szentkuthy vallomásaival szembesülve óhatatlanul asszociálunk Freud Totem és tabujára, még abban az értelemben is, ahogy Freud e két fogalmat nemcsak az egyén lélektanának elemzésére használta, hanem 'néplélektani' kategóriaként. A néplélektan Ferenczi fordítása, és ma eléggé korszerűtlenül hangzik, de nem akkor, ha csoportlélektanként értjük. Szentkuthy esetében nagyon is jogos csoportlélektanról

beszélni, gondoljunk csak arra a sajtóságos budapesti urbánus-kozmpolita értelmiségi szubkultúrára, melynek ifjú és ambiciózus generációjához tartozott. Naplója drámai tanúságát adja annak a mélysegesen pszichotikus gyűlölvé-csodáló viszonynak, mely a társaság démonikus vezéregyéniségéhez, a valószínűleg kultikus figuraként megközelített Halász Gáborhoz fűzte, akit e mondatokkal jellemzett 1930-ban:

„Villamoson találkoztam Halász Gáborral. Hozzáléptem, ő éppen leszállt. Ez is fájt. Szédültem. Babonás lettem, Kis madárfej: csillogó sýma fekete haj, hegyes orr, nüantikusan-homorú kontúrral. Nagy szemek: táguló, fekete himbáló két folt, mintha mindig terjedne, mint a rajzlapdon szétfutó fekete tus-folt, nem látszik az arcba illesztettnek, hanem lebeg, mint a szemüveg mágneses terében kiegyensúlyozott golyó, mindig valami ászimmetrikus félrecsúszottságban. [...] Hétfőn találkozás a Centralban: Kampf mit dem Dämon.“

De nemcsak a csoportlélektan, hanem az egyéni psziché kategóriái is rendkívül relevánsak Szentkuthy esetében, akár Freud rendszerére, akár a nagy rivális pszichológusra, Jung-ra gondolunk. Tekintve, hogy most vizuális ábrázolásokkal foglalkozunk, az utóbbi még hasznosabbnak is tűnhet Szentkuthy rajzainak megértésében. Jung fontos gondolata az animus és animus azonosítása és leírása, vagyis a férfiban rejtőző nő, illetve a nőben látenszen meg lévő férfi feltárása. Az *ember szimbólumai* című kötetben, melyet Jung tanítványaival és legközvetlenebb munkatársaival írt, igen fontos információkat találunk az archetípusokról az álomszimbolikában és a szimbólumok szerepéről az emberi lélektelen. Szentkuthy lebegő, kavargó, kígyózó nőalakjai és összefonódó párijai archetípusokról beszélnek, és nyugodtan felfoghatók az egyéni álmok materiális reprezentációjának. Jung *Alkímiai tanulmányainak* kötetében közöl olyan rajzokat, melyeket páciensei készítettek, s melyeknek emberábrázolásai gyakran meglepő hasonlóságot mutatnak Szentkuthy rajzaival.

Ha már a híres pszichoanalitikusokról beszélünk és kitérünk Szentkuthy korának aktuális szellemi horizontjára, szeretnék megemlíteni még egy fontos német gondolkodót, Aby Warburgot, aki a századfordulótól kezdve a huszas évekig fejlesztette ki sajátos ikonográfiai-művészettörténeti módszerét. Gondolatainak fontos relevanciája lehet Szentkuthy rajzainak, de éppúgy prózájának értelmezéséhez is. Warburg bizonyos értelemben Junggal rokon, mert ő is a kollektív tudatalatti archetípusainak kulturális szimbolizációját igyekezett megfejteni. Ám van egy fontos különbség közte és jungiánusok között: míg Jungot a tudatalatti érdekelte, s ami rárakódott, az csak annyiban, amennyiben ez segíthet a tudattalanban elmerült archetípusok felfedezéséhez, addig Warburgot maga a kulturális szimbolizáció mechanizmusai, azok a gesztusok, melyekkel az emberiség az ősi reakciókat megszelídítette és saját problémáinak kifejtésére használta. Úgy gondolom, a warburgiánus modell közelebb áll Szentkuthy mentalitásához, mint a jungi, ugyanis Szentkuthynál tudatosabb és kultúrába ágyazottabb szerzőt keresve sem találhatnánk a magyar irodalomban. Tanúskodnak erről főművének, a *Szent Orpheusz brevidiumának* vas-kos kötetei, de ugyanígy intellektuális művész-életrajzai is, Goethéről, Dürerről, Mozartól, Händelről.

Térjünk azonban vissza egy kis időre a modern irodalomhoz, azokhoz a mintákhoz, melyek ott tornyosultak Szentkuthy körül, mikor fő témái megfo-

gantak és alkotói habitusa kialakult. Angol szakos tanulmányai természetesen fordíthatták figyelmét Joyce monumentális munkája, az *Ulysses* felé. Lehetetlen nem észrevenni a rokonságot e mű és Prae között, egyébként az *Ulysses*nek talán még nehezebb volt a kritikai fogadtatása, melyet az is tetéztet, hogy Angliában hosszú ideig nem is engedélyezte a cenzúra a megjelentetését, erkölcsstelenség vélelmzésével. Első kiadásai Franciaországban kerültek ki a nyomdából. Az sem lehet véletlen, hogy az *Ulysses* (egyik) zseniális magyar fordítását Szentkuthynak köszönhetjük, nála méltóbb tolmácsolóra nem is akadhatott volna e mű. A fordító alaposágára és elmélyültségére egyébként az is jellemző, hogy Szentkuthy - mint ahogy a hagyaték gondozóitól tudható - hatszáz oldalas fordítói szótárt készített az *Ulysses* nyelvzetéből, részletesen kidolgozva és összehasonlítva az egyes szavak-kifejezések különböző előfordulásait Joyce művében.

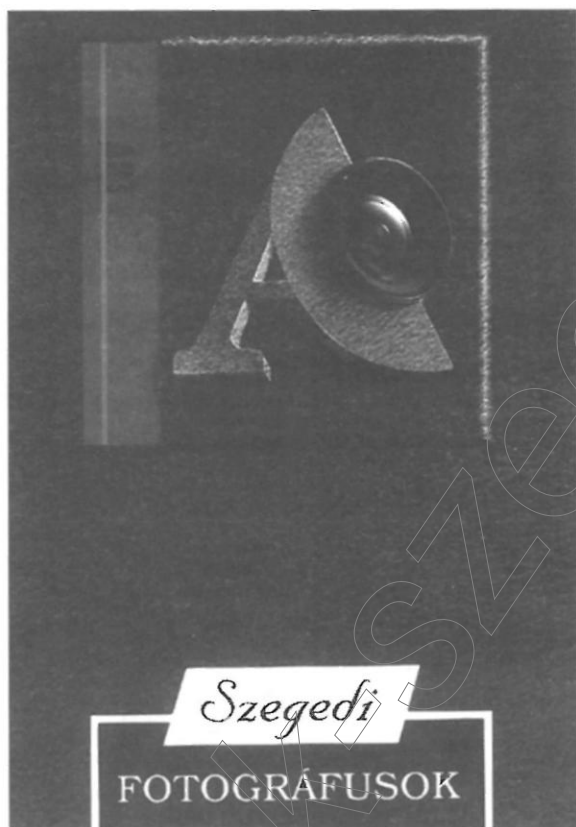
Hadd fejezzem be rövid megnyitóm azzal a kérdéssel, hogy mit adhat a mai nézőnek e kiállítás anyaga, mit nyerhetünk azzal, ha betekintünk egy fiatallambér vágyaiba és félelmeibe az 1920-as és 30-as évek fordulójáról. Biztos vagyok benne, hogy nem múzeumi darabokként kell közelednünk ezekhez a lapokhoz, már csak azért sem, mert Szentkuthy sem műalkotásoknak készítette őket, inkább önvallomásai vizuális kiegészítőinek.

Nos, Szentkuthy indulásának éveit nagyon sok köti mai korunkhoz. Korántsem csak a régi jó világnosztalgiaja, az az úri-polgári értékrend, melyet az utóbbi időben sokan állítottak példaként elének. Ne felejtjük el, hogy ez az időszak az avantgárd, az úgy-

nevezett 'high modernism' időszaka, melyből a magyar kultúra egésze nagyon kicsit részesült, tekintve, hogy a magyar modernizmus alapítói, köztük Kassák 1920-ban emigrációba kényszerültek. De arra is emlékezzünk, hogy amikor Angliában Eliot írja a *Pusztasors* (vagy másik fordítása szerint az *Átokföldjél*), vagy amikor Franciaországban a szürrealisták szervezkednek, akkor nálunk is vannak Déry Tiborok, akik expresszionista prózával kísérleteznek, vagy Szentkuthy, akik komolyan veszik a Joyce által sugallt szellemi rokonságot, mármint hogy az *Ulysses* főhőse, Blum úr, Szombathelyről elszármazott magyar volt.

Szentkuthy elemzői rámutatnak, mennyire fontos volt számára a mediterráneum, és az olasz-francia kultúra, annak is elsősorban 18. századi barokk-rokoko időszak. De első szellemi indíttatását mégiscsak az angol kultúrából szerezte, angol szakos hallgatóként, majd angol tanárként. Doktori disszertációját az angol reneszánsz drámaíróknak szentelte. S ha itt megengednek egy személyes megjegyzést, arra reflektálva, hogy miért is egy anglista nyitja meg ezt a kiállítást, hát én is angol-magyar szakos hallgatóként végeztem az egyetemem és doktori disszertációm az angol reneszánsz drámaíróknak szenteltem. De azt is megtanultam Szentkuthytól, hogy az igazán modern értelmiségi nem válik szakbarbárrá, igyekszik többdimenziós ember maradni. Ezért is örültem, amikor felkérést kaptam e különleges kiállítás megnyitására. Mindnyájuknak kellemes esztétikai élményt és élő lelki impulzusokat kívánok, amilyeneket én is érzek e rajzok előtt állva.

Szónyi György Endre

Kandi kamerák

Szegedi fotósok seregszemléje

De nézzük a fotósok rendezvényét! Ahogy megszoktuk: ezúttal is vaskos, elegáns katalógus készült a kiállítás-hoz. *Tandi Lajos* főszerkesztő, a kötet összeállítója találan igazodott a műfaji jellegzetességhez, így kontrasztos hatású, dinamikus képkiemeléseket alkalmazott. Közben arra is volt gondja, hogy a fontosabb, érdekesebb művek önálló teret kapjanak, nem is szólva a fekete-fehér és színes alkotások ritmikus, arányos elrendezéséről. Itt vannak azután az előkészítő, bevezető tanulmányok. *T. Knotik Márta* írása a szegedi fényképezés kezdeteit vizsgálja, s filológusi alaposággal ecseteli a szegedi mesterek munkásságát. *Szávay István* viszont a közelmúlt fotóéletét veszi górcső alá. Főként a legendás fotószezonok alakulásrendjét elemzi, amelyben a kultúrpolitikai és esztétikai szempontok elég gyakran keresztezték egymást. Személyes hangú, hiteles dolgot kapunk, habár a kiállítók szakmai, művészi bemutatása sajnálatosan el-

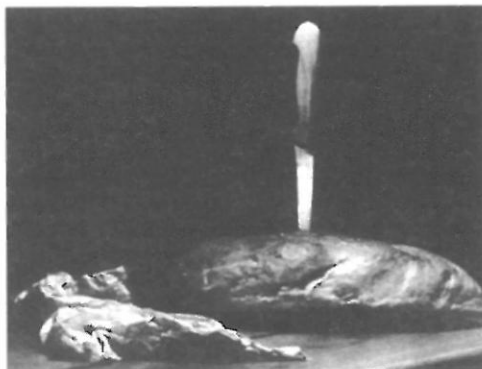
Vége az évszázadnak (évezrednek), vége egy tanulságos kiállítási sorozatnak. Talán nem egészen véletlen e nyilvánvaló átfedés. Mert a zergelábakon futó idő is jócskán beleszólt abba, hogy az utóbbi esztendőben a szegedi tárgyformáló művészetek átfogó, nagyszabású helyzetfelmérési akcióba fogtak. Közismert: először a szobrászok felvonulását láttuk a képtárban (1996), majd a festők, grafikusok - iparművészek és építészek követték egymást. Most pedig - mintegy epilógusként - a fotósok bemutatójával szembesülhetünk. Tudomásom szerint nincs még egy hazai nagyváros, ahol a közelmúltban efféle szisztematikus önvizsgálatot végeztek volna. E tekintetben Szeged mindenképp példaadó. Már csak az a kérdés: a jövőre nézve le tudjuk-e vonni a megfelelő tanulságot.

Más kérdés, hogy a katalógus borítólapja annál hibátlan-

nabb. Igazi vizuális gyöngyszem. Pedig *Szekeres Ferenc* grafikusművész lényegében

most is a megszokott formaeszközöket alkalmazta. Csak hogy a plasztikus hatású körkörös elemek beépítésével, egyben a porhanyós képzetű derékszögű vonallal valami különös, újszerű hangulatot hozott létre. A kékes, sötétlő háttérben ugyanis pusztán csak a vöröses lámpa fénylik igazán. Akár egy ragyogó csillag. Pedig a szerző valójában csak a fotózás technikai jellegét akarta megidézni. Ám ennél többet, kozmikusabb tudott nyújtani.

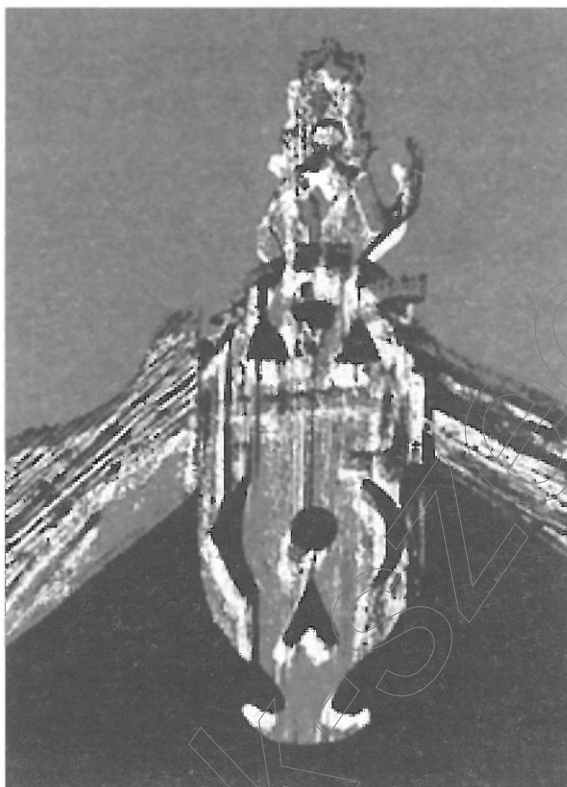
Nem számoltam meg: hány munka szerepel a kiállításon. Annyi azonban bizonyos, a szegedi képtár mindhárom szintje jelenleg is szépen megtelet. Egyébként húsz alkotó képet láthatjuk, akik többségükben a helyi lapok fotóriporterei, múzeumi munkatársak és megszállott természetfotósok. Mindenesetre a tárlat rendezőjének, *Tandi Lajos*nak ezúttal is fel volt adva a lecke. Mert több száz munkát kellett logikusan, élvezhetően elhelyeznie. Látható azonban: ez nem mindig sikerült tökéletesen.

Dömötör Mihály: Mindennapi kenyerünket...

Igaz, egynéhány szereplőnél oldott, dinamikus tagolást alkalmazott, ám a többeknél egyféle szokványos, levegőtlen bemutatás érvényesül. Még az a szerencse, hogy a jelentősebb szerzőknél minduntalan az előbbi metódus-hoz kötődött. Nyilván tudatosan. Ahogy a fotózás históriáját felvillantó panoptikus beállítások is hangulatosak, nem beszélve a régi szegedi fotográfiák szerves beépítéséről. Szó, ami szó: a tavalyi seregszemléhez képest szelölősebb, elegánsabb közegben vagyunk.

De figyeljük most már magukat a műveket! Annál is inkább, mivel az idej alkalommal is óhatatlanul felvetődik a kérdés: *hol kezdődik az érdemi fotóművészet?* Vajon egy izlésesen elkapott portré vagy egy gusztusos tájrészlet befér-e ebbe a kategóriába? Attól függ - válaszolhatnánk. Hiszen: „*A műalkotás nem a valóság másolása, hanem annak átültetése. A valóság egy-egy motívumának szépsége nem teszi egy csapásra művészivé a fényképet. Művészi alkotássá csak az alkotó kifejezőképessége... emeli!*” (Robert Demachy: Az érintetlen fénykép, 1907). Ami azt illeti: majd egy évszázada születtek e gondolatok, ámde mindmáig érvényesek. Nos, ezek alapján úgy látom: Szegeden csakugyan megannyi ügyes, jószemű fotográfus működik. Más lapra tartozik, hogy közülük azért csak néhányukat lehet érdemi fotóművésznek tekinteni. Félreértés ne essék: nem az a

Révész Róbert: Napos-hoidas garabonciás

baj, hogy a kiállítók zöme a dokumentarista és a szociografikus felfogáshoz kötődik. Inkább az a gond, hogy ezen belül alig-alig bírnak valami értékes, újszerű látványzónát felmutatni.

Nézzük az ellenpéldákat! A földszinti teremben mindenekelelt *Dömötör Mihály* kollektívája ragadja meg a nézőt. Képei egyszerre mive-

sek, tárgyilagosak, mégis bizonyos irónia bujkál bennük. *Cím nélkül* elnevezésű ablakos kompozíciója éppúgy megidézi a klasszikus méltóságot, mint a hétköznapi profanitást, nem is szólva a teatrális fontorról. Miként a *Mindennapi kenyérünkben* is ott rejtőzik valami fanyar, tragikus társadalmi aktualitás. *Bézi László* szelídebb. lí-

rikusabb alkat, aki nagyrészt erdélyi benyomásait tárja elénk. Főként a Szent Anna tavat idéző műve emlékeztet, amely csak két robusztus köre, két spontán földrepedésre hivatkozik. Ám mindezzel historikus atmoszférát, mítikus hangulatot bír teremteni. *Gyenes Kálmán*nak pedig szemléletmórást „jól fekszenek” az elégikus, szomorkás valóság-részletek. Mind nyergestetői, mind vercei témájú képe a múlt természetét firtatja, méghozzá a lágy rajzú, dinamikus előadás módszerével. *Enyedi Zoltán* munkái közül leginkább a Párizsi hajnal misztikája fogott meg, mint ahogy *Gyeviki János* fölülnézetében is használható, érdekes felfrissülési lehetőséget látok.

Az első emeleti teremben a témák, a hangulatok változatossága fogadja a látogatót. Mégis *Nagy László* műveinél kellett alaposabban lehorgonyoznom, minthogy egy magára talált, érett alkotóval van dolgunk. A Délmagyarország munkatársa mindenestre szerencsésen ráértett a táncban rejlő expresszív, virtuális adottságokra, ezért lépten-nyomon a Szegedi Balletkar produkcióit vizsgálja. Közben felfedezi, hogy a magasba szökkenő ugrással és az eleven testmozgással egyféle metafizikus látványkör keletkezik. A figurák földi árnya egyszerűben a madárvilág égi vonulását sugallja, ahogyan a testiség határozott burka is a szellemi lények misztikus könnyedsége felé

Nagy László: Tánc

Gyenes Kálmán: Máriapócs

közelít. A *Fény-tánc* sorozat kiváló darabjai valójában Paul Valéry eszméit igazolják. Azt, hogy a táncoló ember a gravitáció ellenében is versenyre akar kelni a pszichikus szféra eleven lüktetésével.

*Péntek László*t is igényes, jó fotósnak tartom. Kár, hogy bemutatott képei között alig akad emlékezetesebb munka (Parkolóban). Annál is inkább, mivel a katalógusban ugyancsak kitesz magáért (*Villamos 1-2., Fényfogyatkozás*). A kiállításon ellenben már nem szerepelteti ezeket az érdekes műveket. *Molnár Gyula* pedig azt bizonyítja, hogy a természetfotósnak sem kell örökké megragadni a látványos állat- és növénymotívumoknál. *Formák* című képével teres, síkvidéki tájat láttat, de mindeközben a makro- és mikrovilág rokonságára irányítja figyelmünket. *Kovács Pál* viszont elhítteti velünk a konkrét, víz-alatti fotózásból is igazi vizuális gyöngyöket lehet felhozni (*Az álcázás mestere, Kukucs*).

A legfelső szinten *Révész Róbert*é a pálma. Ő tényleg komolyan veszi, hogy a valamire való fotózás elmélyült figyelmet, kutakodást és technikai, szellemi küzdelmet jelent. Számára mindezekellett az archaikus, népies tárgykultúrában rejlik az

„aranybánya”, minthogy e motívumok egyre-másra antropomorf, kozmikus összefüggésekre utalnak. Elég csak az árnyserű, erotikus *Ősanyát* megnéznünk, amely

voltaképpen a rusztikus matriák szüleménye. Ahogyan bravúros, szenvedélyes muzsikusi figurái is kiemelkednek a mezőnyből. Nála lélekjelenlét, mozdulat és hangu-

lat egymást erősíti, ezért a zeneművészet legmélyebb bugyraiból is meg tud mutatni valamit. Aztán *Puskás János* is az élvonalhoz tartozik. Legjobb munkáin pusztán csak az épületek felső részeit érinti, amivel a grafikus finomságú villanydrótok is kompozíciós szerephez jutnak. Amolyan minimál szellemű képkivágatokat teremt, ahol a mérhetetlen égbolt eszméje, a lefegyverző csönd is belép a műbe. Végül *Veréb Simon* rácszott fenekű aktja is igen érdekes, elvégre a zártság és a kitarulkozás feszültségét adja.

Régi rögeszmém: *korszakunkban a fotósoknak, az operatőröknek az átlagostól is nagyobb a felelősségük*. Ők „korunk hősei”, akárcsak mondani: korunk szempillái. Rajtuk múlik leginkább: mennyit, mit veszünk észre e csúfondáros, zaklattott és gyönyörű világból. Más kérdés, hogy a fotósok többsége fárasztó, mindennapi - lélekfaló munkát végez. Szerencsére azért mindig akadnak szellemes, tehetséges alkotók, akik ilyenképp sem hagyják kihunyni a lángot. És itt a szegedi fotográfiai sem kivétel. (*A tárlat a szegedi Horváth Mihály utcái Képtárban látható március 12-ig.*)

Gyeviki János: Várakozás

Szuromi Pál

Az első száz

Polner Zoltán interjúkönyve

Szeged szellemi életében sajátos szín Polner Zoltán személye és életműve. A sajátosság egyik, önmagában is lényeges elemét kétségkívül sokoldalúsága jelenti. Ő, aki évtizedekig újságíróként dolgozott (nyugdíjba vonulásáig a Csongrád megyei Hírlap kulturális rovatának vezetője volt), kenyérkereső foglalkozása mellett költőként és néprajzi gyűjtőként is jelentős teljesítményt produkált: munkásságát, mindkét területen, kötetek sora dokumentálja. De szellemi karakterét még ez az egyenként is számottevő, hármas osztatú munkásság sem tölti ki teljesen. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy névéhez fanatikus zene- és színházszeretet, forgatókönyvek írása, művészklub szervezése stb. is köthető, már jobban fölismérhetjük, róla szólva kultúrember egyik helyi változatával kell számolnunk. Olyan alkotó ő, akinek életformája, lételeme a kultúrában való folyamatos benne-lét, s a kultúráért való folyamatos izzás. De ez az életforma - s ez Polner sajátosságának másik lényeges eleme - voltaképpen egy csoportokon, érdekkörökön, véd- és dacszövetségeken kívül rekedt, vagy inkább önmagát e körökön kívül helyező ember életformája. Személyisége tüskéi, sértettségei, a megbántottságait kompenzáló nem mindig szerencsés gesztusai valószínűleg innen fakadnak. S a szerep is, amelyre életét tette föl, egyre kevésbé „kell” az elűzletiesedő külvilágnak, amelyben mégis élne muszáj. Így a kultúra

mai általános „leértékelődése” őt is, mint oly sokakat, immár személyében is veszélyezteti.

A közért való buzgalom s az elmagányosodás-érzés (amely hatvan év fölött egyébként is erős veszély), persze, olyan emberi harapófogó-helyzet, amely alkotóként nem föltétlenül hátrány. Ami a magánembert sebzi, az az alkotót fokozott teljesítményre készítheti. S úgy látom, Polner Zoltán költészete számára ez az élethelyzet előnyökkel jár. Egyik újabb, Tér-iszony című verse például, amely éppen most került a kezembe, költészete legjobb lehetőségeit mutatja; olyan hangokat, olyan beállítódást hív elő belőle, amelyek korábban nem, vagy csak részlegesen voltak

meg benne, s mindenképpen költészete javára válnak. Nem is állhatom meg, hogy ezt a versét ide ne írjam:

*Elnézem ahogy esteledik
magukra húzzák a
tornyok a havas
füzeket s a holdfény
csontváza
tányéromban bánat-
hoz szoktatom
a kék lovakat s a ven-
degként
érkező madarakat
ne gondoldj
a dobpergésre még
mindig az ügyész
írja alá a pénzesutal-
ványokat
készülj szíven
elutazunk in-
nen
csak az árvaságot
hozd magaddal
úgy sem emlékszik
ránk a diófán
kívül senki ám mie-*

*lőtt elmenne
egy fényes bárdal
még
földarabolom a kör-
töltést és
elnézem ahogy estele-
dik.*

Új könyve, amely 100 darabot ad közre az egykorvolt Csongrád megyei Hírlapban publikált interjúiból, újságírói munkásságának terméke. Újságíróként hosszú időn keresztül alkalma volt rá, hogy Szeged szellemi életének jelesit, valamint az ide látogató írókat, művészeket és tudósokat pár „flekken” megszólaltassa. A szabott, túl nem léphető terjedelem, mely a napilapban való megjelenés föltétele volt, persze, nem ad teret az interjúalany részletező, mindenoldalú bemutatására. Ezek a most kötetbe gyűjtött interjúk voltaképpen kisportrék, egy-egy jeles alkotó arcának pillanatfelvételei. De külön-külön is, együtt is érdekesek, egészükben pedig fontosak.

Mi adja a kötet jelentőségét? Megítélesem szerint az, hogy több, egymást kiegészítő és erősítő szempont egyszerre érvényesül benne.

1. Ezek az interjúk ugyanis, első megjelenésük idején és helyén, a hetvenes-nyolcvanas években (egészen pontosan: 1976-tól 1991-ig) szerepet játszottak a kulturális értékrend alakításában. Fölhívták a figyelmet az alkotókra és teljesítményükre, mindig pozitív kontextusban. S bár voltak az interjúalanyok között olyanok is, akik akkor már sikerei csúcán állottak, a velük készült interjú tehát „csak”

erősítette pozíciójukat, az érték melletti kiállítás mindig időszerű. A háttérbe szorítottak, az el nem ismertek melletti kiállítás pedig kétszerelesen is az. S ezek a beszélgetések, egy-két kivételtől eltekintve, jól mutatják, hogy Polner Zoltán olyan alkotókat ismert föl értékesként, akik valóban azok. Személyüket és teljesítményüket „fölhangosítani”, népszerűsíteni tehát jogos és indokolt volt.

2. Az interjúalanyok körének kijelölésével egy meglehetősen gazdag és sokszínű szellemi körkép rajzolódik ki: a hetvenes-nyolcvanas évek szegedi szellemi élet, az idelátogatók bemutatásával megtévezve. Megjelennek itt neves tudósok (Halász Elődtől Kalmár Lászlóig), írók (Déry Tibortól Weöres Sándorig), művészek (Samu Katalintól Kajári Gyuláig), színészek (Páger Antaltól Tolnay Kláriig), „városképi jelentőségű” személyiségek (mint pl. a tudósként is jelentős Bálint Sándor és Péter László) stb. Mi

több, még a rendszerint háttérbe hagyott, elismerést alig-alig kapó restaurátor-szakma is képviselve van itt (pl. Tésikné Knotik Márta). A kör persze, nem teljes, de ez érthető: a kötet terjedelmi kötöttségei és az egyéni ízlés akceptálandó.

3. Az interjúk az együttes újraközlés révén, megőrizve egyedi értékeiket, immár naplószerű dokumentációvá (is) válnak. Bennük van egy Szeged-centrikus szellemi élet nagyon sok eseménye és vonatkozása, fölviannak az itt előforduló, egymással olykor felelő, máskor egymást nagyon is erősítő és kiegészítő alkotói beállítódások stb. Ez már csak azért is fontos, mert ismeretes, hogy a Szeged történetének az 1945 utáni évtizedeket tárgyaló kötete, politikai óvatosságból, nem készült el. A város hetvenes-nyolcvanas évekbeli művelődéstörténetének azonban, Polner kötetével immár van egy olyan - részleges - „pótlása”, időleges helyettesítője,

amely egy ideig, az el nem készült kötet helyett is forgatható, a várostörténeti monográfia elkészülte után pedig annak illusztrációjaként, élményszerűvé tevő kiegészítőjeként is olvasható. Magyarán, a póre lényegre szorítkozva: a kötetnek számottevő forrásértéke is van, így az érdeklődő olvasókon túl a várostörténet kutatói is haszonnal forgathatják.

Interjúkészítőként Polner Zoltán ahhoz a (újságírói) tradícióhoz tartozik, amelyik nem egyszerűen kérdéseket tesz föl s válaszokat rögzít, hanem, mintegy melleslegesen fölvezetesként vagy a kérdések közötti átkötésként - egy-egy odavetett szóval, félmondatfal portrét is rajzol. Ebben, újságírói rutinján túl írói képességei is segítik. Olykor, persze, a rutinton belül marad, olyankor azonban - mint pl. Déry Tibor-interjúban - megvillan s remekel. (Déryről szólva például még csöppnyi - karakterizálást segítő - íroniát is megenged magának.)

Az interjúk, mint volt már szó róla, eredetileg napilapba készültek, s az aktualitásokra ügyelő, gyors munkát kívánó lapcsinálás bizony nem kedvez a műgondnak. Ez, olykor, e kötet írásán is érződik. A kérdések megformulálásán, az interjúalany portréjához szánt „ecsetvonásokon” itt-ott lehetett volna még finomítani. Olykor, nem tagadom, én mászt kérdeztem volna, másról faggattam volna a megszólaltatottakat. Egy-két interjú pedig - a meginterjúvott személye okán - én el sem készítettem volna. Mindez azonban részben csak „szepplő”, részben pedig ízléskérdés. A lényegen ez nem változtat: értékes, hasznos könyv született.

Azt mindenesetre háttározottan fájjalhatjuk, hogy ezek a beszélgetések nem hosszabbak és részletesebbek: szívesen olvastunk volna még többet a megszólaltatottakról. (A könyvet a Bába és Társai Kft. adta ki.)

Lengyel András

Déry Tiborral a Tisza Szállóban, 1970-ben.

„Használni és gyönyörködtetni“

Görög bölcsességek könyve

A Horatius *Ars poetica*-jából kiemelt cím utal arra, hogy nagyműveltségű, öntudatos római költő milyen nyomtalanul ajánlotta a görög klasszikusok műveinek állandó elmélyült tanulmányozását.

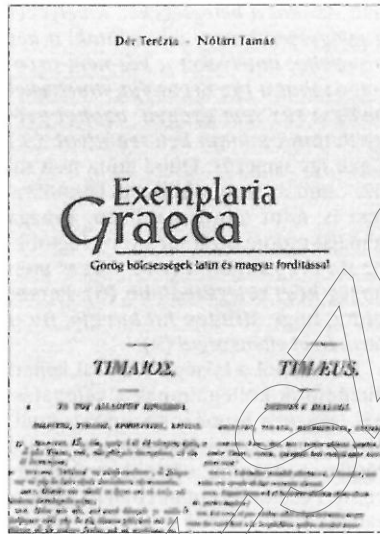
A párhuzamos magyar és latin nyelvű bevezető abból a tapasztalat igazolta meggyőződéséből indul ki, hogy „az emberek szívésen használnak találó mondásokat különböző élethelyzetekben. A bennük megfogalmazott állítások, biztatások és figyelmeztetések javunkra lehetnek, olykor pedig szellemességükkel gyönyörködtetnek...“ - A kettős célkitűzés tehát ugyancsak Horatius szellemében fogant: *et prodesse et delectare* = használni és gyönyörködtetni... A görög idézetek és magyar fordításaik közé illesztett latin megfelelő megfogalmazások is hasonló szándékot jelentenek: tanulság egyfelől a latin nyelvvel különböző szinten ismerkedők számára, másfelől, gondolom, bizonyára jóleső érzést nyújthat azok - főleg idősebbek - számára, akik a görög szerzők gondolatait latin megfogalmazásban ismerték meg.

Minden válogatás szubjektív: bizonyára lesznek, akik élvezettel csettintettek volna olykor pl. Lukianos csipős vagy fanyar megállapítását olvasván. No majd egy bővített 2. kiadásban? s oda talán jut Theognisztól, Anakreóntól s némely kisebb filozófustól is. De hát annak kell örülni, amit kap az ember, s ezúttal bőségesen lesz öröme az olvasónak. - Persze, nemcsak a válogatás szubjektív, hanem az olvasás is, s valamelyest kormeghatározott is. Így az alábbiakban - vállalva a szubjektivitás elmarasztalását vagy dicséretét - első sorban olyan tételeket emeltünk ki csemegézve az ízes, gazdag anyagból, amik egy mai olvasó sülében is visszhangra találnak.

✱

A kötet először az úgynevezett hét görög bölcs gnómáiból-szentenciáiból ad ízelítőt; majd a tágabb értelemben vett görög irodalom nagyjainak műveiből: így költők, drámaírók, történetírók, filozófusok és az emberhez legközelebb álló természettudomány, az ókori orvoslás művelőitől.

A hét bölcs egyike-másika már iskolás korunkból ismerősünk, - ha alkalmasint más vonatkozásban, mint a politikus-Szolón a történelemből, a természetfilozófus Thalész a geometriából. Ha pedig valaki nem tudja, ki volt Kleobulosz vagy Biasz, az a kötet végfelé található szerzői tájékoztatóban

megtalálja.

Lássuk hát először a hét bölcs igéit! *Kleobulosz* az követeli, hogy *Vess véget az ellenségeskedésnek.* (8.) Kleobulosz Rhodosz tüzrajnosza volt, ezért utasítása magában kissé ijesztő, azonban olvasva, hogy *Erőszak által semmit ne tegyél!* (6) - akkor megnyugodva olvashatunk tovább.

Szolón szavai is megszívlelendők: *Tisztességre törekedj* (7). De még inkább ez: *Magad is teljesítsd, amit másoktól megkövetelsz.* (11.) Fogunk még hasonlókat olvasni más szerzőktől is. Nem véletlen, hogy a görögök fedezték fel az *etikát*, és tették filozófiájuk fontos részévé és gyakorlati életelvévé.

A *Khilon* neve alatt idézett közismertté vált felszólítás: *Ismert meg önmagad!* - egyike azon mondásoknak, amelyekről nehéz lenne megállapítani, ki mondta először.

Thalész korunkban is megszívlelendő tetelei: *Ne gázdagodj tisztességtelenül!* (4.) *A műveletlenség terhes.* (10.)

Pittakosz is moralizál: *Ne tedd azt, amit mások esetében hibának tartasz!* (4.)

Biasz már türelmetlenebb, mondván: *Ne túrd el a tudatlanságot!* (6.) Bezzeg mi ma túrhathatunk szóban és írásban!

Periandrosznak is lehetnek rossz tapasztalatai kárörvendő emberekkel, ezért tanácsolja: *Szerencsétlenségedet tartsd titokban, nehogy örömet szerezz ellenségeidnek!* (4.) S egy intelem a „bűnmegelőzés“ tárgyában: *Ne csupán azt büntesd, aki hibázott, hanem azt is, aki hibázni akart!* (10.)

A görög irodalom tengeréből merített szentenciák, fejtegetések az illető szerzők nevének betűrendjében következnek. elfogadható megoldás; bár elképzelhető lett volna műfaji csoportosítás, vagy akár időrend szerinti. Igaz, a szerzők kronológiai adatait megtalálni a már említett névjegyzékben.

Az auktorok közül betűrendben az első *Aiszkhülosz*. A bő válogatásból álljon itt egy ma is vitatott téma: *A nagybetegnek is könnyebb, ha tudja, mennyit kell még szenvednie* (19.).

A furfangos *Aiszóposz* bölcsen állapítja meg, hogy *Okkal méltatlankodnak azok, akiknek látni kell, hogy fáradozások gyümölcseit holmi jöttmentek szakítják le* (23.). Hát még azok, akiknek nemcsak látniuk kell, hanem el is kell szenvedniük! Vagyis: *A hencegőket méltán kinevetik, akik ismerik őket* (25.). Bizonyára már akkor is voltak, akik fennen hirdették műveltségüket, csak az valahogy igen gyéren mutatkozott meg művekben. Szerinte *Az igazság sokszor még az ellenségre is hat.* (28.) Sokszor? Boldog idők!

Arisztotelész nemcsak mindenféle tudományt ismert, művelt, hanem alapos emberismerő is volt. Jól látta, hogy *A hitvány és alattomos ember mindenkivel szemben bizalmatlan, mert a maga mércéjével mér másokat.* (9.) Ám azért azt is látta (feltételezte?), hogy *Minden emberben van valami jó* (12.). S öröm olvasni, hogy a fennkölt tudós férfiú is méltányolta, igényelte a humort: *A lelki felüdülés és a tréfa szükséges az ember életében* (30.).

Démokritosz szerint *Jó ember a rosszának gáncsolódásait semmibe se veszi* (6.). Pedig tudta, hogy *Nehéz dolog hitványabbnak uralma alatt állni* (7.). Jogos megállapítás, intelem: *Sem a művészetet, sem a bölcsességet nem értheted el, ha nem tanulsz* (11.).

Euripidész ritkán mondott jót a nőkről, csipőset annál inkább, mint ez is: *Ha cselre kell találni, a nők féltelmesei* (50.). Mi ma „féltelmeseket“ mondanánk. Viszont az anya, az más: *Anyának lenni (a görögben „szülni“) szent, és nagy varázsa van; / szülőteért mind kész keményen küzdeni.* (46.) A hármasszó aliteráció a fordító ajándéka. A kar mondja, a közvélemény hangja: *Ki látna tisztán, joggal itt ki döntene, / míg végig nem hallgatta mind a két felet?* (61.) Tacitus tömör utasítása közismert: *Audiatur et altera pars!* Közismert, de nem mindig érvényesül. Keserű megállapítás: *Az istenekben*

(tkp. létezésükben) *sem lehet / hinnenünk, ha jogtalanság győz a jog felett* (79.)

Érdekes ellentmondás Galénosznál, bár tkp. mindkét felől igaz: *Nem az a fontos, hogy valamely foglalkozásból meggazdagodjunk, hanem, hogy olyan mesterségre tegyünk szert, amely, ha hajótörés ér is bennünket, velünk együtt partra úszik.* (5.) Viszont: *Szégyenletes dolog, hogy míg hosszú évekig fáradozik valaki azért, hogy jó orvosná, szónokká, grammatikussá, vagy földmérővé váljon, a legcsekélyebb időt sem fordítja arra, hogy jó ember legyen belőle.* (10.) Azonban általános érvényű megállapítás, hogy *Ha valaki szeret valamit, örül, ha abban előre halad* (16.). S meg is fordíthatjuk: *abban halad előre valaki örömmel, amit szeret...*

Héliodórosz nemcsak a szerelmesek viszontagságaira figyel, hanem azt is látja, hogy *Az újdonság sokkal mélyebben kavargja fel a lelket a megszokott dolgoknál* (3.). A szerelmet nem idealizálja egyoldalúan: *A szerelmesek lelkivilága sokban a részegekére hasonlít...* (4) Még található megfigyelése: *Az aggodó emberi szív mindig hajlandó szeretteiről a legrosszabbat feltételezni.* (9.) Már abban az értelemben, hogy azok állapotáért retteg. Mint később a római Plinius a feleségéért (VI 4, 3-4). *Az igazság nem nézi a rangot* (13.). Valóban, az igazság nem azért van bekötve *Justitia* szemébe, de azok, akik az igazságot mérik!

Közismert *Hérakleitosz* allegorikus megállapítása a világ, az élet változandóságáról, miszerint *Nem lehet kétszer ugyanabba a folyamba lépni* (7.), mivel az *Ugyanabba folyamba lépőkere, más és más víz árad.* (1.) S közben mi emberek, magunk is változunk, teszi hozzá mintegy gyengébbek kedvéért a római-kori kiegészítés. Számomra azonban a „homályos“ filozófusnak ez a napnál is világosabb tétele a legkedvesebb: *A sokféle tudás nem tanít meg arra, hogy esze legyen valakinek.* (2.) Vagyis: a lexikális tudás (*polimathie*) nem nevel önálló gondolkodásra; önmagában pedig nem sokat ér. Több évtizedes szakmai tapasztalatom nem egyszer bizonyította ennek a megállapításnak igazságát! Persze az előbbinek némileg ellentmond egy másik, optimista, mintegy Descartest anticiáló kinyilatkoztatása: *Közös java mindenkinek a gondolkodás.* (12) *Ám legyen; de tény, hogy sokan rosszul sáfárkodnak eme javakkal!*

Hésziodosz intelme viszont gyakorlatiasabb: *Mert inség örök vendég annál, aki tétlen.* (9) Élénk visszhangja lett a római agrárszerzőknél ennek a megállapításnak: *Nyerésre találtál jó szomszédra találva.* (14) Kevésbé kedvező tapasztalatokra utal ez a lesújtó fejtegetés: *Törbe ne csaljjon az*

asszony sem, ringó derekával / s hízog fecsegéssel, gazdag csúrt szimatolva, / mert tolvajban bízik az ember, bízva a nőben. (28) Mellesleg a 'ringó derek' az eredetiben kissé vasakosabban hangzik!

Némileg eltérő formában él (?) a köztudatban *Hippokratész* hármastétele: *Azokat a betegségeket, amelyeket a gyógyszerek nem orvosolnak, a kés orvosolja, amelyeket a kés nem orvosol, azokat a tűz orvosolja, amelyeket pedig a tűz sem gyógyít, azokat gyógyíthatatlanoknak kell tekinteni.* (4.) Ugye így ismerős: *Quod aqua non sanat - amit a víz nem gyógyít.* Hippokratész is, mint minden szakíró, a maga témáját-tudományát tartotta a legtöbbré: *Az orvostudomány az összes mesterség közt a legkiválóbb* (6). Persze tudta, hogy *Minden hiábavaló, ha a természet ellenszegül* (7).

Ha valahol a bőség zavarával kellett küzdeniük kollégáimnak a válogatásnál, akkor a homéroszi époszoknál. Magam az alábbi kivételesen szelíd részletet idézném a felejthetetlen *Devecseri Gábor* felülmúlhatatlan fordításában: *Mint levelek születése, olyan csak az emberké is. / Földre sodorja a lombot a szél, de helyébe az erdő / mást sarjaszt újból, mikor eljön a szép tavasz újra: / így van az emberi nemet is, egy nő, más meg aláhull.* (6.)

A kevésbé ismert *Longosz* megállapítása azonban ismerősen hangzik: *Nincs s nem is lesz ember a világon, aki a szerelmet elkerülhetné, amíg csak lesz szépség, és szemünk, hogy meglássunk.* (1)

A világ változás, az élet felfogás dolga. (4) *Ahol élni lehet, ott jól is lehet élni* (11.). - írta *Marcus Aurelius*. Tehát elnéző volt a világgal szemben; ám önmagára vonatkoztatva már szigorúbb, igényesebb: *Csak arra figyelj, és arra irányítsd akarodat, hogy minden cselekedetedben a magad szemében is derekának jársz el.* (19.) Így nem meglepő megállapítás: *Nem érdemlem meg, hogy önmagamot bántsam, én, aki szántsándékkal soha senkit nem bántottam* (25.) Így a sztoikus filozófus, aki egyben a mindenható római császár! Ugyan hány magánember mondhatná el ezt ma magáról? Végül egy tapasztalat fanyar, de megértő tudomásulvétele: *Mi rossz, mi meglepő van abban, ha egy neveletlen ember neveletlenül viselkedik?* (28.) Az *apadeutos* megjelölésbe, a neveletlen minősítésbe a „műveletlen“ is beleértendő.

Plátón is szól a mához: *Ha valaki igazán az igazságért akar küzdeni, és csak rövid időre is épségben akar maradni, elkerülhetetlenül szükséges, hogy visszavonultságában éljen, s nyilvánosan ne szerepeljen.* (2.) Persze kérdés, hogy lehet visszavonultság-

ban küzdeni az igazságért. A mának szól ez is: *Az emberek által alkotott véleményei közül egyeseket tisztelni kell, másokat azonban nem.* (7) Más: *Nemde alapvető feltétele minden jó és helyes beszédnek, hogy a szónok elméje világosan lássa az igazságot abban a kérdésben, amelyről szólni akar.* (16) Hajaj, de kéyesen szólalhatnának meg ezen az alapon. Különben az „örög“ *Cato* később ezt magvasan így fogalmazta meg? *Rem tene, verbe sequuntur.* S megint az aktuálpolitika, avagy csak öröktörvényű igazság? Íme: *A törvényhozónak nem szabad engednie, hogy a gyermeknevelés másodrangú vagy mellékes dolog legyen az államban.* (22)

Plutarchosznál sok az idézet, remniscencia, nem saját gondolat, kijelentés. Így pl. a szállóigévé vált *Hajózni kell, élni nem kell.* (12) - *Pompeius*. Vagy még inkább a *Jöttem, láttam, győztem* (10). Állítólag *Julius Caesar* a lakonikus hadijelentése...

Szophoklész kimeríthetetlen kincsestár: *Királynak lenni s jámbornak nehéz dolog* (10). Nemcsak királynak; kiskirálynak különösen! A legcsodálatosabb - és leggöröggebb szavai: *Sok van, mi csodálatos, / de az embernél semmi csodálatosabb.* (13) *Értelmes ember sült bolonddal nem fecseg.* (23) Kivéve, ha kénytelen! *Kihalt a szegény s a jámborság az emberekből.* (34) *Már akkor!*

Sokat vagy jól beszélni két külön dolog. (47) *Azám!* - Végül egy vitatható megállapítás: *Jogtalan szerzett kincseket megőrizni nem lehet.* (49.) De-hogy nem!

A történetíró *Thuküdidész* szerint *A bánat nem a sosem ismert javak elvesztésekor szokta elfogni az embert, hanem akkor, ha olyasmiktól fosztják meg, aminek örömét már megízlelte.* (12) Nos, a mi *Vajda Jánosunk* más véleményen volt, amikor „az el nem nyert édes fájdalom“ fölött kesergett...

Xenophon tanácsa: *Ha azt kívánod, hogy legyenek barátaid, halmozd el jótettekkel, ha arra törekszel, hogy valamelyik állam tisztelést kívívd, légy hasznára.* (8) Nos, a Spártához pártolt athéni politikus (mellesleg történetíró, filozófus) e szavait alighanem csipős megjegyzésekkel illethették volt polgártársai...

*

A fentiek talán ízelítőt adtak a kötet tartalmáról, jeleztek összeállítások érdekeit.

Befejezésül a közismert formulát idézhetjük: *Tolle et lege! Vedd és olvasd!* (*EXEMPLARIA GRAECA* Görög bölcsességek latin és magyar fordításal. Összeállította *Dér Terézia* - *Nótári Tamás*. *Belvedere* segédkönyvtár II. Szeged 1977, 196 1.)

Maróti Egon

Hitélet Tápén

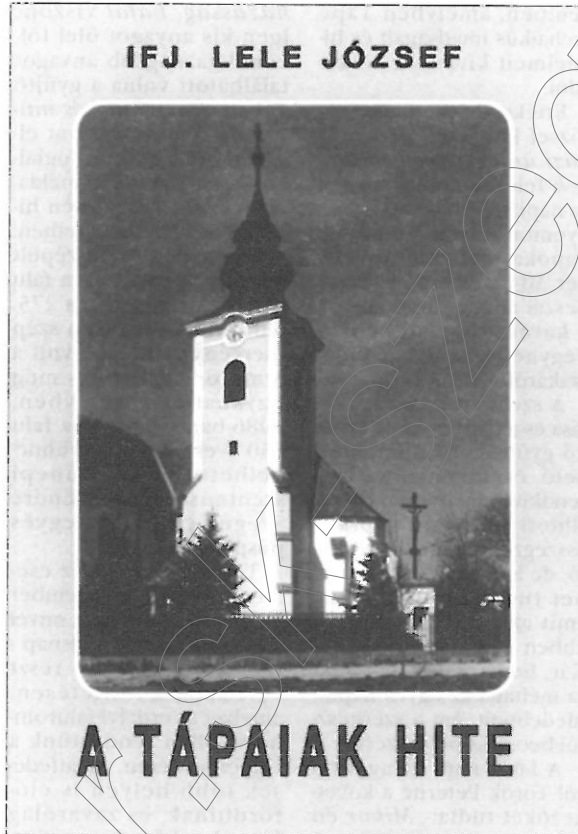
Ifj. Lele József új könyve

Tapé története és néprajza címmel 1971-ben megjelent falumonográfia ismételten ráirányította a Szeged mellett őszi kisközségre a figyelmet. Olyan jeles személyiségek tarták föl akkor a falu múltját és néprajzát, mint Bálint Sándor, Kristó Gyula, Katona Imre, Ilia Mihály, Juhász Antal, Grynaeus Tamás, Waldmann József hogy csak néhány nevet említsék a számos kitűnő tanulmányíróból.

Tapé mindig is az érdeklődés középpontjában állott és nyugodtan mondhatom áll ma, amikor már sokan azt hiszik, hogy néprajzilag felderített terep.

A múlt század elején éppen a Szegedi „Fiatalok” jártak Tápéra anyagot gyűjteni, de bensőséges világgal megismerkedtek helyi és fővárosi írók, költők is. Hiszen éppen Juhász Gyula kalauzolta Tápéra Babits Mihályt és Török Sophiet. Ám nemcsak vendégművészei voltak a falunak, hanem helyi alkotói is. Nyilasy Sándor szenvedélyes szeretettel festette a helyi „színeket” és lányokat, Heller Ödön pedig életképekkel és portrékkal adózott tápai emlékeinek.

A háború utáni években sokáig magányos „sziget” volt Tapé, ahol a politika nem tudott mit kezdeni, ám a néprajzi gyűjtőmunka is szünetelt. Igaz, ifj. Lele József a falu szülöttje már akkor is azon töprengett, hogy miképpen menthetné meg a falu tárgyi emlékeit, amelyet a fiatalok pusztulásra szántak. Így alakulhatott meg a hatvanas évek elején az a kis múzeum, amely napjainkban is működik és anyaga még ma is egyre gyarapodik. Aztán a hetvenes évek elején megjelent a vaskos Tápé-kötet. A gyűjtők azóta is egymásnak adják a kilincset a faluban. Ifj. Lele József most megjelent *A tápaiak hite* című könyvével koronázta meg eddigi

munkásságát: számos értékes fejezetet írt a község vallásos életéről, kulturális és társadalmi életéről. Gazdag anyagot gyűjthetett föl - tanúsítom -, mert a kezdeteitől fogva szín katolikus Tápé valóban aranybányának számított már eddig is. Nem véletlenül adott kutatóinak annyiféle értékes dokumentumot. Bármilyen területen kezdtek gyűjteni a kutatók, Tapé mindig meglepetésben részesítette őket.

Ezek között a féltve őrzött dokumentumok között közlekedett meglepő ügyességgel ifj. Lele József, hogy egy kötetre való múlt és jelen együvé kerüljön könyvének lapjain. Bár a témákra szánt fejezetek lehetnének terjedelmesebbek is, azonban még így is gazdag merítés a község vallásos népeletéből.

A templom és az egyhá-

zi épületek fejezetcím alatt a tápai templom történetét tárja az olvasó elé. Bár jeles régészek - Trogmayer Ottó, Kürti Béla, Vörös Gabriella - már szölkáltak a templomról, ifj. Lele József most megismétli, és csokorba köti a templomról szóló vélekedéseket. „Valószínűsíthető, hogy az első 1138. évi országos helység- és lakosság-összeírás már itt találta a kis kerek épületet, amelynek építését máskülönbben a 13. század elejére tesznek.”

A szerző a Historia Domus és az Egyházközségi Irattár alapján igyekszik adatait pontosítani. Külön fejezetben elemzi a templom fejezetben elemzi a templom Árpád-kori freskóit. Érdekes adatait a szakemberekkel és a lakossággal is egyezteteti ifj. Lele József. Így tudjuk meg, hogy a szentély zsindeleje 1964-ben leégett, és helyébe bá-

dogsisakot szerkesztettek. A templom felújítását számos fölvetel is illusztrálja, amelyeket a községet ismerő szerző készített, de akad sok olyan fotó is, amely másoktól került a kötet írójához. A megszüpült templom 1988-ban a falu 850. évfordulójára készült el. A szentmisét Gyulay Endre Szeged-csanádi megyés püspök mondta. A szentmisét követően a templombelső „előadóteremmé” alakult át. A szerző azonban nem sorolja föl az előadókat. Az ünnepi eseményen jelen voltak Szeged város vezetői (!), ott volt Erdélyi Zsuzsanna néprajztudós és mások, akik előadást tartottak, míg végül Katona Judit költőnő mondta el Juhász Gyula: Testamentum című versét. A zsúfolásig megtelt templomban méltóan ünnepelték az évfordulót.

Tapé híres vallási építményei közé tartozik a Krámelhegyi Boldogasszony-kápolna is, amelyet a XVIII. század nagy pestisjárványainak emléket őrző Karmelhegyi Boldogasszony tiszteletére emeltek, de melyet 1879-es árvíz elpusztított, végül Miklós István buzgólkodására újjáépítettek.

Temetői kápolna néven emlegetett kis templom számos régi emléket őriz. Különleges értéket képviselnek Miklós Jakó István Szentföldről, illetve Rómából hozott ereklyéi. Szentképek, keresztek, festmények és egyéb tárgyak találhatók. Gondolom azok is, amelyeket haláluk után ajándékoztak a kápolnának az elhunytak hozzátartozói. Amikor 1981-ben a Koronával koronázzák című néprajzi filmet készítették, a kápolnát is filmre vették. A község híres szenteknek állított szobrairól is ír. Nepomuki Szent János az 1800-as évek elején került a faluba, 1955-ben került a templomkertbe. A szobornak különben

valóságos kálváriája volt, hiszen sokszor meggyalázták. A másik fontos emlék a Juhász Gyula által is megörökített Krisztus-kereszt, amelynek állítását 1860-as évekre teszi a szerző. Ma a Budai Nagy Antal utca 60. számú ház udvarán áll. A resztfát 1987-ben kicserélték, a korpuszt pedig felújították.

„A tápai Krisztusról - egyik cikkem után - Horváth Dezső újságíró is írt és kétségbe vonta, hogy arról írta volna Juhász Gyula az idézett verset. Most is úgy gondolom, hogy semmi sem igazolja az ellenkezőjét“

A templom kertjében áll egy Szentháromság-szobor. Alapítója Miklós Balogh Andrásné, aki a szobrot Szegeden, Stark Vilmos működjárossal készítette el.

A tápai búcsú - a búcsújáró tápaiak fejezet is a vallási élet kérdéseit érinti. A tápai búcsú ma is élő ünnepe, sőt napjainkban mintha növekedett volna jelentősége. Éltetője az egész falu közössége. Az 1950-es évek derekán a falu vezetése úgy döntött, hogy a templom mögötti „búcsúterre“ irodaház épült, úgy onnan elkerült a búcsú a Hősök kertje melletti lapos tere.

Külön jelentősége volt a búcsúknak a tápairétn, ahol valamikor Tápé tanyavilága volt. Amint eltűntek a tanyak, megszűnt a réten levő élet is. Zömében Tápé-ról kerültek át családok a rétre, ahol meglehetősen jó földekhez jutottak. A szaporodó tanyákban egyre több gyerek született. 1907-ben megnyílt a pajori tanyai iskola, ám az itteni búcsú, iskolák emléke már régen elenyészett.

Amikor Tápén gyűjtöttem - egyszer korán reggel kezdtem járni a falut -, imádkozó asszonyok egy csoportjára találtam. Tőlük tudtam meg, hogy miképpen is működnek azok a bizonyos olvasós társulatok. Tápénak is, mint annyi más katolikus településnek mindig megvoltak a maga imádságos asszonyai. Valamennyien mélyen vallásos asszonyok voltak, akikről sok archaikus imádságot jegyeztem le.

Megjegyzem, a község imádkozó asszonyainak imádságait már harminc évvel ezelőtt hangszalagra vettem. Csodálkozom is a kötetben, hogy nem ad legalább mutatóban egyet-kettőt. Én mindenesetre pótolom majd a készülő könyvemben, amelyben Tápé archaikus imádságait és hiedelmeit kívánom közreadni.

Értekes fejezete ifj. Lele József könyvének az Egyházi ünnepek és jeles napok fejezet, amelyben Luca napjától (december 13.) nyomon követi a jelesebb napokat egészen november 30-ig, András napjáig. Beszél advent időszakáról, a karácsonyt megelőző négyhetes várakozás időszakáról.

A szerzőnek ez a beosztása és a dátumokhoz kötődő gyűjtése igen áttekinthető, és dokumentatív. A rendkívül igényesen összeállított jeles napi néprajzi összegzés elismerésre méltó, de a tápaiak sokkal többet tudnak annál, mint amit az író-néprajzkutató ebben a kötetében közölt. Kár, hogy csak villanásokra méltatja az egyes napok hiedelmeit, ám a szerkesztői beosztás példaszerű!

A Luca napi lucagyűről Török Péterné a következőket tudta: „Mikor én lány voltam, mindég csináltuk, amíg elő nem ért az a Luca nap. Mindég az volt, aki Luca széköt csinál, oszt ráül, mögtudja, hogy ki vószí el. Karácsony éjszakáján mögjelönik neki. Dehát nem mertünk csinálni. Félünk, hogy hát valami bolondság lósz belüle. Csináltunk lucagyűrűt is. Gyékényszeméből, mert hogy Tápén gyékényből dogoztunk, oszt van neki szemetje. Mindön nap egy kis csomót köll összekötni a gyékényszeméből. Tizenhárom lucagyűrű. Hogy lögyön olyan kis csomó. Oszt aztat karácsony éjszakáján köll befűteni. Mikor monnek az éjfél misére, akkor köll befűteni, akkor mögtudják, hogy ki a boszorkány. Az a boszorkány, ottan mögjelönik. De jól vigyázzon ám az is magára, aki fűti, mert bedugják!“

Ilyen és ehhez hasonló

hiedelemmondákat tucatjával gyűjtöttem Tápén. Talán ifj. Lele József is talált volna hasonlót - gazdagítva kötetének anyagát.

Ettől függetlenül a könyvnek ez a fejezete megfelelően simul az előbbi fejezetekhez. A Születés, házasság, halál viszont igen kis anyagot ölel föl, ennél gazdagabb anyagot találhatott volna a gyűjtő Tápén. Az Oktatás és művelődés fejezet viszont elsősorban a múlttal foglalkozik, és mint ilyen, példátlan. Természetesen hibák is adódnak a kötetben: a 47. oldalon (megszépült templom 1988-ban, a falu 850. évfordulóján), a 275. oldalon? Kivételesen szép esemény színhelye volt a templom akkor is - még ugyanabban az évben, 1986-ban -, amikor a falu 850 éves jubileumát ünnepelethettük. Az ünnepi szentmisét Gyulay Endre Szeged-csanádi megyés püspök celebrálta.

Természetesen az eseményre 1988. szeptember 29-én este került sor, mivel a püspök úr már másnap - szeptember 30-án - részt vett azon a tüntetésen, amelyet az erdélyi falurombolás ellen rendeztünk a Dugonics téren. Az átfedések több helyen is előfordulnak, és zavarólag hatnak a kötetben, mint hogy a túlpolitikált fejezeteket sem helyeslem. Ez a is kötet tulajdonképpen falumonográfia, semmi köze nincs a napi politika, tehát a szocializmus viszonyainak kritikáját összegző szerzői vélekedésekhez. Persze nem vonom kétségbe az ezzel kapcsolatos véleményalkotást, de a szerzőhöz méltatlan a túlzott „kritizálás!“

Néhány számadat azonban föltétlenül idekívánkozik. 1933 őszén megalakult Tápén a Gyöngyös Bokréta. Paulini Béla személyesen járt Tápén, hogy a nagy hagyományú faluban megszervezze a gárdát. A tápai Bokréta Csóti Mihály és Deák László vezette. A másik fontos dátum: A KALOT (Katolikus Agrár Legények Országos Titkarsága) 1935-ben Szegeden bontott zászlót. Tápén 1936-ban alakult meg, amely egyházi-politikai, is-

kolán kívüli mozgalomként kezdte meg működését. Alapjában a Magyar Katolikus Ifjúsági Egylet Legényszervezete volt ez, mivel a lányok pár hónappal később KALASZba (Katolikus Agrár Lányok Országos Szövetsége) tömörültek.

A KALOT és a KALASZ mellé hamarosan életre hívták a Szív Gárdát, amelynek Lele József lett az első vezetője. A föltart tárgyi emlékek mellett ifj. Lele József szívesen sorolja az emlékezők vélekedéseit is, aminthogy megemlíti Tápé neves papjainak sorát is, kiemelve a községért sokat dolgozó Murányi Miklós munkásságát. Az ő személye bővebb méltatást érdemelt volna. Érdekes módon alakját még életében Kálmány Lajoshoz, a neves néprajzkutatóhoz hasonlítottam, aki a néppel, a nép között élte életét, és rendkívül népszerű volt.

A vallási élettel foglalkozó fejezetek az egyházi liturgiát tekintik elsődlegesnek, mellőzi azokat a népi kezdeményezéseket, amelyek az apokrif „vélekedéseket“ segítették kibontakozni.

Ez a tényekre, számadatokra alapuló tényfeltárás inkább szociografikus ízt ad a tájékoztatásnak, mint néprajzi. Igaz, ifj. Lele József könyve nem a néprajz jegyében íródott. Sokkal inkább a Historia Domus, illetve az Egyházközségi Irattár anyagán alapján. A kötet lektorálását Barna Gábor végezte.

Ifj. Lele József új könyve dokumentumértékű munka, amely szükségeltetik a további kutatásokhoz. A könyv számos új tényt közöl, és ezzel kiegészíti az 1971-ben megjelent Tápé kötetet. A Tápaiak hitét bizonyára ez a most kiadott kötet is segít erősíteni majd, mivel ahogy a szerző írja: „Sok a hittanos diákunk, igen sok fiatalunk eljárt a templomba. Ez talán biztosíthat minket idősebb és már idős tápaiakat abban, hogy a jövődő tápai nemzedékek is megmaradnak mieinknek.“ (Tápé, 1988)

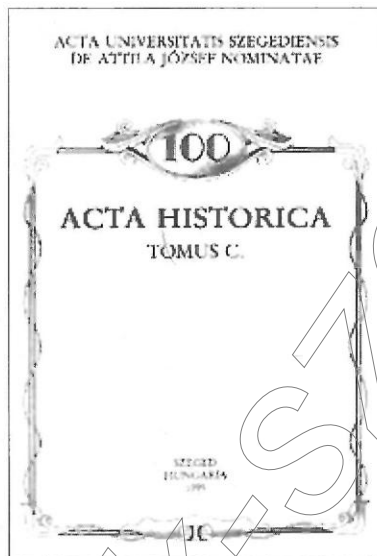
Polner Zoltán

A századik kötet

Szegedi történész folyóirat jubileuma

A múlt év, 1999 karácsonya előtt jelent meg a szegedi egyetem Bölcsészettudományi Kara Történeti Intézetének kiadványa, az Acta Historica. Az évente általában 2-3 kiadvánnyal jelentkező történész szakfolyóirat több szempontból is jeles jubileumot ünnepelt, hiszen e rendkívüli száma volt a századik (Tomus C). A kiadványok a JATE Történeti Intézete tanszékeinek több évtizedes tudományos munkásságát reprezentálják, hiszen 1957 óta jelenik meg folyamatosan Acta Historica. Az ünnep, „centenarius” szám dr. Gaál Endre munkája, aki dr. Tóth Sándor Lászlóval együtt a kötetet szerkesztette. Személyes szempontokat figyelembe véve is jubileumról beszélhetünk, hiszen Gaál Endre tanár úr - aki a Történeti Intézet jogelődje, a Történeti Tanszékcsoport, „Aktafelelős”-ként, mint technikai szerkesztő kiváló nyomdászati ismeretekkel felvértezve a kezdetektől „bábáskodott” az Acta Historica mindenkor precíz, szép kiadásán - nemrég töltötte be hetvenedik évét.

Az ünnepi kötet „A Szegedi Tudományegyetem Acta Historica I-C. számainak története” címet viseli. Már a cím is világosan jelzi, hogy e kötet a korábbi számoktól eltérően nem egy, vagy több szerző történeti tanulmányait tartalmazza, hanem összegzést, áttekintést ad az Acta Historica előzményeiről és magáról az 1957 óta megjelenő folyóiratról, valamint igen hasznos mutatókat ad közre. Az első részben Gaál Endre alapos, több fejezetre tagoló tanulmányát olvashatjuk az Acta Historica történetéről. A szerző először az előzményekről szól, az Acta-sorozat megindulásáról az 1920-as években, amikor a történettudomány nem önállóan, hanem valamelyik társtudománnyal (filológia, majd földrajz) együtt jelentette meg közös, ekkor Section-nak nevezett kiadványt. A következő fejezetek az Acta Historica sorozat kezdetét tárgyalják 1957-től az 1965-ös Acta-szabályzat kiadásáig, egy újabb fejezet pedig 1965-1972 közötti helyzetet vizsgálja. Két újabb fejezet már napjainkig vezet el: előbb az 1970-1980-as évek tanszéki actáit elemzi a szerző, majd az utolsó fejezetben kitér az 1990-es rendszerváltozás hatására, illetőleg összegzést ad az első száz acta bizonyos vonatkozásait illetően. A második nagy, mutatók címet viselő részben közli a száz szám tartalomjegyzékét is. Utóbbi azért nagyon fontos segédlet, mert segíti az Acta Historica iránt érdeklődő olvasót az egyes számok tartalmában való eligazodásban, s világosan jelzi többek között azt, hogy az egyes tanszékek tudományos munkatársai mely történeti témákban végeztek kutatásokat. Megjegyzendő, hogy a történeti Intézet tanszékei (jelenleg hat tanszék? Középkori Egyetemes Történeti Tanszék, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, Újkori és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, Újkori Egyetemes Történeti és Mediterrán Tanulmányok Tanszék, Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék, Történeti Segéd tudományok Tanszék) közötti megállapodás szerint minden egyes kötetet más-más tanszék gondoz, s ennek megfelelő tematikájú írások jelennek meg ezekben. Ezt tükrözi az ünnepi szám egyik mutatója is, a szerző az egyes tanszékek által megjelentetett Acták sorszámaát adta meg. Egy következő mutató az egyes kötetek szerkesztőit (zömében az egyes tanszékek vezetői) tartal-

mazza betűrendes sorrendben, feltüntetve az általuk szerkesztett számokat. A száz szám szerzői mutatója zárja a sort, ahol az egyes szerzők neve után a megfelelő kötet(ek) római sorszáma(i) szerepelnek. A reprezentatív kötetet angol nyelvű összefoglaló, rezümé zárja.

Az Acta Historica történetét tárgyaló részből kitűnik, hogy az 1921-1922-es tanévtől Szegeden működő kolozsvári, először Ferenc József, majd Horthy Miklós, később (1963-tól) József Attila nevet viselő egyetem Bölcsészettudományi Karán a Történeti Intézet célja mindig is az volt, hogy sokoldalú kiadványaival elsősorban a szűkebb szakmai nyilvánosság elé tárja az intézetben, illetve a tanszékeken folyó elmélyült tudományos munkát. E kiadványban a tanszékek tanárainak, tudományos kutatóinak publikációs lehetőségekük van beszámolni kutatási témájukról, elért eredményeikről, és esetleg közzé tenni a felmerülő tudományos problémákat is. Ily módon az intézmény oktatói feladatainak ellátását is biztosítja az acta, mivel a megjelent tanulmányok elolvasásával a hallgatók a legkorszerűbb, legújabb tudományos kutatásokat ismerhetik meg, és képet alkothatnak tanáraik munkásságáról is.

Kezdetben, az Acta jogelődjében csak a professzorok publikálhattak. A „demokratikus” szervezés folytán a későbbiekben, így napjainkban is szakdolgozatokból, doktori értekezésekből is jelentenek meg részleteket, cikkeket. Tehát a Történeti Intézet fiatal munkatársai is szárnyukat bontogathatják az Acta Historica hátsábjain. Ez ugyanúgy jelentős a történeti tanszékek tudományos munkájának fejlesztésében, mint a kutatási területek feltárásában.

Az Acta Historica történetének áttekintéséből kiviláglik, hogy a 100 kötet a Történeti Intézet jelenlegi hat tanszékehez kapcsolható, az átlagosan 5-10 ív terjedelmű számokban 105 szerző tollából 293 tanulmány, forráspublikáció stb. látott napvilágot. A legtöbbet publikáló szerzők sorában említhetjük Kristó Gyula (24), Wittmann Tibor (21), Makk Ferenc (15) és An-

derle Ádám (15) nevét. Bár civileg a kiadványt a tanszékvezetők által álló szerkesztőbizottság gondozza, az egyes kötetek szerkesztése a soron következő, s a számot/kiadó tanszékek, illetve általában ezek tanszékvezetőinek feladata. Ennek megfelelően 16 szerkesztő dolgozott e 100 kötet kiadásán: legtöbbször Mérei Gyula (16), Wittmann Tibor (13) és Kristó Gyula (12) működött közre. A műszaki szerkesztők sorában kiemelkedő helyet foglal el a kötetekben több tanulmánnyal is szereplő Gaál Endre 94 kötetrel. A tematikai választék is igen széles, hiszen a kora középkori egyetemes történettől és a magyar őstörténettől egészen a második világháború utáni magyar és egyetemes történetig érvelnek a kötetekben szereplő tanulmányok.

Az egyetem életében, illetve a történeti tanszékek számára a kapcsolatteremtést szolgálja az acta kiadására szolgáló régi, hallgatólagosan ma is bizonyos vonatkozásaiban érvényesülő szabályzat, mert előírja, hogy minden magyar nyelvű cikk végén idegen nyelvű összefoglalót (rezümét) kell adni, az idegen nyelven íródott cikkeket után pedig magyar kivonat legyen. Ez alapján az Acta Historica-ban feltárva tudományos tevékenységüket biztosítják az itt folyó munka nemcsak hazai, de külföldi megismertetését is. Kitekintést jelent, hogy 1991-től ISSN számmal kell ellátni a köteteket, ami nemzetközi igényt, érdeklődést és elismerést biztosít. Az Acta Historica tanulmányairól egyébként 1972 óta az amerikai Historical Abstracts közöl rövid tartalmi kivonatokat. Az Acta Historica nemzetközi ismertségét segíti a fentiekben kívül az is, hogy külföldi szerzők is szerepelnek tanulmánnyal e kiadvány egyik-másik kötetében, illetőleg jóhány egyetemes történeti actában (28 kötet) eleve idegen nyelven közreadott tanulmány szerepel.

Egyelőre továbbra is érvényben van a még 1965-ben kiadott Acta-szabályzat ama kitétele, mely szerint „az Acta kiadványok könyvtári forgalomba nem kerülnek, felhasználásuk a tudományos kapcsolatok bővítése, illetve ápolása érdekében cseré, ajándékozás stb. útján történik.” Ennek megfelelően magyar és külföldi egyetemek, főiskolák, illetve könyvtárak és levéltárak részesei az Acta Historica példányaiból. A tudományos kapcsolatok elősegítése és az egyetemi-főiskolai oktatómunkában való felhasználás szempontjai mellett azt is meg kell említeni, ami egyébként kitűnik az Acta Historica történetéből, hogy e kötetek anyagi támogatással, viszonylag kis példányszámban (kb. 300-400) jelentek meg. Így könyvesboltokba sem kerülhettek eddig, a felsőoktatást leszámítva ismertségük sem lehetett nagy, hiszen a tábbal olvasóközönség csak a könyvtárakban találkozhatott eddig nemcsak a szegedi, hanem más egyetemek, főiskolák hasonló jellegű tudományos kiadványaival.

Az Acta Historica jubileumi száma nemcsak hasznos és tartalmas munka, hanem külsejét tekintve is mutatós, szecessziós borítójával. Nagy érdeklődésű várjuk most már a 2000. évben lépve a szegedi egyetem Acta Historica kiadványának újabb kötetét, s ezzel a tájékoztatást a Történeti Intézetben folyó sokoldalú tudományos munkáról.

H. Tóth Ilona

Vállán a reménység hídja

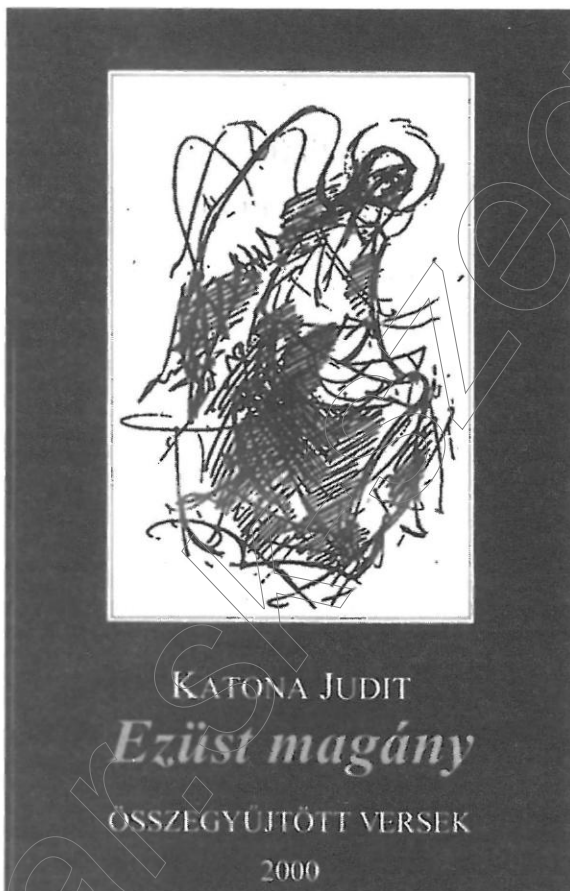
Katona Judit összegyűjtött versei

A Bába és Társai Kiadó méltóképpen kezdte a 2000. évet, mikor Katona Judit összegyűjtött verseit adta az olvasók kezébe. A Tisza Hangja új kötetével önmagát is ünneplte a Kiadó, a könyv szép nyomdai munka, a szerkesztő Tandi Lajos elegáns verseskötetet tervezett, jól választott címlappal, Fischer Ernő rajzai önmagukban is elmélyülésre hívják az olvasót, s mindehhez társul a mély mondanivalójú cím: az Ezüst magány.

Ajándék ez a gyönyörű kötet: ajándék a Kiadótól, a szerkesztőtől, a mesteri rajzok alkotójától, de elsősorban a költő Katona Judittól. És én is ajándékot kaptam, mikor kézbe vehettem e könyvet. Első örömetem - lévén majdnem két évtizede naplói-író is - önmagamnak írtam, nem gondolva arra, hogy e sorokból recenzió születhet. Azonnal és örömmel jelentem be elfogultságomat, mindig szívvel tudok örülni a jónak és a szépnek, a versbe írt fájdalomnak és a lélek szárnyalásának, nekem a vers örökre VERS marad. A formátlant sóse szerettem (se emberben, se tárgyban, se szavakban, se gondolatokban).

És az se titok, hogy régtől szeretem Katona Judit költészetét, magasra tartom, de annyira ám, hogy legutóbbi születésnapjára verset küldtem a Szűcs utcába. Miért nem titkolom el? Mert az *Éveim ághegyén* c. - 2000-ben megjelent verseskötetemben ott van bizonyosságul az öt ünnepi és köszöntő vers, amiből csak két sort idézek: „a költő-asszony énekél, / feketerigók a hajában...”

Katona Judit az írja: „nincs sehol / nyitva hagyott otthoni ajtó”, de

mégis a múlt nyitva hagyott ajtóján jön-megy, keresi a kilincset, a zárat, a megfoghatatlan és mégis fogható emlékeket, vagyis az életét. A valóság álomvilágát írja versbe, ezt lényegíti át, ez az ő kapaszkodója, majdnem azt mondom: *ars poeticája!* Milyen mélységből idézi anyját: „még várom mozdulatlan. / Homlokom veritékes. / Számolok. Most ér ujjá / percek kilincséhez. // Nem nyit rám soha ajtót, / rámsuhan látomásom: / bújjik aláaknázott, / időzített halálon.” Íme a valóság és a látomás. Pontosságában is döbbenetesen költői tud lenni. Ő az aki szeretné „csutkaszár babám”, akinek az öröm „csoda

lenne”, szipog a „kegyelmek után” és a folytonfolyvást kísérő élmény: „anya halálba öltözött”!

A kötet összegyűjtött verseket ígér, s csakugyan időrendben követik egymást a kötetek: Farkasénekek (1979), Kháron garasa (1988), Ószutó (1989), Feltámadás előtt (1991) és végül a Kötetekből kimaradt versek (1970-1997). Gondolom, sok olvasó - velem együtt - inkább csak Katona Judit vers-hangulataira, vers-jajkiáltásaira, vers-zsolozsmáira, vers-gyönyörűségeire emlékszik, semmint az életmű (eddig nem áttekinthető) egészére. És most azt az örömet kapják a versszerető olvasók, hogy megismerkedhet-

nek e kitűnő költő teljes világával.

Nekem is örömteli felfedezés ez a vaskos kötet. Úgy lehetek részese a költő ezüst magányának, úgy válogathatok, szemezgethetek a teljességből, ahogyan mindig is szerettem volna. Rossz, vagy inkább jó szokásom, hogy olvasás közben apró jelet teszek a versek, a versszakok, a sorok mellé, picit kitüntetéseket, piros pontokat, (pedig nem vagyok tanár), úgy, mint amikor a drágakövek között gyémántot talál a szakértő. A verset - mondanivaló mélysége és magassága, a lélek sírása és játéka mellett - a képek, a hasonlatok miatt szeretem elsősorban. „Hazamentek a hű utak”, az „orom kuporog”, „kékiítsd a gondot, úgy fehérebb”, „minden mécses ellobbant Isten”, „koronás öröm”. „A költők soha el nem esnek / és meg sem halnak” - írja Fohász Sütő Andrásért c. megrendítő versében.

A költő egyszerűen csak költő, akár férfi, akár nő. De ilyen csak Katona Judit tud lenni a Fehér gyász c. versében: „Hófehér a papiros géze / s megalvadát, sőtét vérrög a betű. / átvérzik a szavak kötése. / Valami örömféle kéne, / valami halk, tiszta derű. // Hogy élő venne végre oltalomba / s hogyha fehér mátkának öltözöm, / ne holtak torát üljem álmaimban. / Valami örömféle volna / jó, valami hű és lágyság öröm.” Vagy ezek a sorok az Ünnepe előtt c. versből: „Szoknyámra ülj a fűre / és ved magad hanyatt, / szél hord sebes szívünkre / selymes fénykazlakat.” De ilyen Virágéneket se tud más írni, csak ő: „Ne bántsd, de bántalak, / húsomról lehántalak, / csontomról lefejtelek, /

örzlek, felejtelek. / Mellem tisztásán alszol, / bőrrömmel takaródzol, / lemorzsolom a vágyad, / vakító csigolyádat, / bölcsőkarom magasztal, / sodródsz véráradattal, / ütődsz fogam kövéhez, / mellem tisztásán ébredsz / s hajnalig be is járod / körülárkolt halálod." E vers összetéveszthetetlen, zengően tiszta gyönyörű erotikája tanítani való.

Vannak befejezhetetlen témái: ilyen az édesanyja képe, emléke, szépsége, gyönyörűsége, jósa és második hiánya. De nem nekem kell erről szólnom, hanem a költőnek, az Átokhozó c. verséből vett idézettel: „A páva egyszer jött. Rikoltott. / Másnap sehol sem volt a szép! / Anyám vért hányt fehér lavórba, / még látom nagy, sötét szemét, / amint kínlódva könnye buggyan. / Meghalt. Egy évig nem is tudtam.” A Fametszet anyaképe is szívembe markol: „Anyá fehér, mint a fal, / anyá halálba öltözött. / Néha látják, hogy énekel, / tépődik, sír a fák között / s mintha keresne valamit / hajlik a földhöz közelebb.” A kiírhatatlan élmény költészete hegycsúcsait jelenti. „Anyám bebujt a föld alá”, vagy: „lecsüng örök hiányod / szívem ravataláról”, vagy ezek a döbbenetes sorok: „Hiába hoztam aranyat, / vettem ruhát és palotát / s kérleltem éjszakákon át: / Anyá, ne halj meg, jaj, anyá! / Lám, nincsen út és nincs haza.

Későbbi kötetekben is minduntalan visszavisszatér az anya motívum. A Tükör címűben és a Jegenyék versben.

És amiről szólni kell, mert a költő is beszél erről, s milyen sokat és milyen döbbenetes erővel, s nemcsak versben, de a verseskötet végére tett Elhagyottá nyilvánítva c. dokumentum novellájában is, állami gyerek volt, intézeti, meg nevelőszülőknél fagyoskodó-raboskodó, vagyis olyan élményt tett vállalára, nyakába az élet, amiről csak a

szó tud igazán vallani: 1954 c. versében például így: „Adott az állam minden évszakon / cipőt, ruhát, egy kockás nagykabátot, / piros sapkát, és vad gorombaságot / adott otthon a nevelőanyám. / Padra vackoltak minden éjszakára, / alattam szalmazsák, fölöttem rossz ruhák. / Míg elaludtam, sokáig vacogtam, / legjobban mégis magamat sirattam, / hogy kar, se szó, se jószág nem fog át.” A József Attilának dedikált Vers közös témára utolsó négy sorát még ideírom: „Anyával én sem álmodom, / nem ölel s mégsem értem, / miért visz görnyedve anyni / fényt fakult kötőjében.”

Nagyon érti a vers lelkét ez a költőasszony. Tud verset kezdeni és befejezni, két-három szóval hangulatot teremteni, hatásos verset írni, kényszeríti az olvasót, ha már belekezd az olvasásba, ne hagy abba, tud fokozni és megfogni, vagyis igazik költő!

Még valamit nagyon tud Katona Judit: a szerelem szép szavaival verset írni-mondani, de úgy, hogy beleborzong az olvasó. Az Elégia c. verséből idézek négy sort: „Elmegy holnap az ifjúság, / közelebb lép az este / s gerincem széthullt gyöngyeit / nem lesz ki összeszedje.” A Mindörökké versét

idézni kell: „Már szenesedünk lassan összeégve, / az olvasott könyv is te vagy letéve, / már két karom vagy, lábam és szemem, / húsomhoz tapadt lágy haj, bőr, köröm, / belül maradtunk ördögi körön: / az anyaméhben is egy sejt vagy velem. / Te vagy minden mi kitékar, beföd, / leghűbb hűséges szeretők között / s ha halni méz előbb - a leghűtlenebb. / Csillagok kertjét járom még veled, / életfogytiglan fogságunk összeköt / s béklyóinkat már nincs ki levegve.”

Miért idézek? A recenziens bármi szépet, jót, nemeset, felemelőt mondhat, az csak prózában felsorolt szó! Mindennél többet mond a költő. A legszebb versei közül is felfénylik a nekem legjobban tetsző, a Harminc év után, amit ezzel indít: „Ledobott szoknyám szénné ég a széken...” és így fejez be: „emlékeidben a nyarak azt kiáltják, / hogy fény voltam csak és árnyék soha.” És a Szerelem öt sora is idekíváncozik: „Hozzám verődtek csókjaid / s leomlott minden partom. / Karjaim hídja beszakadt. / Felvillan-e még az éj alatt / holt virágaid között az arcom?”

És még egy nagy vers, egy igazi nagy vers a Számvetés, a kötetből kimarad versek közül. Szólhatna a szerelemről is, de

másról szól, íme, így vall a költő e sorokban: „Egy falatnak is a felét, / várt örömeinek tizedét / osztom, adom és felezem: / sorsom, csöndem és kenyerem. // Fagyszívta, jó szó kellene! / Nincs-anyám nagy diószeme! / Erdőtüdeje, zöldje és / bátor, nővekvő szövetés. // Cipélék zsáknyi bánatot. / Terhemtől súlyos ág vagyok, / körülvesz gondok erdeje, / örülni, élni kellene! // gerincem hídján állsz magad. / Vakító fényben hagyta / s nem láthatod, hogy életem / verből szőtt ingét levetem.”

Lám, mire jó az összegyűjtött versek sokasága! Felmutatja világát Katona Judit: ez vagyok, ezt tudom, ennyit érek! Sokat tud, és sokat ér!

De nem lehet a kötet teljességéről szólni két vers nélkül, az egyik az Imátnal, eskü nélkül, (az utóbbi évtized egyik nagy verse), amiben magáról is vall, ekképpen? „Kihull a vers szívemből / és felfal mindenestől: / megemészti erőmet, / belőlem nagyra nőhet, / mellemen puha testtel / éj ül foszforszemekkel.” A kötet másik nagy verse: a Kiszámloló. Mindkettő összegező vers. A tudás verse, az élet verse, a nagy pillanat verse! Az utóbbit így indítja: „Ki a hunyó? / Én vagyok. / Hol bújsz? / Fa mögött. / Kit látsz? / Árnyakat. / Arctalan fiúkat, / arctalan lányokat, / cipőtlen lábakat, / maszatos kezeket. / Ki a hunyó? / Én vagyok. / Hol bújsz? / Kő mögött. / Mit látsz? / Csontokat. / fiúk lányok kiabálnak, / kiszámlolnak, kinevetnek, / kiszámlolnak és kiütnek, / odadobnak a halálnak. / Ipiapacs: / egy-kettő-három...”

Katona Judit ezzel a kötetével belépött váltott oda, ahol már senki nem számolhatja ki, mert vállán viszi a reménység hídját. Sőt, ő a reménység!

Fischer Ernő rajza

Takács Tibor

Dr. Bereck Péter és hallgatói a Fehér-tavon

A „csokornyakkendős” múzeumi gyűjtések ideje...

A Fehér-tói madárgyűjtésekről

E sorok írásakor október végét írja a naptár. Vándordarvak húznak fölöttünk, laza, elnyújtott V alakban. Krugatásuk emlékeket ébreszt hajdani régvolt estékről, ott a városzéli mocsárillatú vizek közt. Élő Fehér-tói emlékeket, s régi, már sárguló fényképek közt bóklászik a gondolat... Múzeumunk Fehér-tavi madárgyűjteménye híres-neves, de nemcsak ez a gyűjtemény került ki a „tóról”. Beretzk Péter és famulusainak gyűjtése során alakult ki a Tanárképző Főiskola madárgyűjteménye és számtalan, sok ritka példány került a Budapesti Madártani Intézetbe is. A Móra Ferenc Múzeum madárgyűjteményét Beretzk Péter teremtetette. Gyűjtő szenvedélye gazdag volt, természetszeretete határtalan. Az 1930-as évek elején vadászként lépett először a Fehér-tó szikes tocsogói, szittyós szigetei közé. S lett az évtizedek múltával céhbéli ornitológus, vadászból madárgyűjtő, s „puskával írt” természetvédő. Szeretett taváért és madaraiért harcolt; tollal és fényképezőgéppel, csoportok, diákok szakmai vezetésével, gyűjteménye gyarapításával, vendégek, kutatók fogadásával, publikálással, neveléssel teltek a Fehér-tói évtizedei.

Madárgyűjtése legendás volt... Minden kezdet nehéz, hát még a folytatás és a befejezés. Hogy az ember végigcsináljon, megcsináljon valamit, hogy a dol-

gait ne csapja oda félbeszerbe. A kezdetek szenvedélyből és nem csupán megfontolásból jönnek létre. Az élet terem és teremődik, a születés és elmúlás pedig visszavonhatatlan, s persze mindig kockázatos, ha nem változtatunk, ha nem tudunk változtatni.

Beretzk Péter tudott...

*

A Móra Ferenc Múzeum 1984/85. évi I. kötetében Gaskó Bélával közös tanulmányban ismertettük a múzeumban került Beretzk gyűjteményt, amely 1951-ben „örökletét” formájában jutott a „Szegedi Állami Múzeumba”. A dolgozat különnyomatai a nyomdász „jóvoltából” - „Beretzk Péter örökléte” címmel jelent meg. Mosolyogni való tévedés, de ma már úgy gondolom helyes volt a nyomdász kéretlen „korrekciója”...

A II. világháború utáni években a múzeum „természettudományi osztályán” meglehetősen szomorú állapotok uralkodtak. Új beszerzés gyakorlatilag alig volt, pusztulás annál inkább. A végleges széthullástól az örökletét mentette meg ezt a részleget. Másképpen fogalmazva: ha nincs a Beretzk-féle madáranyag, ma nincs Szegeden természettudományos múzeumi gyűjte-

A Pedagógiai Főiskola szaktanítói tanfolyamának résztvevői

mény. Az örökletét szakszerű kezelésére hivatkozva került Csongor Győző személyében ismert biológus szakember a Móra Ferenc Múzeumba. Az adományozáshoz kapcsolódva rendezték meg 1952-ben hazánk sokáig legnagyobb és legkorszerűbb természettudo-

mányos kiállítását, a „Fehér-tó életét“.

Az 1982-ben egyidejűleg hatályba lépett természetvédelmi rendelkezések (a Magyar Népköztársaság elnöki Tanácsának 1982. évi 4. sz. törvényerejű rendelete, a Minisztertanács 8/1982.(III.15.) sz. ren-

A Magyar Hidrológiai Társaság Vándorgyűlése

delete és az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal Elnökének 1/1982(III. 15.) OKTM sz. rendelkezése) a hagyományos vadászó, puskás gyűjtési módokat a közgyűjtemények számára is végképp lehetetlenné tették. Beretz Péter már messze megelőzve a későbbi természetvédelmi rendelkezéseket, a kezdeti szenvedélyt „legyőzve”, csak tudományos céllal, a még hiányzó, bizonyító példányokat lőtte, gyűjtötte. A harmincas évektől a negyvenes évek közepéig szenvedélyes gyűjteménygyarapító „vadász” volt. Két lövésre, két daru a mellékelt fényképen is ez látható... A II. világháború után „megváltozott” lelkülettel és gondolatlalt járta a tavat. 1949-ből három fényképet őrzök Fehér-tói dokumentum gyűjteményemben. Időrendben az első 1949. április 3-án készült a tavi kis búboskemencés vadászház előtt. A képen Beretz Péter és Gelei József egyetemi tanár körül hallgatóik állnak - közöttük vannak az aláírások szerint Sterbetz István és Csillik Bertalan „diákok” is. A VII. 24-i képet Beretz Péter készítette a Szegedi Pedagógiai Főiskola nyári szaktanítói tanfolyam terepgyakorlatairól, a képen láthatók: dr. Ágoston György főiskolai igazgató, dr. Eperjessy György főiskolai tanár, egyetemi c.r.k.tanár és dr. Kesselyák Adorján főiskolai tanár, egyet. m.tanár

Dr. Berecz Péter két daruval

1949. augusztus 14-én készült a harmadik fénykép, mikor is a Magyar Hidrológiai Társaság Vándorgyűlésének résztvevői jártak vendégsgben a tavon. Beretz Péter csokornyakkendőben áll a lórén, kutatók körében... Ezekben az években kezdett gyarapodni a főiskola gyűjteménye, egy-egy példányban kerültek be jellegzetes Fehér-tói madarak. A városi múzeumunk gyűjteményébe már csak a ritka albínó példányokat, vagy az új, bizonyító példányokat gyűjtötte. Persze azért kerültek be jócskán olyan egyedek is, amelyekből már volt a gyűjteménybe. de ezeket már a famulusok és a „munyamparák” gyűjtötték, no meg a halórök és Mészáros Sándor, valamint Tóth János természetvédelmi örök: Vasárnapi ebéd után rendszeresen két patronrt kaptam magam is (amelyeket szombaton délután készítettünk Péter bácsi lakásán és töltöttünk meg „mákszem” sörétekkel), s indult másnap a szenvedélyes gyűjtés de s a patronokkal el kellett számolni. (Pozsgai Kázmér, Pintér Laci, Pécsi Sanyi, Nemes Pista s jómagam voltunk a legszorgalmasabb gyűjtők...) amiket lőttünk leadtuk Péter bácnak, s ezek kerültek Nagy Pista és Kovács Józsi preparátorok műhelyeibe, meg a Móra Ferenc Múzeum fehér-tói madárkollekcijába.)

A kékcsovü réce egyszer próbálkozott költéssel csak a tavon. Izgalom volt mikor meglettük a sűrű

kotus, avas nádásban fészket. Öröm volt, hogy ez a ritka, kipusztulóban lévő madár még fészkelésre készült itt a mi Fehér-tavunkon..

Azután egy keddi napon a tógazdaság halórcsöngetett Beretz Péter Károlyi utcai lakásán. „Elhoztam a csuda kacsákat a Főorvos Úrnak, láttam mennyit fáradoztak a keresésükkel... Röggel lútemüket... viheti a múzeumba..”

Péter bāt nem ütötte meg a guta, s a halórt sem szidta meg, hiszen tudatlanságból, jó szándékkal cselekedett... de nagyon bāntotta ez az eset... azóta sem fészkel kékcsovü réce a Fehér-tavon... s úgy gondolom nem is fog soha többé!! Ilyen gyűjtések is voltak!

*

A Fehér-tói madárgyűjtemény története mára lezárult. Már régen nem gyűjtünk puskával, betartva a természetvédelmi törvényt. Elpusztult, sérült, balesetben elhullott példányokkal azért gyarapodik még a Móra Ferenc Múzeumbéli tavi madárgyűjtemény. Az elmúlt években így „gyűjtöttem” s került be a gyűjteménybe a sarkantyús sármány és az idei télen egy példány kormos varjú. A napokban két példány erdei szalonkát kaptam a tórol... ezek is a múzeum gyűjteményébe kerültek.

A főiskola múzeumának gyűjteménye most kerül „védetség” alá. A tanárjelöltek, a biológushallgatók „ezt mondják föl”, félévszázados preparátumok kacsintanak üvegszemeikkel a magoló hallgatókra... Halott madarak gyűjteménye, emlékek, szenvedélyek és megbabolózott érzések tanúi... Sáros csizmák és hason csúszó rejtőzködések, „csokornyakkendős” gyűjtések és mára már kopasz és ősz „munyamparák”, néhai tanítványok néhai puskázásai, mind-mind emlékek.

S mostanság egyre inkább arra gondolok, hogy volt egyszer egy tó, volt egy nagy Szenvedély... azután Vadvízországból szelídvízország lett... s lassan a madárgyűjtés elmaradt, fölismert természetvédelmi és lelki okokból... Videóval járom biológus-hallgatóimmal a Fehér-tó nádas ösvényeit, s tudom csak az élő megismerése, megszeretése jelenti a mát, a mai generációk biológiai-természetvédelmi tudását. Ma már az „élő-múzeumért” dolgozunk, de emlékeinkben ott simulnak a csokornyakkendős gyűjtések napjai, órái, az egyszer volt szépségei..

S erről szól Beretz Péter vadászati-madárgyűjtési, kutatói emlékérről írt könyvem is, amely mert a 2000. évben jelenik meg, mint BP „örökléte”...

Csizmazia György

„Ugye, eljön még hozzánk...?”

Találkoztam röszkői olvasóimmal

Az utóbbi években egyre többször járok Röszkére, úgy, ahogy az ember hazamegy. De hiszen én e szép faluban otthon vagyok, anyai nagyszüleim révén, akik itt születtek. Az évek múlásával egyre inkább ragaszkodom a múlthoz, az emlékekhez. Az elmúlt néhány hónapban háromszor idéztem föl a rádió reggeli műsoraiban a szívemnek oly kedves nagyközséget plébánosával, Kartal Józseffel és Magyar László polgármesterrel. Versek is születtek látogatási élményeimből, riportot írtam a községi postáról, vagyis népszerűsítettem nagyszüleim szülőfaluját, soha nem várva mindezekért dicsérő szót, hiszen tartozást törleszték rég halt nagyszüleim nevében. Az 1999-ben megjelent 101 szonett című kötetemből hadd írnom ide a Nélkülük semmi lennék című verset, amely mindent megmagyaráz:

*Hogy is tagadhatnám meg őket:
nagyapámat és nagyanyámat
és mind a többi felmenőket,
a bennem kivirító ágat,
velem szól minden sándorfalvi,
apai nagyanyám jött onnan,
s anyám tudott nagyot akarni,
röszkői vére bennem lobban!
Nélkülük semmi volnék. Semmi!
Ők tarisznyáztak messzi útra.
A múltat nem szabad kivetni,
itt ég, a homlokomra gyúlva.
Vérük vagyók, a vérük éget,
ha szólok, általam beszélnek!*

Egy október közepi szerdai napra invitált a kedves levél: szívesen várnak az érdeklődő olvasók és rádióhallgatók szép találkozásra, s én azonnal igent mondtam. Nem prófétának ígérkeztem, csupán beszélgetőtársnak, s hoztam magammal könyveimből jó néhányat. Egy Szegeden játszódik 1849-ben, elhoztam a Balassi-regényemet is, meg három verseskötetet, késeit (ám nem elkészt) lírai föllángolásom tanúit. És persze a mai kedvenctet, a Szerelmesek tükör előtt című, Casanova Budán alcímű könyvheti regényemet. Kerestem tíz igaz embert Röszkén, akit érdekel a kimondott szó, a verse írt élmény, a történelem és az írói vallomás. Tíznel persze több olvasóra találtam: a hangulat meghitt volt, azok jöttek el, akik szeretik az élőbeszéd frissességét, mert én nem előadok, hanem mesélek s beszélgetek, úgy, mintha ilyen sok vendégem lenne Budán, az Ugocsa utcában, de még inkább úgy, hogy én vagyok a szívemnek kedves röszköiek szeretettel fogadott vendége.

Tudom, sok író nem szereti a találkozás műfaját, én azonban kivétel vagyok, (ebben is megnyilvánul orosz-lánságom), szeretem a lélek efféle játékát, a rögtönzöses verses dedikációk kettős örömét, szeretek élményt adni, fölmutatni a regényírás hátterét, utazásokról mesélni, beavatni az olvasókat egy-egy mű születésébe. Izgatott kíváncsisággal figyeltem az arcokat, amikor röszkői ihletésű történeteimet olvastam föl...

Elmeséltem ugyan e nap szép, napsütéses októberi délutánjának élményét, amikor meglátogattam nagyszüleimet és szüleimet a Dugonics temetőben. Imádkozás helyett elmondtam, hogy miféle nagy útra készülök: visszamegyek szeretett Röszkéjükre, a múltba és a jelenbe, őket emlegetem majd, és úgy mesélek, mintha itt ülnének ők is a hallgatók között.

Nos, ilyen volt ez az este. Nehezen tudtam leplezni szívem riadalmát, az elcsukló hangot. Ma ezt is megengedhettem magamnak: az elérékenyülést.

Mivel Kartal József piarista atya, plébános úr volt olyan kedves, és nemrégiben kiderítette nagyszüleim születési dátumát, a házasságkötés helyét és idejét, a tanúk nevét (ha akarom, divatos szóval azt mondhatom, hogy segített a családfakutatásban), szeretettel invitálták nevemben a találkozóra. Eljött s úgy üdvözölt, mint barátot szokás. S amikor a találkozó első részének végéhez értünk, szót kért. Kezében tartott szonettes könyvből fölolvasta a neki legjobban tetszőt. Az est egyik szép pillanata következett. Ideírom a verset, mert itt a helye. Előrebocsátom, az a költészet egyik nagy ereje, mikor az olvasó érzi, ezt helyettem írták, vagy én is írhattam volna.

*FÉLELMEIMMEL TAKARÓZOM
Este, ha eloltom a lélek
sugárzó televízióját,*

*a felrobbanó szívverések
halálfélelmeimet hozzák.
Kezdődő szorongás a párnám,
figyelek szívem ritmusára,
s máris a jó reggelt kívánám,
gyötrődöm, mennyi van még hátra!
Csak ezt kibírjam, ki kell bírni,
rossz mérgek között semmi ózon,
minden engem akar lebírni,
s félelmeimmel takarózom,
amíg az álom ki nem lábol
velem a hosszú éjszakából.*

Ilyen pillanatokat is adott ez az este. S egy másikat is földéztem. Emlékezve az 50. érettségi találkozónkra, elmondtam, hogy két még élő kedves tanárunk is jelen volt: Tari János tornatanár és Havass Géza hittanár. Később Szűcs József jegyző úr elem tette az egyik könyvem, hogy dedikáljam Tari tanár úr fiának: Tari Zoltán doktor úrnak, mivel ő nem jöhetett el a mai találkozóra elfoglaltsága miatt... Bizony, meghatott szavakkal üzentem neki a könyvbe írt sorokkal, emlékezve szeretett tanáromra.

Röszkére Majzik István, A Tisza hangja könyvsorozat (Bába és Társai) ügyvezető igazgatója vitt ki autóval, s lehet, hogy 30. könyvem éppen e kiadónál jelenik meg hamarosan Szülővárosom, szép Szeged címmel, benne sok-sok emlék és élmény a Városról, a családomról, az akkor élt emberekről, szeretett szülővárosomról s természetesen Röszkéről is. Hiszen olyan jó emlékezni, s bennem most az emlékezés munkál: ötven éve lettem hírlapíró, fél évszázada kerültem el az emlékeivel ma is ihlető szülővárosomból, s mit tagadjam, nagyon szeretném, ha a Hat asszony meg a hetedik c. regényem (a történet Szegeden játszódik és édesapám második házasságát meséli el), végre könyvben is megjelenhetne, hiszen a HÍRHOZÓ című hetilap 1994-95. évfolyama hozzáférhetetlen az olvasóknak.

A történetet végignevették a röszkei hallgatóim.

Már csak azt mesélem el: mivel három Ilona is volt a teremben - elolvastam nekik azt a verset, amelyet 1998-ban írtam édesanyámnak. Ideírom folyamatosan, hogy ne foglaljon sok helyet. S ezzel bezárul a kor: amely a nagyszüleim sírjától édesanyám sírjáig ível.

VIRÁGOM VOLTÁL - Ilona-napra, édesanyámnak

Virágom voltál, én is virágod / felsajog máig örök hiányod / anyám te drága édesem kincsem / aki öleljen ahogy te - nincsen / utánad sírok Ilona-nap van / arany szavakkal ott égsz a napban / ezüst ruhádban táncolsz a holdban / rossz fiad voltam mégis jó voltam / szívedből nekem mi mindent adtál / bennem örökre élő maradtál / soha nem múltó soha eléggő / asszony a napból asszony az égből / kilencvennyolc nyár lobog hajadban / amit szerettél az van e dalban / tudom nem hallod tudom hiába / mondom magamnak s tenéked drága / Ilona-napkor szép neved napján / ellángolt évek holt alkonyatján / Lőrincz Ilonka egykor virágszál / szavam pilléje virágra rád szál / minden csak volt már évek sötétje / hajamat festi őszre fehérre / virágom voltál / virágod lettem / háza sírodhoz mégse mehettem / ezt a versemet szélbe kiáltom / messzi Budáról Szegedre szálljon / ma alkonyatkor / Ilona-napkor / terítse sírod sárga aranypor.

Még sokáig beszélgettünk. Ezen az estén fölszabadultan érdeklődtek a jelenlévők, csak a politikát igyekeztünk volna kikerülni, de nem mindig lehetett. Itt is, mint oly sokszor a mindennapokban, hirtelen kiderült a világ kicsisége, közös ismerősökre bukkantunk, szerkesztőkre, ismerős tanárookra, volt osztálytársakra, innen ki- és elkerült egyszerű emberekre. Széles látókörű (egykor jelentős pozíciót betöltő) nyugdíjasok váltak hirtelenjében tegeződő jó ismerősökké, mert a jó szavak, a lelkes hang összeköti a jelent és a múltat.

Fél 11-kor ért véget a találkozó. A legtöbb könyvbe verses dedikációt írtam. E nap főszerzője: a kedves Hornyákné Orlik Ilona könyvtáros és a Falusi Suttogó szerkesztője azzal búcsúzott: „Ugye eljön még hozzánk?”

- Ha hívnak, szívesen! - Nem tettem hozzá, csak gondoltam: Évtizedeken át hiányzott szülővárosom szeretete, most meg már két helyről kapom az otthon fénnel telt üzeneteit.

Kimentünk a csillagos ég alá.

A Juharfás utcai alkalmi szállásomra már egy kedves, irodalomszerető házaspár röpített. Örültem, hogy a szegedi Kispál Béla és Zsuzsika eljöttek, meghallgattak, és hazahoznak a körtöltés menti otthonukba, ahonnan csak egy ugrás a gát összefirkált, elcsúfított árvízi emlékműve.

Itt, a körtöltés aljában laktak harminc esztendeje köröstyanyámék.

Otthon voltam.

Hazaérkeztem.

Takács Tibor

Pályázat

A Magyar Nyelvtudományi Társaság az eddigi néprajzi és nyelvjárási önkéntes gyűjtőpályázatok helyett 2000-től évente önálló

nyelvjárási, társadalomnyelvészeti és névtani gyűjtőmunkára hirdet pályázatot.

A pályázat nyitott: nyelvész szakember; egyetemi, főiskolai hallgató; bármilyen foglalkozású, az alábbi témák iránt érdeklődő felnőtt vagy középiskolai tanuló egyénileg vagy csoportosan (szakkör, hagyományörző kör) stb. küldhet be pályamunkát.

Kiterjed az egész magyar nyelvterületre, s olyan önálló kutatáson alapuló, forrásértékű adattárak és rendszerezések készítésére irányul, amelyek nyomtatásban még nem jelentek meg.

Elsősorban egy településen használt (valódi és jelentésbeli) tájszavak, bármely speciális foglalkozási, kedvtelési tevékenységhez (sport, hobbi), társadalmi helyzethez (argó, diák, katoná) életkori sajátáshoz kötődő stb., valamint tájegységre jellemző szavak; közmondások, szólások, szóláshasonlatok; szitokszók, káromkodások, átkozódások stb. összegyűjtése, fonetikus lejegyzése, jelentéseinek pontos megadása, esetleg valóban hallott, tényleg használt mondatba foglalása, betűrendes vagy tematikus elrendezése; két- vagy többnyelvű településeken a párhuzamos nyelvhasználat azonosságának vagy eltérésének bemutatása (rendszerezve, példákkal); nyelvi érintések (köszönés, megszólítás stb.) szabályainak, alkalmainak leírása; kereszt-, család-, ragadvány- és becenevek számbavétele, arányszámokkal (%) való ellátása; esetleg még össze nem gyűjtött kül- és belterületi helynevek (különösen a mai határokon kívül) történeti és/vagy élő adatainak térképmelléklettel való egybegyűjtése, rendszerezése stb. a javaslatunk, amely a magyar nyelvtudomány számára eddig ismeretlen volt, vagy esetleg már közétett anyagot egészít ki jelentős mértékben.

A levéltári, irattári, anyakönyvi kutatásokra épülő dolgozatoktól (az összesítések és táblázatok kivételével) az adatok betűhív (ugyanazokkal a betűkkel történő) írását, az élő nyelvi (adatközlőktől való) gyűjtések esetében egyezményes fonetikai lejegyzést kérünk.

Ez megtalálható DEME LÁSZLÓ, A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése (Magyar Nyelvjárások II. évf. 18-37): BENKŐ LORÁND, A magyar nyelvjárások atlaszának hangjelölési rendszere és gyakorlata (In: A magyar nyelvjárások atlaszának elméleti - módszertani kérdései. Akadémiai K. Bp., 1975. 123-195), némileg rövidebben HAJDÚ MIHÁLY - KÁZMÉR MIKLÓS, Magyar nyelvjárási olvasókönyv (Tankönyvkiadó, Bp., 1974., 9-13) tanulmányok bármelyikében.

Föltétlenül jelölni kell az zárt \ddot{D} , nyílt \ddot{a} , palóc a , hosszú a , e , rövid u , \ddot{u} , i hangokat a köznyelvi hosszúk helyén (s fordítva: rövidek helyén a hosszúkat), az $i\ddot{z}$, $\ddot{z}o$, $\ddot{u}o$, uo : ao , ou , $o\ddot{u}$, $\ddot{z}i$ stb. diftongusokat, j -lí-l ejtést, gy -zést, ty -zést (vargyu, vág'gyo, aptya), hangkiesést, hasonulást, összeolvadást stb. (rosföd [rozsföld], e monta [elmonda], béküttá [beküldte]stb).

A pályadíjak a Magyar Nyelvtudományi Társaság jelenlegi gazdasági viszonyai szerint:

1. díj: 20 ezer Ft. + Csúry Bálint-emlékérem
2. díj: 10-10 ezer Ft.
3. díj: 5-5 ezer Ft.

Támogatók megnyerésével a díjak összege és száma emelkedhet. Az arra érdemes munkákat a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában és a Magyar Nyelvtudományi Társaság archívumában helyezzük el, s a lehetőségek szerint a legjobb munkák a szerzők hozzájárulásával meg is jelenhetnek nyelvészeti folyóiratainkban vagy sorozatainkban.

Lehetőleg Word 6.0 formában floppy-lemezen és két azonos példányban kinyomtatva, esetleg gépírással kérjük a dolgozatokat, (kivételesen elfogadunk egypéldányos, kézírással készült munkát is).

A pályamunkák beküldési határideje minden év húsvét utáni hét vége.

Eredményhirdetés a Magyar Nyelvtudományi Társaság évi közgyűlésén, általában június végén lesz.

Levelezési cím: Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, Pf. 107. H-1364.

Kiss Jenő s. k.
a Társaság főtítkára

Benkő Loránd s. k.
a Társaság elnöke

Hajdú Mihály s. k.
a Csúry-díj bizottság elnöke

Tollhegy

Nem akarok rendetlenséget hagyni magam után, - de még nem tudom elszánni magam a rendcsinálásra.

*

A fundamentalizmus többnyire fundamentális embertelenség.

Tapasztalt mama intelme a lányához: Jegyezd meg jól, hogy amit te nem teszel meg ma a barátodnak, azt megteszi neki holnap más!

*

Öklönnyi hazugság - mákszemnyi „helyreigazítás“.

*

Új közéleti paradoxon: tisztességtelen, de jogszerű.

*

Visszatekintve életünkre, megállapíthatjuk, hogy minden igazságtalanság, minden sérelem ellenére, a sors, úgy „globálisan“ elnéző volt velünk szemben.

*

Kíváncsi vagyok, hogy aki 3 millió nyugdíjas nevében beszél, vajon hány nyugdíjas véleményét ismerte meg?!

*

Kevés gyerek születik. Mégis jóval több, mint ahány lakás épül, ahol felnevelkedhetnének! És sajnos annál is több, ahánynak a szülei a gyerek világra hozását családalapításnak tekintik.

*

Tagadni lehet, hazudni nem szabad!

*

Az ember nemcsak a mában él, hanem az emlékeiben is.

*

A „közvéleménykutatásokról“ is egyre lesújtóbb a közvéleménye.

*

Az újságírók „felfedezték“ és derűre-borúra alkalmazkák az alliterációt főcímekben, és ezzel többnyire sikerül a legkomolyabb, legtragikusabb közleményeknek is komikus felvezetést biztosítani.

*

Könnyű húszévesen fiatalnak lenni!

*

A nők már szinte minden területen egyenjogúsították magukat. A szimfonikus zene komponálása még „nem jött össze“!

*

Érdekes, az alaptalanul megítélt 11-esek közül több marad ki, mint a jogosakból. Vajha az élet más területein is így lenne!

*

Olvasom az EU-országok és a hazai GDP meg a bérek eltéréseit: a különbözetet Moszkvától kellene visszakapni kamatos kamatokkal!

*

A csillagászati napfogyatkozás szinte percekig tart csak - a szellemi sokfelé korszakokon át.

*

A szerbek az újjáépítésükhöz ne a civilizált világ könyvradományait lessék, hanem kezdjék Milosevicsnek az egykori államszövetség népeitől elrabolt dollármilliódjáival!

*

„Párbajképes szellem“: magas minősítés! Márai még tudta, mi a gáncs nélküli szellemi előkelőség.

*

Egy országgyűlési képviselő zúgolódik „az egyenlőtlenségek növekedése“ miatt. Vajon akkor is ezt tette, amikor tovább emelték amúgy is egyenlőtlenül magas képviselői díjazását?!

*

Szekták: az értelem szabdalékai.

*

Hiába mozgunk rendszeresen, a testünk satnyul. Az agyvelőnk mintha szívósabb anyagból lenne. Bár?!

*

Voltaire szellemesen, bár nem mindig korrekt módon csipkedte a filozófus Leibnizet, - a matematikus Leibnizcel nem tudott mit kezdeni. Meglehető, nem is értette; vagy nem akarta megérteni...

*

A paradoxocialista G. B. Shaw fogalmazta meg a legtalálóbban a szakszervezetek vezényelte sztrájkok abszurditását.

*

Ha megsértődtél, elismerted, hogy figyelemre méltó a sértegető.

*

Még nem lehet tudni, hogy az adott tisztásra kit fognak kinevezni, de biztos, hogy bárki lesz is, a szokásos tiltakozás nem marad el.

*

Manapság nem a lopás, csalás, sikkasztás stb. a vétek, hanem a leleplezés. Főként a leleplezettek és cinkosaik szerint.

*

A vallásnak álcázott üzleti vállalkozások kötik a legpiszkosabb üzleteket.

*

„Újkor“: a felvilágosodástól az emberiség alkonyáig?

*

Régen rossz, ha csak az évezred lesz új, minden más marad a régi.

*

Ha az ember annyiszor lenne „csak pár évvel fiatalabb“, ahányszor kívánja, a végén megint pályában találná magát!

*

Mi az igazi odaadás? Mindent megengedni és mindent megtenni, amit a másik kíván.

*

Ha magányos vagy, lényegében mindegy, hol vagy magányos.

*

Igazán nagy egyéniségeket fölösleges dicsérgetni: nem lesznek tőle kisebbek!

*

Más kapni, más visszakapni.

*

Két ember kapcsolatában a legfontosabb a kapcsolat maga.

*

Firkászok figyelem! Schopenhauer professzor egyik időskori műve kiadásának honoráriumaként 10, azaz Tíz szerzői példányt kapott. (Persze a mai filozófickók sokkal értékebb műveket alkotnak.)

*

Arany János sok-sok csodálatos, megrendítő sora között az egyik legfájdalmasabb: „Nem így, magányosan daloltam...“ (boldog, akinek soha nem kellett hasonlót éreznie!)

*

A TV-ben lassan több a csillag („sztár“), mint az éjszakai égbolton.

*

Érdekes, a nagyapák általában nem hagynak olyan mély nyomot maguk után, mint a nagymamák: talán azért sem, mert kevesebbet voltak jelen, és általában rövidebb ideig.

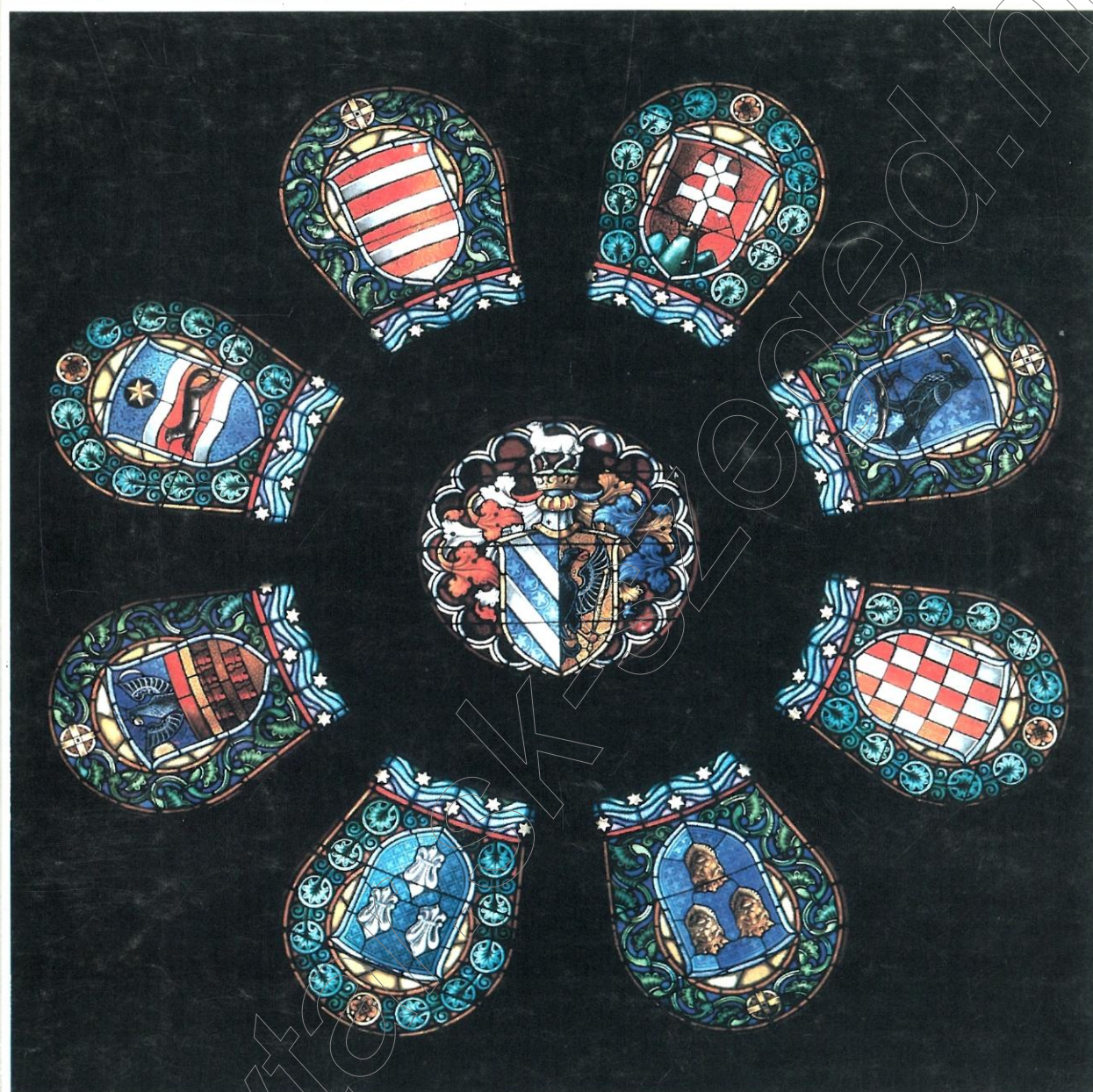
*

Szülővárosom vezetőit sajnos nem a gyógyforrások, hanem a pénzforrások biztosítása érdekli.

*

A közöny kíméletlen ellenség.

Maróti Egon

Szegedi üvegművesség

A fogadalmi templom rózsaablaka.

1913. augusztus 4-én kezdték meg a templom alapozását Foerk Ernő vezetésével.

Az első világháború kitörésekor, 1914. július 27-én az építkezés megszakadt.

1923. áprilisában építették tovább és 1930-ban szentelték föl.

A főkapu fölött helyezkedik el a rózsaablak. Közepén Szeged címere, körülötte nyolc címerpajzson Magyarország középcímere.

A templomnak összesen 112 színes üveg ablaka van, melyek Zsellér Imre és Róth Miksa művei.

Tervezésükben részt vett Márton Ferenc grafikusművész.

Az ablakok nagy része – különösen a keleti oldalon – már nem az eredeti.

A második világháborúban több találat érte a templomot, s jó néhány ablak elpusztult.

Bátyai Gitta